

ขุนยวมศึกษา : เรียนรู้และเข้าใจ

งานหัตถกรรม ศิลปะพื้นบ้าน และแนวทางการพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชนในขุนยวม

Handicraft Folk Arts and Guidelinds for Product Development in Khun Yuam

อาจารย์ ดร. สราวุธ ฐูปิน

หนังสือเผยแพร่เพื่อขับเคลื่อนโครงการพัฒนาศักยภาพที่มีชีวิตขุนยวม

ขุนยวมศึกษา : เรียนรู้และเข้าใจ

งานหัตถกรรม ศิลปะพื้นบ้าน และแนวทางการพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชนในขุนยวม

อาจารย์ ดร. สราวุธ รูปิน

โครงการวิจัยแนวทางการพัฒนาเพื่อบริหารจัดการพิพิธภัณฑ์มีชีวิตขุนยวมสู่ความยั่งยืน
ทุนสนับสนุนจาก สำนักงานการวิจัยแห่งชาติ

งานหัตถกรรม ศิลปะพื้นบ้าน และแนวทางการพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชนในขุนยวม

สรารุช รูปิน, อาจารย์ ดร.

อาจารย์ประจำภาควิชาศิลปะไทย คณะวิจิตรศิลป์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

ออกแบบรูปเล่มและปก

อาทิตย์ วันเวียง

ภาพถ่ายเส้นและประกอบ

อาทิตย์ วันเวียง และธนกร เชื้อเมืองพาน

ภาพถ่าย

อาจารย์ ดร.สรารุช รูปิน

ภาพปก

พีระพงษ์ พวงดอกไม้ และธนกร เชื้อเมืองพาน

เสื่อกะเหรี่ยง – จอภาพราโหละฉลุลาย – กุบไตเมืองปอน

- งานต้องกระดาก

จัดรูปเล่มโดยใช้แบบอักษร

TH SarabunPSK 9 pt.

พิสูจน์อักษร

สุลาลัย ช่างผ่อง

ข้อมูลทางบรรณานุกรมของหอสมุดแห่งชาติ

สรารุช รูปิน.

งานหัตถกรรม ศิลปะพื้นบ้าน และแนวทางการพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชนในขุนยวม [สื่ออิเล็กทรอนิกส์]. -- เชียงใหม่ : คณะวิจิตรศิลป์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2569.

93 หน้า.

1. หัตถกรรม -- ไทย -- แม่ฮ่องสอน (ขุนยวม).
2. ศิลปะพื้นบ้าน -- ไทย -- แม่ฮ่องสอน (ขุนยวม).
3. ผลิตภัณฑ์ชุมชน -- ไทย -- แม่ฮ่องสอน (ขุนยวม) -- การพัฒนา. I. ชื่อเรื่อง.

ISBN (e-book) 978-616-620-128-4

พิมพ์ครั้งที่ 1 (e-book) : สิงหาคม 2569.

จัดพิมพ์และเผยแพร่โดย : คณะวิจิตรศิลป์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

(จัดทำในรูปแบบสื่ออิเล็กทรอนิกส์ แจกฟรีเพื่อการศึกษา-ห้ามจำหน่าย)

พิมพ์เผยแพร่เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของกิจกรรมขับเคลื่อนโครงการวิจัยย่อยกับงานพิพิธภัณฑ์มีชีวิตขุนยวม ตามโครงการวิจัยแนวทางการพัฒนาเพื่อบริหารจัดการพิพิธภัณฑ์มีชีวิตขุนยวมสู่ความยั่งยืน
สงวนลิขสิทธิ์

สารบัญ

สารบัญ

คำนำหัวหน้าโครงการ

คำนำผู้เขียน

งานหัตถกรรมและศิลปะพื้นบ้านในขุนยวม 1

แนวทางการพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชนในขุนยวม 56

รายการอ้างอิง 91

ประวัติผู้เขียน 93

Library and Learning, University of Phayao

พื่อนนกกิงกะหล่

คำนำหัวหน้าโครงการ

หนังสือเรื่อง “งานหัตถกรรม ศิลปะพื้นบ้าน และแนวทางการพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชนในชุมชน” มีจุดมุ่งหมายเพื่อเผยแพร่ข้อมูลเกี่ยวกับรูปแบบและลักษณะของงานหัตถกรรมและศิลปะพื้นบ้าน กับแนวทางในการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์ให้กับสินค้าชุมชนในชุมชน ซึ่งจะส่งผลต่อระบบเศรษฐกิจชุมชนในด้านการสร้างสรรค์ผลิตภัณฑ์ใหม่ภายใต้ศักยภาพที่มีอยู่แล้วในด้านเทคนิคและฝีมืองานช่าง ทั้งยังได้เกิดความร่วมมือกับชุมชน และสถานศึกษาในการทำกิจกรรมพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์ เป็นกิจกรรมที่จะเป็นส่วนส่งเสริมให้ผู้เรียนได้ความรู้และประสบการณ์ในการคิดสร้างสรรค์ เนื้อหาสาระในหนังสือมีความสำคัญยิ่งที่จะช่วยเพิ่มประสิทธิภาพในการประชาสัมพันธ์การขับเคลื่อนงานพิพิธภัณฑ์มีชีวิตชุมชนในระยะยาวได้ตามเป้าหมายที่ตั้งไว้ในโครงการวิจัยแนวทางการพัฒนาเพื่อบริหารจัดการพิพิธภัณฑ์มีชีวิตชุมชนสู่ความยั่งยืน ซึ่งข้อมูลเนื้อหาได้ปรับปรุงแก้ไขให้เกิดความทันสมัยภายหลังจากการดำเนินโครงการพิพิธภัณฑ์มีชีวิตชุมชน เมื่อปี พ.ศ. 2563 โดยทุนสนับสนุนจากสำนักคณะกรรมการส่งเสริมการวิจัยแห่งชาติ (สกสว.) ขณะนั้น และโครงการการบริหารจัดการพิพิธภัณฑ์มีชีวิตชุมชนสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน เมื่อปี พ.ศ. 2564 โดยทุนสนับสนุนของสำนักงานการวิจัยแห่งชาติ (วช.)

ผู้เขียนขอขอบคุณสำนักงานการวิจัยแห่งชาติ ที่ได้ให้ทุนสนับสนุนขับเคลื่อนแผนงานวิจัยและโครงการวิจัยฯ ในปี พ.ศ. 2565 ที่ผ่านมาเป็นอย่างสูง หวังเป็นอย่างยิ่งว่า เนื้อหาในหนังสือนี้จะเป็นส่วนสำคัญที่ทำให้ผู้คนเกิดความรู้ความเข้าใจรากฐานทางสังคมและวัฒนธรรมของผู้คนในชุมชนได้มากยิ่งขึ้น

รองศาสตราจารย์ ดร. สืบศักดิ์ แสนยาเกียรติคุณ

หัวหน้าโครงการวิจัย

คำนำผู้เขียน

หนังสือเรื่อง “งานหัตถกรรม ศิลปะพื้นบ้าน และแนวทางการพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชนในชุมชนยวม” ได้ปรับปรุงแก้ไขให้เกิดความทันสมัยภายหลังจากการดำเนินโครงการพิพิธภัณฑ์มีชีวิตชุมชนยวม เมื่อปี พ.ศ.2563 โดยทุนสนับสนุนจากสำนักคณะกรรมการส่งเสริมการวิจัยแห่งชาติ (สกสว.) ขณะนั้น และโครงการการบริหารจัดการพิพิธภัณฑ์มีชีวิตชุมชนยวมสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน เมื่อปี พ.ศ.2564 โดยทุนสนับสนุนของสำนักงานการวิจัยแห่งชาติ (วช.)

ผู้เขียนขอขอบพระคุณที่ปรึกษาคณะนักวิจัย ศาสตราจารย์เกียรติคุณสุรพล ดำริห์กุล และรองศาสตราจารย์ ดร.วรลักษณ์ บุนยสุรัตน์ ภาควิชาศิลปะไทย ผู้ช่วยศาสตราจารย์ เจียรชาย อักษรดิษฐ์ คณะจิตรศิลป์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ และขอขอบคุณครุภูมิปัญญาและปราชญ์ งานหัตถกรรมและศิลปะพื้นบ้านที่ได้อนุเคราะห์ข้อมูลงานช่างเป็นวิทยาทานแก่ผู้วิจัย

ผู้วิจัยขอขอบคุณผู้ช่วยนักวิจัย ประกอบไป นายธนกร เชื้อเมืองพาน นายธีระพงษ์ พวงดอกไม้ นายอนุวัฒน์ อิศระศักดิ์ และนางสาวดวงกมล เมืองกาวา ที่ใช้ความวิริยะอุตสาหะในการเก็บข้อมูลในพื้นที่วิจัย และคุณภรภัทร วังแจ่ม ผู้ให้การสนับสนุนเครื่องอุปโภคบริโภคให้แก่ผู้ช่วยนักวิจัย ผลสำเร็จงานวิจัยในครั้งนี้เปรียบดังดอกไม้ที่เบ่งบานเป็นมนต์เสน่ห์แห่งชุมชนเขาแห่งชุมชนยวม

ขอขอบคุณคุณกุลธิดา รูปิน ภรรยา และลูก ๆ ทั้งสอง คือ สักกระสฤษฏ์ รูปิน และสุกสิษฐ์ รูปิน ที่มอบเวลาให้กับพ่อไปทำงานวิจัย

ผู้เขียนขอขอบคุณสำนักงานการวิจัยแห่งชาติ ที่ได้ให้ทุนสนับสนุนขับเคลื่อนแผนงานวิจัยและโครงการวิจัยฯ ในปี พ.ศ.2565 ที่ผ่านมาเป็นอย่างสูง หวังเป็นอย่างยิ่งว่า เนื้อหาในหนังสือนี้จะเป็นส่วนสำคัญที่ทำให้ผู้คนเกิดความรู้ความเข้าใจรากฐานทางสังคมและวัฒนธรรมของผู้คนในชุมชนยวมได้มากยิ่งขึ้น

อาจารย์ ดร. สราวุธ รูปิน

งานหัตถกรรมและศิลปะพื้นบ้านในชุมชนวม

“...งานเครื่องจักสานมีความจำเป็นในการดำรงชีวิต จะต้องอาศัยเครื่องมือเครื่องใช้ที่สามารถผลิตได้เองมาช่วยให้เกิดความสะดวกสบาย โดยเฉพาะผู้มีอาชีพเกษตรกรรม...” (อาจารย์ ดร.สราวุธ รูปิน)

งานหัตถกรรมและศิลปะพื้นบ้านในขุนยวม

งานต้องฉลุวลลายโลหะและกระดาศประดับจองพารา

ชาวไทใหญ่ทั่วไปมีความเชื่อกันว่าหากปีใหม่ได้ทำจองพารา พระพุทธเจ้าในวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 11 เรื่อยไปจนครบ 7 วัน ปีนั้นครอบครัวจะอยู่เย็นเป็นสุขได้บุญกุศลส่งผลให้ถึงการทำมาหากินที่สะดวกสบาย ไม่ว่าครอบครัวนี้จะมั่งมีหรือยากจนคำว่า “จองพารา” เป็นภาษาไทใหญ่ แปลว่า ประสาทพระพุทธเจ้า มาจากคำว่า จอง แปลว่า วัดหรือประสาท และคำว่า พารา แปลว่า พระพุทธรูปหรือพระพุทธเจ้า ที่จะเสด็จมาจากสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ในวันออกพรรษา พาราหรือว่าประสาทพระทำด้วยโครงสร้างไม้ไผ่หรือด้วยกระดาศา ตกแต่งด้วยกระดาศีลวดลายเจาะ กระดาศเงิน กระดาศทอง ตั้งบูชาบนร้านสูงห้อยผลไม้ ประดับไฟ สว่างไสวตลอด 7 วัน เมื่อครบ 7 วัน ก็จะไปทิ้ง ปีต่อไปก็จัดทำขึ้นมาบูชาใหม่

ประวัติความเป็นมาจองพารา

ตามธรรมเนียมคำสอนของชาวไทใหญ่เรื่อง “ละอองกาเผิก” ซึ่งเป็นพุทธประวัติเมื่อครั้งพระพุทธเจ้าเสวยพระชาติเป็นกาเผือก กล่าวไว้ว่า กาลครั้งหนึ่งพระพุทธเจ้าเสวยพระชาติเป็นกาเผือกหรือกาขาว อาศัยอยู่ด้วยกันสองตัวตัวเมียที่ต้นมะเดื่อใหญ่อันร่มเย็น กาทั้งสองได้หากินผลไม้ละอองป่าที่อาศัยอยู่อย่างมีความสุขเรื่อยมา จนจบถึงระยะเวลาหนึ่ง กาตัวเมียเริ่มตั้งท้อง เมื่อใกล้จะออกไข่ การที่ตัวผู้รู้ได้ด้วยญาณทิพย์ว่าเมื่อกาตัวเมียวางไข่ตนอยู่อีกไม่นานก็ต้องตาย ด้วยความเป็นห่วงเมีย จึงได้สั่งสอนเมียว่า เวลาออกหากินขออย่าให้ออกบินไปหากินไกล ๆ ให้เหนื่อยเลย หลักจากสั่งสอนได้ไม่นานกาตัวผู้ก็ได้ตายจากไป

ส่วนกาตัวเมีย เมื่อตัวผู้ตายจากไปก็คอยเฝ้าประคับประคองลูกในท้องเป็นอย่างดี จนกระทั่งไข่ออกมาจำนวน 5 ฟอง ก็ได้ฟักไข่ด้วยความทะนุถนอม จบจนวันหนึ่งขณะที่กาตัวเมียออกไปหากิน ก็เกิดพายุฝนฟ้าคะนองพัดต้นไม้ล้มระเนระนาด รวมทั้งไม้เดื่อที่กาอาศัยอยู่ด้วย ไข่ทั้ง 5 ฟอง พลัดหล่นออกจากรังตกลงไปแม่น้ำ หายไปในสายน้ำอันเชี่ยวกราด เมื่อแม่กากลับมาไม่เห็นไข่ทั้ง 5 ฟอง ก็รู้สึกเสียใจ จนถึงกับอกแตกตายในที่สุด

ไซทั้ง 5 ฟอง นั้นถูกลมพัดกระจัดกระจายลอยตามน้ำไปในที่ต่าง ๆ กัน ไซใบหนึ่งไหลไปค้างตรงพงหญ้า มีแม่ไก่ตัวหนึ่งไปพบเข้านำไปฟักต่อ ไซใบที่สองมีแม่วัวไปพบเข้าจึงนำไปฟัก ไซใบที่สามไหลไปค้างริมตลิ่งเต่าไปพบเข้าจึงนำไปฟัก ไซใบที่สี่มีคนมาพบเข้าจึงเก็บไปฟัก และไซใบที่ห้า มีพญานาคไปพบเข้าจึงนำไปฟัก

อยู่มาวันหนึ่งพี่น้องทั้ง 5 ต่างก็ปรึกษาถึงเรื่องตามหาพ่อแม่ของตนว่าจะทำอย่างไรจึง จะได้พบพ่อแม่ ในที่สุดได้ตกลงว่าจะผลัดเปลี่ยนกันไปหาผลไม้มาตั้งไว้เป็นร้านสูง แล้วอธิษฐานขอให้ได้พบพ่อแม่และแม่ ทำอยู่อย่างนี้เป็นเวลาหลายเดือน ตั้งแต่วันเพ็ญเดือนหก เรื่อยมาก็ยังไม่มีความหวังของพ่อแม่ จนกระทั่งวันขึ้น 14 ค่ำ เดือน 11 พี่น้องทั้ง 5 จึงได้ปรึกษากันและตกลงกันอีกครั้งว่า วันนี้ทุกคนจะช่วยกันออกไปหาผลไม้และช่วยกันอธิษฐาน

ครั้นได้เวลาทุกคนก็นำผลไม้ที่ไปหามาได้ตั้งวางไว้บนร้านสูง และอธิษฐานขอให้ได้พบพ่อแม่ โดยเริ่มตั้งแต่หัวค่ำจนถึงเวลาเที่ยงคืนเปลี่ยนจากวันขึ้น 14 ค่ำ เดือน 11 เป็นวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 11 ก็ปรากฏว่าเผือกคู่หนึ่งบินมาให้เห็น แล้วบอกให้ทราบว่าเป็นพ่อแม่ของฤษีทั้ง 5 ได้เล่าความเป็นมาให้ลูก ๆ ฟัง ตั้งแต่ต้น พร้อมทั้งบอกว่าได้รับรู้ถึงการอธิษฐานของลูก ๆ แต่จะสามารถมาปรากฏกายได้ก็เฉพาะวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 11 อย่างนี้เท่านั้น เสร็จแล้วทั้งคู่ก็หายวับไป

จากนั้นฤษีทั้ง 5 ต่างก็บำเพ็ญพรตภาวนารักษาศีล และไม่ลืมที่จะออกหาผลไม้มาอธิษฐานขอพบพ่อแม่ทุก ๆ ปี ในวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 11 จวบจนทุกคนสิ้นชีวิตแล้ว ทั้ง 5 ก็ได้ไปเสวยชาติใหม่ในสวรรค์ ขึ้นดาวดึงส์ ส่วนกาเผือกก็ได้ไปเสวยชาติในสวรรค์ชั้นพรหม และเผือกอยู่ว่าเมื่อไรลูกทั้ง 5 คน จะได้ตรัสรู้เป็นพระอรหันต์ จากนั้นจวบจนถึงบัดนี้ ลูกๆ ของกาเผือกนั้นตรัสรู้แล้ว จำนวน 4 องค์ ยังเหลือองค์ที่ 5 ตามลำดับ คือ

กฤษณะ โบุตรคนที่เกิดจากการเลี้ยงดูของไก่

โกนาคมน โบุตรคนที่เกิดจากการเลี้ยงดูของวัว

กัสสป โบุตรคนที่เกิดจากการเลี้ยงดูของเต่า

โคตโม โบุตรคนที่เกิดจากการเลี้ยงดูของคนชักผ้า

อริยมตโ ไทใหญ่รยโย โบุตรคนที่เกิดจากการเลี้ยงดูของพญานาค

อีกทีมาหนึ่ง คือ จากพุทธประวัติตอนที่พระพุทธองค์เสด็จขึ้นไปเทศนาโปรดพระพุทธรูปดาบสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ จากนั้นจึงกลับลงมายังโลกมนุษย์ เพื่อเป็นการเฉลิมฉลองและรับเสด็จพระพุทธองค์ จึงมีการสร้างจองพาราหรือประสาธน์เสด็จขึ้นในวันเพ็ญขึ้น 15 ค่ำ เดือน 11 หรือวันออกพรรษาของชาวพุทธในทุก ๆ ปี เหตุการณ์นี้ถือกันว่าได้เกิดมาแต่ครั้งพุทธกาลแล้ว แม้ภายหลังจะมีผู้ตีความว่าเป็นปริศนาธรรมหรือบุคลาธิษฐานก็ตามที แต่ที่เห็นได้ชัดก็คือ ความยึดมั่นในแนวทางของพระพุทธองค์ ได้ทำให้ชาวพุทธสร้างพิธีกรรมต่างๆ ขึ้น เพื่อเตือนใจให้พากเพียรปฏิบัติ ปฏิบัติชอบ โดยไม่หยุดยั้ง จนกว่าจะบรรลุถึงซึ่งความสะอาด สว่าง สงบ อันเป็นสิ่งประเสริฐสุดเท่าที่ชีวิตของชาวพุทธจะพึงมีพึงได้ การทำจองพาราเป็นพิธีกรรมหนึ่งที่รวมอยู่ในประเพณีออกพรรษา ซึ่งชาวไทยใหญ่ทั้งปวงถือว่าเป็นเทศกาลใหญ่ประจำปี กิจกรรมและพิธีกรรมต่างๆ เริ่มขึ้นตั้งแต่ก่อนถึงวันออกพรรษา และมีต่อไปจนหลังวันออกพรรษาด้วย รวมแล้วไม่ต่ำกว่า 7 - 15 วัน

ด้านประเพณีความเชื่อเกี่ยวกับการตายยังเป็นอีกพิธีกรรมหนึ่งที่นิยมสร้างจองพาราปราสาทเพื่ออุทิศถวายให้แก่ผู้ล่วงลับ โดยเชื่อว่าผู้ตายจะไปสู่ภพภูมิที่ดีในสวรรค์ชั้นฟ้าได้สถิตยบนปราสาทแก้ววิมารคำ ในภาษาไทยใหญ่เรียกว่า “ประเพณีปอยเหลิม” หรือ ประเพณีการลากปราสาทล้อ หรือปราสาทเหลิม ประวัติของปอยเหลิม กล่าวว่

ในสมัยพุทธกาลมีพระภิกษุรูปหนึ่งนามว่า “พระอเสนนาระกะ” ได้เข้าเฝ้าพระพุทธเจ้าเพื่อชี้แนะแนวทางในการปฏิบัติให้ ถึงการพ้นทุกข์และการเข้าสู่พระนิพพานโดยเร็ว พระพุทธเจ้าพิจารณาเห็นว่าพระอเสนนาระกะ เป็นผู้ที่สร้างสมบุญบารมีมามากและมีความตั้งใจจริง จึงได้ชี้แนะแนวทางการปฏิบัติธรรม โดยถือเอา “โมเนยะ ปฏิพา” คือให้นั่งสมาธิตามโคนต้นไม้ในป่า โดยให้มีการเปลี่ยนสถานที่นั่งสมาธิทุก ๆ วันไม่ให้ซ้ำที่เดิม และต้องฉันผลไม้และเผือกมันในป่า หากพำนักอยู่ใกล้สถานที่หมู่บ้านก็ห้ามมองหน้าชาวบ้านที่มาใส่บาตร บิณฑบาตได้ 3 - 7 หลังคาเรือนเท่านั้น และต้องไม่รับนิมนต์และรับเครื่องไทยทานของใครทั้งสิ้น

เมื่อพระอเสนนาระกะ ได้รับฟังดังนั้นก็กราบทูลลาแล้วหันหน้าเข้าสู่ป่าพร้อมกับปฏิบัติวัตรที่ พระพุทธเจ้าทรงตรัส เพื่อหนทางเข้าสู่พระนิพพานโดยเร็ว พระอเสนนาระกะได้ปฏิบัติวัตรในป่ารวม เป็นเวลาถึง 7 เดือน ก็ได้สำเร็จบรรลุเป็นพระอรหันต์ และได้เข้าถึงกาลดับขั้นธเข้าสู่พระนิพพานตามที่ ได้ตั้งใจไว้ เหนือแท่นศิลา

อาสน์ (แผ่นหินใหญ่) ในป่าลึก ดวงวิญญาณของพระอเสนนาระกะ เมื่อออก จากร่างก็ได้ ล่องลอยขึ้นไปโดยได้ผ่านสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ สร้างความประหลาดใจแก่หมู่มวลพระ อินทร์ เทวดา และพรหมทั้งหลาย จึงได้พร้อมใจกันมองผ่านลงมายังโลกมนุษย์ ก็ ปรากฏเห็นเป็นร่างของพระอเสนนาระกะ อันปราศจากวิญญาณนอนอยู่บนเหนือ แท่นหินศิลาอาสน์อยู่ในป่า ทำให้พระอินทร์ พระพรหม และเทวดาต่างก็มีความเห็นที่ แตกต่างกันขึ้นมาสองฝ่าย ฝ่ายหนึ่งต้องการที่จะตั้งเอาให้กราบไหว้บูชา อีกฝ่ายหนึ่ง กล่าวว่ถ้าทิ้งศพไว้ให้เน่าเปื่อย ก็จะเป็นอาหารของอิระเร๊ว อีกา เห็นสมควรให้ทำ การ เเผา แล้วเก็บอัฐิไว้ทำการสักการะบูชา ทำให้เทวดาเหล่านั้นต่างฝ่ายก็ต่างแย่งชิงลาก ล้อปราสาท ในขณะที่เดียวกันนั้น พระพุทธเจ้าทรงเข้ามาสมมติ เห็นว่าพระอเสนนา ระกะเข้าถึงพระนิพพานแล้ว จึงตรัสสั่งให้พระสวากเข้าป่าไปเพื่อ จัดพิธีศพ เมื่อสวากไปถึงสถานที่ดังกล่าวก็พบ เห็นเทวดากำลังแย่งชิงลากล้อ ปราสาทศพพระอเสนนาระกะ จึงถามความประสงค์ของเหล่าเทวดา เหล่านั้น พระ อินทร์และพระพรหม จึงมีความเห็นเดียวกัน และชี้แนะให้เทวดาทั้งหลายเหล่านั้นให้ เเผาสิริร่างกายพระอเสนนาระกะนั้นเสีย จากนั้นก็เก็บอัฐิมาก่อเป็นสตูบไว้ สักการบูชาต่อไป และเรื่องดังกล่าวนี้จึงเกิดอิทธิพลทำให้คนไทใหญ่ มีความเชื่อ ดังกล่าวมานี้ และได้ยึดถือปฏิบัติกันสืบต่อมา กล่าวคือ เมื่อมีพระภิกษุที่มีพรรษามาก หรือเป็นที่เคารพนับถือของศรัทธาสาธุชนทั่วไปได้มรณภาพที่ลง ก็จะมีการจัดทำล้อ ปราสาทดังกล่าวขึ้นมา

เมื่อมีการตายเกิดขึ้น ไม่ว่าจะเป็นของผู้มีฐานะร่ำรวยหรือยากจน หรือว่า จะเป็นพระภิกษุ สามเณรก็ตาม ปกติแล้วจะมีการตั้งศพไว้ที่บ้านเรือน หรือวัด โดยจะ ตั้งบำเพ็ญกุศลไว้ไม่เกิน 7 วันต้อง นำไปไว้ที่ศาลาเอนกประสงค์ของวัด หากเป็น พระภิกษุที่นับถือมาก หรือเจ้าอาวาสก็จะมีการสร้างหอนิพพาน หรือที่ภาษาไทใหญ่ เรียก “หอนิกปาน” ไว้เป็นที่ตั้งบำเพ็ญกุศลศพ หากเป็นคนตายนอกบ้านจะไม่นำศพ มาวางไว้ในบ้านเรือน จะเอาไว้นอกบ้าน หรือนอกหมู่บ้านเลย และถ้าเป็นศพที่ตาย โหง้ก็จะทำการเผาที่นั่นเลย ถ้าตายก่อนวันเดือนดับ หรือเดือนแรม 14 ค่ำ 15 ค่ำ ก็ จะไม่ตั้งศพไว้นานลวงเลยวัน เดือนดับ เดือนแรม นอกจากนี้ยังมีการถือปฏิบัติว่าจะไม่ นำศพไปเผาปนกิจในวันขึ้น 9 ค่ำ หรือแรม 9 ค่ำ เนื่องจากเชื่อว่าจะเกิดอาเพศกับคน ในบ้านเรือน และคนในหมู่บ้าน กรณีที่ผู้ตายเป็นหนุ่มสาวที่ยังไม่มีครอบครัวหรือ แต่งงานมาก่อน จะต้องนำโลงศพด้านศีรษะของผู้ตายชนกองไฟเสียก่อน ภาษาไท ใหญ่เรียกวิธีดังกล่าวนี้ว่า “ต่ายโหล่ต่อ”

ในการจัดทำปราสาทล่อนั้นต้องเตรียมการนาน อาจจะใช้เวลานานถึง 1 เดือน ประกอบกับวันชักลากลื้อปราสาทที่ทำ และลื้อปราสาทดังกล่าวนั้นจะต้องไม่ไถ่เลื่อนไหลไปเร็วมาก เพราะอาจจะทับคนชักลากถึงตายได้ ต่อมาไม่นิยมทำ แต่จะทำเป็นปราสาทเหลิมแทน ซึ่งจะมีไม้ซุง 2 ท่อนทำเป็น ไม้แม่เรือเหมือนปราสาทนกหัสดีลิงค์ และจะมีการสร้างปราสาทเหลิมโดยการต้องลายกระดาศสี่ ต่าง ๆ และจะมีลวดลายเฉพาะที่ใช้ในการทำปราสาทที่เป็นงานศพ มีการประดับประดาไปด้วยลวดลาย การต้องกระดาศโดยใช้ลิ้มตอกจนเกิดเป็นความวิจิตรงดงาม เป็นการแสดงความเคารพบูชาแก่ศพ ในกรณีที่เป้นพระภิกษุสงฆ์ การชักลากจะใช้เวลาชักลาก 3 - 7 วัน ส่วนคนธรรมดาจะใช้เวลาเพียง 1 วัน เท่านั้น

ส่วนปอยจองพารา “จองพารา” “จองแข่งสำงู้ด” เป็นภาษาไทยใหญ่ แปลว่า “ปราสาทพระ” “ปอยจองพารา” หมายถึง งานที่จัดทำจองพารา หรือสร้างปราสาทเพื่อรับเสด็จพระพุทธเจ้า ที่จะเสด็จลงมา จากการโปรดพุทธมารดา ณ สวรรค์ชั้นดาวดึงส์ในวันออกพรรษา ในวันดังกล่าวนี้คนไทยใหญ่ มีความเชื่อว่าหากผู้ใดหรือครอบครัวใดที่สร้างจองพาราลงมาเป็นพุทธบูชา เพื่อเป็นการรับเสด็จพระพุทธเจ้านั้น จะทำให้ครอบครัวอยู่เย็นเป็นสุข และได้บุญกุศลแรง

ประวัติความเป็นมาของวัฒนธรรมประเพณีจองพารา หรือปอยจองพารา ของชนเชื้อชาติไทใหญ่ในแม่ฮ่องสอน กล่าวคือ สมัยพุทธกาลสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้เสด็จไปเทศนาธรรม เพื่อโปรดมนุษย์ และสัตว์โลกทั่วทุกสารทิศ อยู่มาวันหนึ่งพระพุทธองค์ได้ทรงดำริเห็นสมควรว่าควรไปเทศนาธรรม โปรดพุทธมารดา ซึ่งประทับบนสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ เพื่อการทดแทนพระคุณ พอถึงวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 8 พระองค์ได้ขึ้นไปจำพรรษาอยู่บนสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ตามที่ทรงได้ตั้งพระทัยไว้ เพื่อการแสดงธรรมอภิเนหา 7 คัมภีร์ โปรดพระมารดา พอครบเวลา 3 เดือน พระองค์ทรงเสด็จลงมาจาก สวรรค์ชั้นดาวดึงส์ลงมายังโลกมนุษย์ ซึ่งจะตรงกับวันแรม 1 ค่ำ เดือน 11 ที่เมืองสังกัสสนคร ประเทศอินเดีย ครั้งนั้นกล่าวกันว่า นับเป็นความยินดีปรีดาของชาวเมืองเป็นอย่างยิ่ง ต่างก็มีการจัดทำ และประดับตกแต่งปราสาทไว้หน้าบ้าน เพื่อเป็นการต้อนรับพระพุทธองค์ ครั้นกาลเสด็จลงมาจากสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ ไม่เพียงแต่เฉพาะมนุษย์เท่านั้น ที่บังเกิดความยินดีปรีดา มวลหมู่สรรพสัตว์ใหญ่ น้อย ต่างก็มีความปลาบปลื้มยินดี ไม่ว่าจะเป็นสิ่งโต เสือ ช้าง ม้า วัว ควาย และอื่น ๆ ตลอดไปจนถึง พญานาค กิณรี กิณรา ก็ต่างมีความปิติยินดีปรีดากันทั้งสิ้น จึงมีการจัดทำการต้องลวดลายกระดาศให้เป็นรูปสัตว์ต่าง ๆ ประดับตกแต่ง และทำแห่ไปตาม

วัดและหมู่บ้าน ต่าง ๆ ถือเป็นการต้อนรับพระพุทธเจ้าเสด็จกลับจากสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ สู่ยังโลกมนุษย์เรา ด้วยเหตุแห่งตำนาน ประวัติความเป็นมานี้ ทำให้คนไทยใหญ่ยึดถือปฏิบัติสืบทอดการทำปราสาทพระที่มีลักษณะวิธีการ คือ การนำกระดาดสีต่าง ๆ มาทำการต้องลวดลายโดยวิธีการใช้ลิ่มจำนวน 12 อัน ขึ้นไปตอกลงบนกระดาดที่ทำการร่างภาพที่ไว้แล้ว จากนั้นทำการประดับตกแต่งในเป็นปราสาทพระที่สวยงาม ซึ่งคนไทยใหญ่เรียกกันว่า “จองพารา” และถือปฏิบัติทำกันมาจนถึงทุกวันนี้¹

ประเภทของจองพารา

การบูชาจองพารา การตั้งบูชาในตอนหัวค่ำของวันขึ้น 14 ค่ำ เดือน 11 และทำพิธีอัญเชิญเสร็จในตอนเช้ามีดของวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 11 ซึ่งตรงกับวันออกพรรษาและตั้งบูชาไว้จนครบ 7 วัน จึงนำจองพาราไปทิ้ง และไม่นิยมเก็บไว้ เมื่อถึงปีต่อไปจึงจะทำขึ้นมาใหม่ สามารถแยกเป็น 4 ประเภท ได้แก่

1. จองผาसान หรือเรียกอีกอย่างว่า “จองसान” ทำด้วยไม้ไผ่สานเป็นทรงปราสาทหลังเล็ก ๆ นิยมทำขึ้นบูชากันทั่วไป เพราะทำได้เองไม่มีการต้องลวดลายกระดาดไว้ประดับตกแต่ง ปัจจุบันมีการนำเส้นตอก หรือไม้ไผ่นำมาทำการชุบสีทำให้สวยงามยิ่งขึ้น

2. จองปักต่าน คือ จองพาราทรงมณฑปไม่มียอดปราสาท หรือเรียกกันว่า “จองพารายอดตัด” มีส่วนประกอบน้อย แต่มีการประดับประดาตกแต่งด้วยกระดาดที่ทำการต้องลวดลายอย่างสวยงาม นิยมทำขึ้นบูชาตามบ้านเรือนทั่วไป

3. จองยอด เป็นจองพาราขนาดใหญ่ มีความสูงตั้งแต่ 3 - 5 เมตร มียอดปราสาทเป็นยอด ปราสาทที่มีตั้งแต่ ยอดเดียวจนถึง 7 ยอด มีลักษณะโครงสร้างที่สลับซับซ้อน ใช้เวลาในการทำงาน และใช้ต้นทุนในการทำสูง เป็นจองพาราที่มีความสวยงาม และมีความวิจิตรบรรจงสูง ช่างผู้ทำ จะต้องมีความชำนาญในการทำจองพาราเป็นพิเศษ นิยมทำบูชาและตั้งไว้ในวัดประจำหมู่บ้าน

4. จองคอ เป็นจองพาราที่มีลักษณะคล้ายจองยอด แต่มีขนาดเล็กกว่าจองยอด ลักษณะโครงสร้างไม่สลับซับซ้อนเท่าไร มีลวดลายที่ทำการต้องกระดาดก็ไม่ละเอียดเท่าจองยอด นิยมตั้งไว้ บูชาตามวัดเล็ก ๆ และบ้านผู้มีฐานะดีทั่วไป

วิธีการสร้างจองพารา

การสร้างจองพาราเป็นงานที่ต้องอาศัยความชำนาญหลาย ๆ ด้าน ทั้งเรื่องของการเหลาไม้ การกำหนดโครงสร้าง หรือที่ชาวไทใหญ่เรียก “การวัดมอก” การใช้วัสดุ และที่สำคัญที่สุด คือ การออกแบบ ลวดลาย การต้องลาย หรือการตกแต่งลวดลายกระดาดด้วยสี ซึ่งส่วนนี้เป็นขั้นตอนที่สำคัญ จองพาราจะออกมาได้วิจิตรบรรจง สวยงามได้ก็จะต้องอยู่ในขั้นตอนของการต้องลวดลาย จองพาราจะมีองค์ประกอบไปด้วยส่วนต่าง ๆ อยู่ 3 ส่วน คือ

(1) ส่วนเชิง เป็นส่วนนั้งร้านที่ตั้งบูชาจองพาราจะสร้างขึ้นที่หน้าบ้าน หรือหน้าวัด บริเวณที่สูงจากพื้นที่ทั่วไป ถือเป็นการแสดงการสักการะ โดยจะมีการใช้ไม้ไผ่ผืนดินเป็น 4 ต้น บนบานสีเหลี่ยม ทำนั้งร้านให้สูงจากพื้น บนนั้งร้าน 3 ด้าน สานด้วยไม้ไผ่เป็นราขวัตร ภาษาไทใหญ่เรียกว่า “ผาหลาด สะหมาด” นำมาปิดไว้สามด้านอีกด้านจะทำเป็นบันไดพาดไว้

(2) ส่วนตัวของจองพารา ในส่วนนี้จะประกอบไปด้วยส่วนย่อย 3 ส่วน คือ ส่วนที่เป็นส่วนฐาน ตัวปราสาทและยอดปราสาท ส่วนฐานจะเริ่มจากการนำไม้ไผ่มาผ่า และจักให้เป็นขนาดต่าง ๆ เพื่อใช้ทำฐานสี่เหลี่ยมสูงประมาณ 1 ฟุต ผูกมัดให้แน่น และทาด้วยกาว ส่วนปราสาทเริ่มจากการทำ โครงสร้างส่วนตรงกลาง ด้วยไม้ไผ่เหลาเป็นเสา 4 ต้น ผูกกับฐานสูงประมาณ 1.80 เมตร แล้วทำฐานชั้นที่สองเล็กกว่าฐานแรก ทำส่วนของซุ้มจองพาราและโครงสร้างของส่วนยอดทำเป็น 5 ชั้น หรือ 7 ชั้น แต่ละชั้นทำเป็นหน้ามุข เพื่อทำโครงสร้างส่วนต่าง ๆ เสร็จแล้วก็ประดับด้วยกระดาดสีที่ทำการต้องลวดลายเสร็จเรียบร้อยแล้ว ปัจจุบันมีการประดับกากเพชรให้ดูแวววาวสวยงามยิ่งขึ้น

(3) ส่วนของเครื่องห้อย หรือเครื่องบูชาที่ใช้เป็นของสักการะจะประกอบไปด้วยผลไม้ที่กินได้ในท้องถิ่น โดยเลือกเอาผลที่ดีที่สุดมาผูกกับเชือก แล้วทำการแขวนไว้ใต้เพิงหรือฐานของจองพารา ทุก บ้านและทุกวัดจะทำการตั้งบูชากันในตอนเย็นของวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 11 โดยจะนำจองพาราไปตั้งไว้ที่ส่วนเชิง หรือนั้งร้าน นำเครื่องไทยทานมาแขวนห้อยกับจองพาราด้านล่าง นำเอาต้นอ้อยมาผูกที่เสาทั้ง 4 มุม เพื่อถึงเวลาเช้าของวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 11 ซึ่งเป็นวันออกพรรษา จะมีการนำกระถางข้าว หรือภาษาไทใหญ่เรียกว่า “ข้าวขอมต่อ” ไปวางไว้ในจองพาราพร้อมทั้งจุดธูปเทียนบูชาแล้วทำการอธิษฐานขอพรจนครบ วัน แล้วจึงจะทำการรื้อถอนจองพารา 7 ทิ้งไป

การบูชาของพารา

การบูชาของพารานั้น ทุกบ้านและที่วัดจะทำการบูชาตั้งแต่เวลาเย็นของวันขึ้น 14 ค่ำ เดือน 11 โดยนำของพาราขึ้นตั้งนั้งร้าน นำเครื่องห้อยมาแขวน นำต้นกล้วย ต้นอ้อยมาผูกที่เสา นั้งร้านทั้ง 4 มุม แตกต่างประดับด้วยโคมไฟให้สว่างในเวลาค่ำคืน

เมื่อถึงเวลาเช้ามืดของวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 11 ซึ่งเป็นวันออกพรรษา ก็จะนำข้าวหอมต้อ คือ อาหารสำหรับถวายพระองค์ ประกอบด้วย ข้าวสวย ขนม ผลไม้ใส่ในกระถางในตอนมาวางไว้ในของพารา และจุดธูปเทียนบูชา จากนั้นกล่าวอัญเชิญบูชาพระพุทธเจ้าให้เสด็จมาประทับที่ของพาราเพื่อเป็นสิริมงคล ตลอดจนครบ 7 วันก็จะรื้อถอนของพาราออกแล้วนำไปทิ้งหรือเผา ปีต่อมาจึงจะทำขึ้นมาบูชาใหม่

เวลาค่ำของวันดา ชาวบ้านและพระสงฆ์ตามวัดต่าง ๆ จะยกประสาธของพาราขึ้นนอกชายคาเรือน สมัยก่อนไม่มีบ้านสองชั้น เขาก็มักตั้งของพาราไม้ตามลานบ้าน ราชวัตรประดับด้วยหน่อกล้วย อ้อย ใต้องค์ประสาธจะมีเครื่องไทยทานห่อเด็กน้อยไว้เต็มไปหมด นอกจากนั้นก็จะตามประทีปโคมไฟดูงามวิจิตรพิศดารไปทุกครัวเรือน ของพาราตามวัดที่มีคณะศรัทธาไปช่วยกันทำ ก็จะเป็นของพารายอดองค์ใหญ่ สง่างาม เป็นที่สุดสมแก่ศรัทธาที่ทำขึ้น เพื่อรับเสด็จพระบรมศาสดา ตั้งแต่รุ่งเช้าของ 15 ค่ำ เดือน 11 นั้นแหละ คนไทใหญ่ไม่ว่าจะเป็นครัวเรือนไหนก็จะต่างลูกแต่ยังฟ้ารุ่ง จัดถวายข้าพระพุทธเจ้าแล้วกราบนมัสการทั้งเช้าเย็น วันละสองเวลา และจะทำติดต่อกันไปจนถึงวัน “อ่องจ้อด” คือ วัดปีดเทศกาล ในสมัยก่อนถือว่าสิ้นสุดเทศกาลแรม 15 ค่ำ เดือน 11 แต่ในปัจจุบันประเพณีได้รับการปรับปรุงให้สั้นย่อและรัดกุมขึ้น อ่องจ้อดในสมัยใหม่นี้จึงกำหนดให้วันเข้ามาเป็นวันแรม 8 ค่ำ เดือน 11 เวลานั้นแต่วันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 11 ไปจนถึงแรม 15 ค่ำ เดือน 11 หรือแม้ทุกวันนี้ย่อให้เข้ามาเป็นวันแรม 8 ค่ำ เดือน 11 เป็นช่วงที่รายละเอียดของพิธีกรรมต่าง ๆ รายใหญ่ได้ถือปฏิบัติสืบเนื่องกันมาช้านาน แสดงถึงแนวความคิดที่จะเนรมิตชุมชนให้เป็นประดูล “ลั้งกัสสะนคร” อันเป็นเมืองที่สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าได้เสด็จมาจากสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ ตามที่เชื่อกันนั้นชาวเมืองเต็มไปด้วยความปลื้มปิติ แม้ร่าง ๆ ก็พลอยรู้ภาษามนุษย์และเข้ามาร่วมแสดงความยินดีปรีดาด้วยในครั้ง ทั้งมนุษย์และสัตว์ต่างไม่เบียดเบียนซึ่งกันและกัน นับเป็นมหามงคลสมัยที่ประเสริฐยิ่ง

เพื่อรำลึกถึงเหตุการณ์ครั้งพุทธกาลช่วงเทศกาลออกพรรษาในชุมชนไทใหญ่ ตั้งแต่กาลออกพรรษาในชุมชนไทใหญ่ ตั้งแต่วันแรม 1 ค่ำ เดือน 11 ไปจนถึงวันแรม 15 ค่ำ จึงเอิกเกริกไปด้วยเสียงการเล่นต่างๆ นานา บ้างก็รำไทใหญ่ บ้างก็ฟ้อนดาบ บ้างก็ฟ้อนรูปสัตว์ต่างๆ มีตั้งแต่กิ้งก่า (คือกินราหรือนางกินรี) ตลอดจนปลา และผีเสื้อที่เขาเรียก “กำเบ้อ” กลุ่มร้องรำทำเพลงต่าง ๆ นี้จะพากันรำเล่นไปตามถนนและตามบ้าน โดยเฉพาะบ้านไหนที่มีสาวงามพวกหนุ่มๆ ก็มักพากันไปร้อง “เฮตความ” พลองอวดฝีมือการฟ้อนดาบไปด้วย เสียงร้องรำทำเพลงมาถึงบ้านไหน คนบ้านนั้นก็เอะลือมาปูหน้าบ้าน จัดพานใส่เมี่ยง หมากพลุก บุหรี่มารับรอง ตอนนี้องที่หนุ่มๆ มักจะถือโอกาสเกี้ยวพาราสีสาวที่ตนหมายปอง เป็นบรรยากาศที่น่ารักและมีเสน่ห์ยิ่งนักในท่ามกลางแสงวอมแววมของกำไมเกี้ยวไม้แปกที่จุดพราวตามถนนหนทาง และบ้านช่องทุกครัวเรือนที่ล้วนมีเจียงพาราอันตกแต่งอย่างเพริศพราายเป็นศรีสง่าอยู่หน้าบ้าน เครื่องไทยทานของขบเคี้ยวประดับในจองพารานั้น ใครผ่านไปจะหยิบกันก็ไม่มีใครว่าอะไรเลย ถ้าจะมีเสียงต่อว่าต่อขาน ก็มักจะเป็นในยามเช้าตรู่ เมื่อเจ้าของบ้านสักล้านลูกขึ้นมาถวายข้าวพระพุทธรูปที่จองพารา แล้วพบว่าจองพารานั้นไม่ใช่ของตน เพราะหนุ่มๆ จอมหมิ่นทะลึ่งแอบมาฉวยโอกาสยักย้ายสลับจองพาราของบ้านนี้ไปไว้เสียบ้านโน้น แต่ยามวิกาลนั้นแล้วหลังจากวันออกพรรษา ชาวไทใหญ่จะมีพิธี “หลู่เตนเหง” หรือพิธี “ถวายเทียนพันเล่ม” ซึ่งที่คนเดียวถวายเทียนพันเล่มหรือที่รวมกันเป็นหมู่คณะ มีเจ้าภาพที่ดำเนินการรวบรวมเทียนสมาธิในครอบครัวหรือญาติพี่น้องจนครบพันเล่ม แล้วก็แห่แห่นกันไปเป็นขบวนใหญ่ มีฆ้องประโคมเป็นที่ครึกครื้นรื่นเริงใจ พอถึงอุโบสถก็แจกจ่ายกับจุดเทียนถวายเป็นพุทธบูชาจนกลุ่มไขว้วิธีเที่ยวไปจุดเทียนถวายพระประธานวัดโน้นบ้างวัดนี้บ้างไปจนครบพันเล่ม ก็ถือเป็นพิธี ไม่ว่าจะทำอย่างไรก็ตามด้วยความปรารถนาอย่างเดียวกัน คือ สร้างนิมิตหมายแห่งชีวิตสว่างไสวยาวนานเหมือนแสงสว่างจากเทียนทั้งพันเล่มนั่นเอง

เขาวงกตและปราสาทแปดหลัง

งานปอยเขาวงกต ประเพณีงานปอยเขาวงกตเป็นประเพณีที่มีความเป็นมาตอนหนึ่งของ เรื่องในมหาเวสสันดรชาดก เป็นตอนที่พระเวสสันดรได้ถูกเนรเทศออกจากเมือง และได้เดินทางไป บำเพ็ญบารมีที่ป่าเขาวงกตและเส้นทางที่จะเข้าไปในป่าเขาวงกตนั้นเป็นเส้นทางที่มีความสลับซับซ้อนมาก มีทางเข้าทางแยกมากมาย หาก

ผู้ใดไม่มีบุญแล้วก็จะไม่สามารถเข้าไปถึงอาศรมพระเวสสันดรในป่าเขาวงกตได้ จะเกิดการหลงไปมาอยู่ในป่าเขาวงกตนั้น

เขาวงกตดังกล่าวนี้นี้จะมีหนองดอกบัวอยู่ทั้ง 4 ด้าน การที่ชาวไทใหญ่ในอำเภอขุนยวมได้จัดงาน เขาวงกตขึ้นที่วัดม่วยต่อของทุกปี โดยจะมีการตัดแปลงปราสาทจองพารา 5 หลัง โดยสมมติ ปราสาท ยอดตรงกลาง กล่าวคือมีความสูงกว่าปราสาทหลังอื่น ๆ เป็นอาศรมของพระเวสสันดร ส่วนอีก 4 เป็นเขาวงกตสามารถแบ่งเป็นหนองดอกบัวได้ เนื่องจากต้องใช้เวลา และค่าใช้จ่ายสูงเกิน จึงได้ สร้างเป็นยอดปราสาทแทน

ในงานปอยเขาวงกตนี้ หากปีใดทางวัดไม่ค่อยจะมีเวลาร่วมมือกันทำ ก็จะไม่เปลี่ยนจากงานปอยเขาวงกต เป็นงานปราสาท 8 หลังแทน เหตุที่มาจัดในช่วงเดือน 12 นี้ก็เนื่องจากหมดฤดูฝน และการเก็บเกี่ยว แต่ละครอบครัวจะได้เก็บเกี่ยวข้าวในนาใหม่ ๆ แล้วทำการถวายเป็นบุญ

ประวัติของจองพารา 8 หลัง

ประวัติของจองพารา 8 หลัง หรือ ปราสาทมหาวีหาร 8 หลัง จากตำนานกล่าวไว้ว่า เริ่มจากมีมหาเศรษฐีในสมัยพุทธกาลได้สร้างปราสาทถวายแก่พระพุทธเจ้า ต่อมาชาวไทใหญ่ที่นับถือ ศาสนาพุทธได้จำลองเหตุการณ์มาสร้างเป็นพุทธบูชา และนิมนต์พระภิกษุสามเณรมารับบิณฑบาตในเดือน 12 ประมาณขึ้น 13 - 15 ค่ำ ซึ่งมีรายชื่อผู้ถวาย ดังนี้

หลังที่ 1 ชื่อ เขตวันมหารีหาร ตั้งอยู่ในกรุงสาวัตถี ในครั้งที่พระพุทธเจ้ายังไม่ปรินิพพานและมีชีวิตอยู่ ซึ่งเป็นวัดที่มหาเศรษฐีอนาถบิณฑิกะ เป็นผู้สร้างถวาย

หลังที่ 2 ชื่อ บุพผารามมหารีหาร ตั้งอยู่ในชนบทแห่งกรุงพาราณสี โดยนางวิสาขา มหาอุบาสิกา เป็นผู้สร้างถวาย

หลังที่ 3 ชื่อ เวฬุวรรณมหารีหาร ตั้งอยู่ ณ กรุงราชคฤห์ พระเจ้าพิมพิสารสร้างถวาย

หลังที่ 4 ชื่อ มหารัณณมหารีหาร ตั้งอยู่ที่กรุงปาตลีบุตร จิตตะมหาเศรษฐีเป็นผู้สร้างถวาย

หลังที่ 5 ชื่อ เมกกะทายะวรรณมหาวิหาร ตั้งติดอยู่กับป่าติดกับดินแดนแห่งกรุงมันลานคร นันทียะมหาเศรษฐีเป็นผู้สร้างถวาย

หลังที่ 6 ชื่อ กัณधारมมหาวิหาร ตั้งอยู่ในกรุงเวสาลี โชติกะมหาเศรษฐี เป็นผู้สร้างถวาย

หลังที่ 7 ชื่อ กุสินารามมหาวิหาร ตั้งอยู่ในกรุงโกสัมภี กากะวรรณมหาเศรษฐี เป็นผู้สร้างถวาย

หลังที่ 8 ชื่อ นิโครธารามมหาวิหาร ตั้งอยู่ในกรุงกบิลพัสดุ์ พระเจ้าสุทโธระนะ เป็นผู้สร้างถวาย²

รูปแบบและลวดลายต้องฉลุลายกระดาดและโลหะ

ลวดลายต้องฉลุลายกระดาดและโลหะที่ช่างฝีมือไทใหญ่รังสรรค์ขึ้นนั้น มีอิทธิพลรูปแบบงานศิลปกรรมจากศิลปะพม่าในช่วงยุคสมัยมัณฑเลย์ ซึ่งเป็นลวดลายประดับศาสนสถาน ได้แก่ จอวิหาร ปราสาท และราชวัง เป็นงานประเภทไม้แกะสลัก และฉลุลายแผ่นโลหะ (สังกะสี) และให้อิทธิพลต่องานต้องฉลุลายกระดาดประดับเครื่องใช้ประกอบพิธีชั่วคราว อาทิ ปราสาทไม้ไผ่สานทรงต่างๆ งานต้องฉลุลายกระดาดและโลหะนี้ พม่าเรียกว่า “บ้านซอย” ตรงกับคำเรียกว่า “บ้านซอย” ในงานช่างต้องฉลุลายดอกไม้ประดับศาสนสถานและเครื่องใช้ประกอบพิธีกรรมของชาวไทใหญ่ สามารถแบ่งลวดลายออกเป็น 5 แบบ ได้แก่

(1) **ลวดลายพันธุ์พฤกษา** เป็นลวดลายที่สืบทอดรูปแบบทางศิลปกรรมพม่า ลายพันธุ์พฤกษาแบบล้านนาและภาคกลางของไทย ดัดแปลงรูปแบบจนกลายเป็นงานกลุ่มไทใหญ่ โดยนำมาใช้เป็นต้นแบบ หรือที่เรียกว่า “แม่ลาย” สามารถจะนำไปประดิษฐ์ให้เป็นลวดลายประดับตกแต่งลวดลายการต้องฉลุลายกระดาดและโลหะ ลวดลายพันธุ์พฤกษาจัดอยู่ในประเภทของลายเครือเถา สามารถนำไปประดับได้ทุกๆ ส่วนของโครงสร้างอาคารหรือเครื่องใช้ประกอบพิธีกรรมเนื่องจากลวดลายที่มีความเป็นอิสระ สามารถฉลุลายเครือเถาและดอกไม้ได้ต่อเนื่อง

(2) **ลายนก** เป็นลวดลายไทยประเพณีที่ได้รับความนิยมนำไปใช้ประกอบลวดลายเข้ากับส่วนต่าง ๆ ของโครงสร้าง โดยมีองค์ประกอบสำคัญ 2 จุด คือ จุดกึ่งกลาง ทำเป็นลายดอกชนิดต่าง ๆ เช่น พุ่มข้าวบิณฑ์ ดอกพุดตาล ดอกประจักษ์

ๆ และจุดเชื่อมต่อสายระหว่างลวดลาย โดยใช้เครือเถาหรือก้านเป็นตัวเชื่อม มีดอก
ชนิด ต่าง ๆ แทรกอยู่ในลักษณะเป็นลายกนก

(3) ลายเครือเถา คือ กลุ่มลายที่เรียกว่า ลายเครือเถา ก้านขด กาบหมาก
และลายผักกูดต่างๆ ลายชนิดนี้ต่างจากลวดลายชนิดแรก คือ ไม่มีลายดอกหรือมีเพียง
ดอกเดียว เน้นที่ก้านและใบ โดยทำให้ใหญ่และซ้อนกันหลายชั้น

(4) ลายเครือเถาแบบยุโรป เป็นลวดลายที่รับอิทธิพลมาจากอังกฤษในช่วง
สมัยอาณานิคม เป็นขนมปังขิงในช่วงสมัยวิคตอเรีย

(5) ลายพม่า - ไทใหญ่ เป็นลวดลาย “ก้านขด” ที่ได้รับอิทธิพลของศิลปะ
พม่าในสมัยยุคอาณานิคม การสับทานป่าไม้ และการติดต่อค้าขายของชาวพม่า - ไท
ใหญ่ที่อยู่ในแถบรัฐฉาน แม่ฮ่องสอน และเมืองต่าง ๆ ในล้านนา

จองปราสาทโลหะฉลุลวดลาย พร้อมด้วยเครื่องสักการะบูชาในช่วงประเพณีออกหว่า วัดม่วยต่อ

อุปกรณ์ในการตั้งฉลุลวดลาย

อุปกรณ์เครื่องมือในการตั้งกระดาษาประกอบไปด้วย

(1) ค้อนไม้ มีลักษณะคล้ายตะลุมพุกขนาดเล็ก ทำจากไม้เนื้อแข็งส่วนใหญ่จะใช้เป็นไม้มะกรูด และมะม่วง เลือกเอาแกนไม้เป็นส่วนค้อน

(2) สิว เป็นเครื่องมือในการต้องฉลุลวดลาย หรือการตอกลาย สิวทำจากเหล็กที่มีความแข็งและเหนียว มีขนาดเล็กจนถึงใหญ่เรียงลำดับกันไป เช่นจำนวน 12 ตัว ไปจนถึง 18 ตัว

(3) กระดาษแม่แบบ เป็นกระดาษของใช้ทำเป็นแม่แบบลวดลาย โดยการทาเขียนลายลงไปบนวัสดุกระดาษหรือแผ่นสังกะสี อลูมิเนียมชนิดเรียบ และบางแม่แบบสามารถใช้ได้หลายครั้ง สะดวกต่อการผลิตในจำนวนมาก สะดวกต่อการประดิษฐ์ลวดลายประดับ

(4) ดินสอ ปากกา เป็นอุปกรณ์ที่ใช้ร่างภาพที่ลงบนกระดาษ ก่อนทำการต้องฉลุลวดลาย

(5) กระดาษสี ใช้สำหรับต้องฉลุลายกระดาษ ส่วนใหญ่เป็นกระดาษว่าวหลากสี หรือกระดาษสีต่าง ๆ เพราะนิยมสีสดใสและลวดลายฉูดฉาด

วิธีการต้องฉลุลวดลาย

(1) ร่างภาพที่ลงบนกระดาษให้มีขนาดเท่าของจริง โดยให้เหมาะสมกับลักษณะโครงสร้าง

(2) นำลวดลายที่ร่างไปทาบบนกระดาษหรือโลหะ หรืออาจเขียนลวดลายลงในด้านหลังกระดาษที่จะทำการต้องลวดลาย

(3) ต้องฉลุลาย โดยใช้สิ่ว หรือลิ้มขนาดต่าง ๆ ตอกลงบนกระดาษให้เกิดลวดลายตามแบบต้องลายการกระดาษโดยการใช้ตะปูเป็นตัวช่วยเพิ่มลวดลายให้เห็นออกมาเด่นชัดมากยิ่งขึ้น

รูปแบบและลวดลายฉลุลายโลหะและกระดาษดำซ่อน

ตุ้ หรือ ดำซ่อน หมายถึง ธง ที่ทำขึ้นเพื่อถวายเป็นพุทธบูชาโดยใช้วัสดุต่าง ๆ เช่น ผ้า โลหะ กระดาษเป็นต้น ทั้งนี้ ชาวล้านนาเชื่อกันว่า เมื่อตายไปแล้วเกาะชายตุ้ขึ้นสวรรค์เป็นกุศลส่งถึงไปชาติหน้า และยังถือเป็นการทำบุญอุทิศให้แก่ผู้ล่วงลับไปแล้ว จากแรงศรัทธาอันแรงกล้าส่งผลให้มีผู้ประดิษฐ์คิดค้นตุ้ในรูปแบบที่วิจิตรบรรจงหลากหลายรูปแบบ ก่อให้เกิดเป็นอาชีพที่ทำรายได้ให้แก่ชาวพื้นเมืองได้

เป็นอย่างดี ตู้งใช้เป็นเครื่องสักการะ และบูชาของพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา ลักษณะหรือสีสันของตู้งให้มีรูปแบบเฉพาะท้องถิ่นรวมทั้งเป็นเครื่องหมายแห่งเกียรติของหมู่เหล่าหรือบุคคลผู้มีเกียรติตลอดจนใช้เป็นสัญลักษณ์แทนผู้สูงส่งและทวยเทพ ผู้ศักดิ์สิทธิ์ เช่น พระมหากษัตริย์ สัญลักษณ์คือพระอินทร์ ทำเป็นธงสีเขียว

ตู้งปรากฏอยู่ในตำนานเรื่อง ตำนานแม่กาเผือก พระเจ้าห้าพระองค์ ดังปรากฏในเนื้อหาเป็นเรื่องย่อ ดังนี้

ณ กาลครั้งพระหัตถ์ตนลงมาเกิดในท้องกาเผือกเพื่อสร้างกุศลทาน มีกาเผือกตัวหนึ่งอาศัยอยู่บนต้นไม้ ได้ตั้งไข่และฟักไข่ออกมาห้าฟอง ขณะที่ออกหาอาหารได้เกิดพายุฝนพัดกระหน่ำลงมา เป็นผลทำให้ไข่ห้าฟองไหลตามน้ำไป แต่มีผู้ช่วยเหลือให้รอดชีวิตและเลี้ยงดูให้รอดปลอดภัยจากภัยอันตรายทั้งปวง ย้อนกล่าวถึงแม่กาเผือก ครั้นกลับไปยังที่พำนักไม่เห็นไข่ นางรู้สึกสะเทือนใจเป็นอย่างมากจนขาดใจตายจู่ไป เกิดบนสวรรค์ กาลเวลาล่วงเลยไปไข่ทั้งห้าฟองเติบโตเป็นชายหนุ่มฝึกฝนในพระธรรม คำสอนจึงตัดสินใจออกบวชจนสำเร็จพระโพธิญาณ ชายหนุ่มทั้งห้าต่างระลึกถึงผู้ให้เกิดปรารถนาที่จะทดแทนบุญคุณแม่กาเผือกจึงคิดประดิษฐ์ตู้งรูปแบบต่าง ๆ ดังนี้

พระกกุสันธะ ประดิษฐ์ตู้งเป็นรูปไก่

พระโกนาคมนะ ประดิษฐ์ตู้งเป็นรูปนาค

พระกัสสปะ ประดิษฐ์ตู้งเป็นรูปเต่า

พระโคตมะ ประดิษฐ์ตู้งเป็นรูปดาวัว

พระอรียเมตโตใหญ่รย ประดิษฐ์ตู้งเป็นรูปหม่องทูบผ้า (สัญลักษณ์ของคนชักผ้าไหม)

แต่ละพระองค์นำตู้งถวายเป็นพุทธบูชา แต่ผลบุญส่งไปไม่ถึงผู้ให้กำเนิด นางกาเผือกจึงบินมาบอกให้รู้ว่าต้องจุดประทีปที่ใส่เป็นรูปตีนกา บุญจึงจะส่งถึง

จากเรื่องกาเผือกหรือพระเจ้าห้าพระองค์ แผลสัญลักษณ์ในตู้ง คือ รูปไก่ และส่วนบนของตู้ง มีความหมายแทนไก่หรือพระกกุสันธะ รูปนาคที่ลำตัวที่ยาวของตู้งรวมทั้งส่วนห้อยประดับทำเป็นรูปตู้งเล็ก มีความหมายแทน หรือนาคพระโกนาคมนะ หมากตาว่าว หรือลูกกลมประดับตู้ง มีความหมายแทนว่าวหรือพระโคตมะ ลวดลายตารางเกล็ดเต่าหรือสีเหลี่ยมข้าวหลามตัด มีความหมายแทนเต่าหรือพระกัสสปะส่วน

หัวตุง คือไม้สักผ่า หรือพระอริยมุตไทใหญ่ สอดคล้องตามความเชื่อทางพระพุทธศาสนา

ถวายเป็นพุทธบูชานี้ก่อให้เกิดอานิสงส์แก่ผู้ศรัทธาถวายเป็นประจักษ์ใน คัมภีร์ไบเบิลที่กล่าวถึงอานิสงส์ของการสร้างตุง และเสนาหส์บูชา พระพุทธองค์ทรง บอกถึงผลของการถวายเป็นตุงอันจะส่งผลให้ได้ไปเกิดบนสวรรค์ชั้นดาวดึงส์

ถ้าหากตุงกวัดไหวไปทิศบูรพา ผู้สร้างตุงจะได้เป็นจักรพรรดิราช

ถ้าหากตุงกวัดไหวไปทิศอาคเนย์ ผู้สร้างตุงจะได้เป็นมหาเศรษฐี

ถ้าหากตุงกวัดไหวไปทิศปัจฉิม ผู้สร้างตุงจะได้เป็นพระปัจเจกโพธิญาณ

ถ้าหากตุงกวัดไหวไปทิศพายัพ ผู้สร้างตุงจะได้ทรงปิฎกทั้งสาม

ถ้าหากตุงกวัดไหวไปทิศอุดร ผู้สร้างตุงจะได้เป็นท้าวมหาพรหม

ถ้าหากตุงกวัดไหวไปทิศอีสาน ผู้สร้างตุงจะได้เป็นสมเด็จพระอมรินทราบหาราช

ถ้าหากตุงกวัดไหวไปบนอากาศ ผู้สร้างตุงจะได้เป็นพระพุทธเจ้าองค์หนึ่งและได้พบพระศรีอริยมุตไทใหญ่

นอกจากนี้หากผู้ได้ทานตุงขาว ตุงแดง ตุงเหลือง ผู้นั้นจะได้ไปเกิดในทวีปต่าง ๆ คือ อุตฺตรกุรุทวีป อมรุตฺตยานทวีป ชมพูทวีป ตามลำดับ จะประกอบด้วยเดชปัญญา ยศ ศักดิ์ งามตุงเมื่อกวัดไหวไปทิศใดก็จะได้ผลบุญ เป็นแก้วเจ็ดประการเป็นต้นว่า ช่าง ม้า รถ บริวาร อันถึงประสงค์ ด้วยเหตุที่ตุงมีความสำคัญเพียงนี้ หากงานพิธีใดไม่มีตุง งานพิธีนั้นย่อมขาดความสมบูรณ์หรือเสียพิธีไปอย่างน่าเสียดาย

(ซ้าย) ตำข่อน จารึกคำอุทิศความว่า “นายสุวรรณ์ พานิชนนท์ นายกนิษฐ พานิชนนท์ อุทิศส่วน
กุศลแด่ลุงจ้องปิ่นหย่า และนางจ้องผอง พ.ศ. 2493”

(ขวา) ตำข่อนโลหะสังกะสี ลวดลายดอกไม้

เนื่องจากตุ้มมีความผูกพันกับความเชื่อทางศาสนา ขนบธรรมเนียมประเพณี
ของชาวล้านนาไทย ทั้งการประกอบพิธีมงคลและอวมงคล จึงมีผู้คิดค้นประดิษฐ์ตุ้ม
หลากหลายประเภทตามแรงศรัทธาของตน การสร้างตุ้มถือได้ว่าเป็นงานสร้างสรรค์
โดยใช้วัสดุที่หาง่ายในท้องถิ่น เช่น ฝ้าย ผ้า กระดาษ พลาสติก โลหะ ไม้ ดิน หวาย
ข้าวเปลือก ข้าวสาร ประกอบกันขึ้นเป็นรูปร่างที่แตกต่างกันไป เช่น รูปสามเหลี่ยม
สี่เหลี่ยมยาว งวงช้าง มนุษย์ ตามความคิดจินตนาการและวัตถุประสงค์ที่นำไปใช้
ประโยชน์ได้ตามความเหมาะสม³

ตัวอย่างลวดลายดอกไม้ในคำข่อน

งานลวดลายฉลุโลหะและกระดาดไทใหญ่

รูปแบบลวดลายต้องฉลุโลหะและกระดาดไทใหญ่ หรือที่เรียกกันว่า “ปานชอย” ในเรื่องลวดลายสามารถแบ่งออกตามบทบาทหน้าที่ใช้ประกอบพิธีกรรมทางศาสนาและความเชื่อ เอกลักษณ์หรือรูปแบบของลายเฉพาะไทใหญ่ลวดลายแต่ละลายจะมีชื่อเรียกจำเพาะ ได้แก่

ลายกะหล่งต่อง เป็นลวดลายที่ใช้ประดับในส่วนของมุมทั้งสี่ด้านไม่ว่าจะเป็นส่วนยอดของจอง หรือส่วนฐานของจองพารามีลวดลายที่มีความคล้ายกับส่วนที่ปิดตรงหูของกษัตริย์พม่า ลวดลายที่ใช้จะขึ้นอยู่กับความคิด และรูปแบบแผนของช่างที่ทำสืบทอดกันมาจะมีลักษณะที่แตกต่างกันออกไปลวดลาย ส่วนใหญ่จะเป็นลายพรรณพฤกษา และลวดลายแปดแฉ่งโดยจะเขียนลวดลายให้อยู่ในกรอบของกะหล่งต่อง

ลายดอกสะเก๊ะ ลายดอกสะเก๊ะนี้จะเป็นลวดลายที่อยู่ด้านบนของลายกะหล่งต่อง การใช้งานของลวดลายจะใช้งานอยู่กับลายกะหล่งต่องเสมอ ๆ เพราะลายสองชนิดนี้จะเป็นองค์ประกอบ ซึ่งกันและกัน ลักษณะของลายจะเป็นดอกไม้ที่ชาวไทใหญ่เรียกว่าดอกสะเก๊ะ

ลายพอง เป็นลวดลายที่เป็นแถวกระดาน ลายพองส่วนใหญ่จะมีลวดลายที่แตกต่างกันไป ลวดลายที่ใช้จะเป็นดอกไม้ ลายก้านขด ซึ่งจะประกอบอยู่ในกรอบของสี่เหลี่ยมผืนผ้า ส่วนใหญ่ที่จะพบลายพองคือส่วนตรงกลางระหว่างลายดอกสะเก๊ะและลายกะหล่งต่อง

ลายหม่านาง เป็นลายที่เรียกตามชื่อส่วนของจงพาราไทใหญ่ คือ จะอยู่ในส่วนยอดของ จงพารามักจะมีลวดลายเป็นรูปสัตว์หิมพานต์ เช่น นก หงส์

ลายจิงพู เป็นลวดลายที่มีลักษณะคล้ายดอกบัว หรือเพชร เรียกได้อีกอย่างคือ “จิงพูเพชร” จะอยู่ส่วนยอดสุดของจงพารา มีฮับจิงพูเป็นรูปบัวคว่ำ บัวหงาย

ลายจำกะหรด หรือจักกะหรด มีลักษณะคล้ายรูปแบบลายดอกสะเก๊ะ และกะหล่งต่อง แตกต่างกันที่ส่วนของการใช้งาน และลวดลายในลายจำกะหรดจะใช้เป็นลายกั้นขอบอย่างเดียว ทั้งในสามส่วนไม่ว่าจะเป็นดอกสะเก๊ะ ลายพอง และลายกะหล่งต่อง

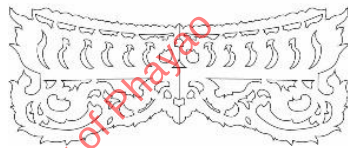
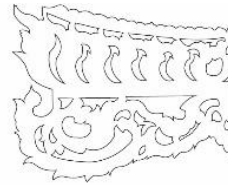
ลายมุขหน้า ลายมุขหน้า หรือดอกมุขหน้า เป็นลวดลายที่มีความสวยงามมากในงานการต้อง ลายกระดาศ และการฉลุโลหะ เป็นงานที่มีความละเอียดมากที่สุด ในบรรดาลวดลายไทใหญ่ ลวดลายส่วนใหญ่ที่ใช้จะเป็นลายพรรณพฤกษา และลายกั้นขอบ โดยจะทำการต้องลายที่ละข้าง หรือข้างใดข้างหนึ่ง โดยนำเอากระดาศอีกแผ่นมารองด้านล่างของลายที่ต้องการต้องลาย เมื่อต้องลายเสร็จก็จะได้ลายที่ต้องดังกล่าวสองชั้น และมีความเท่ากันของลายเพราะมาจากการต้องลายเดียวกัน และพร้อมกัน

ลายหมอกโง เป็นการแกะลายให้เกิดรูปแบบของผ้ามัน ลายส่วนใหญ่ที่ใช้จะเป็นลายขด ลายดอกกรังผิง และอื่น ๆ ในส่วนนี้จะมีความละเอียดและสวยงามพอ ๆ กับลายดอกหน้ามุข ลักษณะ หมอกโงบางที่จะใช้วิธีการต้องลายให้เกิดเป็นลวดลายเดียวในซุ้มหน้ามุข เรียกว่า “ลายดอกหน้าห้องโง” กล่าวคือ มีลักษณะเป็นโค้งคิ้ว ลวดลายที่ใช้จะเป็นพรรณพฤกษา และกั้นขอบ ในศิลปะพม่าจะมีการผสมในเรื่องของอิทธิพลวัฒนธรรมที่รับมา เช่น จะรูปเทวดาฝรั่งใส่เข้าไปในลายด้วย

ลายมุขอ่า เรียกอีกอย่าง คือ มุขรอง เป็นลวดลายการต้องกระดาศขึ้นมาโดด ๆ เพราะลายมุขอ่าเป็นลวดที่ใช้ประกอบเข้ากับส่วนต่าง ๆ ให้เกิดความสวยงามขึ้น

ลายดอกประดับมุม และลายดอกประดับเสามุม ลวดลายส่วนใหญ่เป็นลายกั้นขอบ และพรรณพฤกษา ใช้ประกอบกับมุมเสา หรือแทนลายดอกสะเก๊ะก็ได้ โดยลายดังกล่าวจะมีความละเอียด และความพิริ้วกว่าลายดอกสะเก๊ะ

ลายปานขอย เป็นลวดลายที่ใช้ประโยชน์ได้หลายอย่าง มีปรากฏทั้งในรูปแบบของการตกแต่ง ลายกระดาด และการฉลุโลหะ

ลวดลายกะหล่งตอง - ระดับมูขพราสาท

เครื่องจักสานไทใหญ่

เครื่องจักสาน หมายถึง การจัก คือการนำวัสดุมาทำให้เป็นเส้น เป็นแฉก หรือเป็นริ้วเพื่อความสะดวกในการสาน ลักษณะของการจักโดยทั่วไปนั้นขึ้นอยู่กับลักษณะของวัสดุแต่ละชนิดซึ่งจะมีวิธีการเฉพาะที่แตกต่างกันไป หรือบางครั้งการจักไม้ไผ่หรือหวายมักจะเรียกว่า “ตอก” ซึ่งการจักถือได้ว่าเป็นขั้นตอนของการเตรียมวัสดุในการทำเครื่องจักสานขั้นแรก ส่วนคำว่า สาน คือการนำเส้นตอกมาสานเข้าด้วยกันเพื่อให้เกิดการขัดสานได้แก่ การสานด้วยวิธีสอดขัด การสานด้วยวิธีการสอดขัดด้วยเส้นทแยง และการสานด้วยวิธีขัดเป็นวง ส่วนอีกวิธีการหนึ่งคือ การถัก เป็นกระบวนการประกอบที่ช่วยให้การทำเครื่องจักสานสมบูรณ์ การถักเครื่องจักสาน เช่น การถักขอบของภาชนะจักสานไม้ไผ่ การถักหูภาชนะ เป็นต้น การถักส่วนมากจะเป็นการเสริมความแข็งแรงของโครงสร้างภายนอก เช่น ขอบ ขา ปาก กัน ของเครื่องจักสาน และเป็นการเพิ่มความสวยงามไปด้วย⁴

งานเครื่องจักสานมีความจำเป็นในการดำรงชีวิต จะต้องอาศัยเครื่องมือเครื่องใช้ที่สามารถผลิตได้เองมาช่วยให้เกิดความสะดวกสบาย โดยเฉพาะผู้มีอาชีพ เกษตรกรรม ซึ่งสามารถจำแนกออกเป็นประเภทต่าง ๆ ตามหน้าที่ใช้สอยดังนี้

(1) เครื่องจักสานที่ใช้ในการบริโภค ได้แก่ ข้าวหวด กระติบ แอบข้าว หวด
นั่งข้าวเหนียว ก่องข้าว กระซอน กระดัง ฯลฯ

(2) เครื่องจักสานที่ใช้เป็นภาชนะ ได้แก่ กระบุง กระจาด ชำกระทย
กระบาย กะโล่ กระดัง ชะลอม ฯลฯ

(3) เครื่องจักสานที่ใช้เป็นเครื่องตวง ได้แก่ กระออม กระชู่ กระบุง สัต
 ฯลฯ

(4) เครื่องจักสานที่ใช้เป็นเครื่องเรือนและเครื่องปูลาด ได้แก่ เสื่อต่าง ๆ

(5) เครื่องจักสานที่ใช้ป้องกันแดดฝน ได้แก่ หมวก กุบ จอบ ฯลฯ

(6) เครื่องจักสานที่ใช้ในการดักจับสัตว์ ได้แก่ ลอบ ไซ อีจู้ ชะนาง จั่น ฯลฯ

(7) เครื่องจักสานที่ใช้เกี่ยวกับความเชื่อ ประเพณีและศาสนา ได้แก่ ก่อง
ข้าวขวัญ ข้าวสำหรับใส่พาน กวยสลาก ฯลฯ

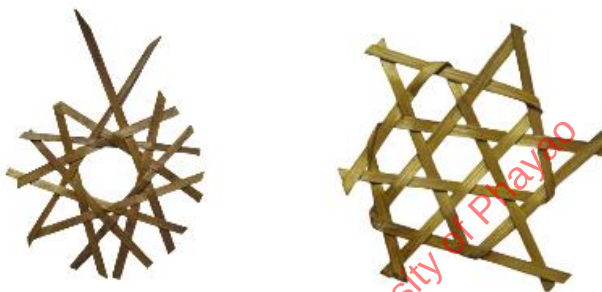
เครื่องจักสานภาคเหนือ เป็นงานหัตถกรรมพื้นบ้านมีบทบาทในวิถีชีวิตของ
คนชั้นล่าง เช่น เกษตรกร ผู้ทำนา ทำสวน ทำไร่ เป็นหลัก ช่างพื้นบ้านทำเครื่องจัก
สานเพื่อเป็นอุปกรณ์ในการดำเนินชีวิต ผลงานที่สร้างขึ้นมาจากความเรียบง่าย แต่
งดงามด้วยรูปทรงและลวดลาย ซึ่งถูกจัดวางอย่างมีจังหวะเชิงช่างได้อย่างน่าทึ่ง ถือ
เป็นคุณค่าทางสุนทรีย์ที่สอดแทรกเข้ากับผลงาน โดยที่ช่างเองไม่เคยประเมินคุณค่า
ภูมิปัญญาที่สั่งสมกันมารุ่นแล้ว รุ่นเล่า ให้สูงเกินกว่าราคาวัสดุกับเวลาที่ใช้ผลิต⁵

ตาแหลว หรือเฉลว

ตาแหลว หรือเฉลวเป็นเครื่องจักสานที่ชาวเหนือสานขึ้นมา เพื่อใช้เกี่ยวกับ
ความเชื่อที่ว่า กันสิ่งอัปมงคล ปัดเป่าสิ่งเลวร้าย ก่อให้เกิดความเป็นสิริมงคล ความ
อุดมสมบูรณ์ของพืชพรรณธัญญาหาร เกิดความสุขและความปลอดภัย ต่อชีวิตผู้อยู่
อาศัย ซึ่งนำตาแหลวไปติดป้องกันไว้ในพื้นที่ต่างๆ ส่วนใหญ่มักติดไว้ที่ประตูบ้านพัก
อาศัย ประตูดงข้าว หรือประตูเมือง และถ้าปักไว้ที่นา เมื่อเริ่มไถหว่านหรือปักดำ ก็
เพื่อป้องกันสัตว์ที่เป็นศัตรูพืชประเภทหนู นก แมลง เพลี้ย ฯลฯ รวมถึงสิ่งที่ไม่มอง
เห็นลงมามีทำลายข้าวกล้าให้เสียหาย ทำให้ได้ผลผลิตไม่สมบูรณ์

ตาแหลวดังกล่าวจะทำอย่างง่าย ๆ คือใช้ดอกสานเป็นลายตาเฉลว 6 ตา
ห่าง หากมีความประสงค์จะทำเพื่อติดไว้หน้าประตูเรือนพักอาศัย จะใช้ดอกยาว

ประมาณ 15 – 20 เซนติเมตร สานลายตาแหลวหรือตาเลว แล้วนำไปเข้าร่วมพิธีที่วัดหรือหมู่บ้านเนื่องในวันสำคัญประจำปี เช่น งานสืบชะตาวัด งานส่งเคราะห์บ้านหรือเลี้ยงผีบ้าน แล้วนำมาติดหน้าประตูเรือน แต่ถ้าต้องการติดไว้หน้าประตูเมืองในพิธีทำบุญเมือง ตาแหลวอาจจะมีขนาดใหญ่ คือใช้ตอกยาวประมาณ 30 – 40 เซนติเมตร

(ซ้าย) ตาแหลวหมายนา (ขวา) ตาแหลวแม่ม้าย

กุ่มไทใหญ่ หรือหมวกไทใหญ่

กุ่มไทใหญ่ หรือหมวกไทใหญ่ มีลักษณะเหมือนดอกเห็ดที่บานยังไม่เต็มที่มีจุกตรงกลางเป็นกรวยขนาดใหญ่ กุ่มไทใหญ่สานจากไม้ไผ่ชนิดที่ใช้ทำข้าวหลามและเรียกชื่อว่า “ไม้ข้าวหลาม” ซึ่งไม้ไผ่ชนิดนี้จะมีลักษณะพิเศษคือเนื้อเยื่อข้างในจะเหนียวมากกว่าไม้ไผ่ชนิดอื่น ๆ จึงเหมาะสำหรับใช้ทำข้าวหลาม ขนาดปล้องก็จะยาวมากกว่าไม้ไผ่ชนิดอื่น ๆ เช่นกัน และที่สำคัญคือเนื้อไม้จะมีความเหนียวและทนทานมาก จึงมีคุณสมบัติเหมาะแก่การนำมาสาน ชาวบ้านจึงนิยมใช้ทำตอกและใช้สำหรับจักสานเป็นเครื่องใช้ต่าง ๆ

การคัดเลือกไม้ข้าวหลามสำหรับใช้สานกุ่มนั้น จะใช้ไม้ที่มีอายุประมาณ 1 – 2 ปี ที่ดีที่สุดคือ ไม้ไผ่ที่เพิ่งขึ้นเมื่อปีที่แล้ว หากแก่หรืออ่อนกว่านี้จะไม่ใช้สานกุ่มเนื่องจากหากแก่เกินไปจะแข็งและเปราะหักง่ายสังเกตได้จากเนื้อไม้จะมีสีเข้ม และจะมีใบมาก หากอ่อนเกินไปจะไม่มีมีความเหนียวทนทาน และจะยังไม่ขึ้นคือปลายจะเรียวกเล็กและมีกาบหุ้มอยู่ทุกข้อ วิธีเลือกจะต้องดูไม้ข้าวหลามที่ใบยังขึ้นไม่มากและยังมีกาบหุ้มอยู่ตรงข้อของทุกปล้อง เมื่อคัดเลือกไม้ได้แล้ว ก็จะนำมาจักตอกให้มีขนาดหนาประมาณ 1 มิลลิเมตร กว้างประมาณ 3 – 5 มิลลิเมตร ความยาวนั้นแล้วแต่

ขนาดของปล้อง ซึ่งส่วนมากจะยาวประมาณ 60 - 80 เซนติเมตร เมื่อจักตอกเสร็จเรียบร้อยแล้วก็จะนำมาสานเป็นก๊อบ ซึ่งมีขนาดเส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ 50 เซนติเมตร และเมื่อวัดจากยอดจุกถึงขอบของก๊อบจะมีความยาวประมาณ 25 เซนติเมตร แต่เดิมนั้นการสานก๊อบมีเพียงไม่กี่ลาย แต่ปัจจุบันมีการสร้างสรรค์ลวดลายขึ้นมาใหม่ ๆ และมีลายแบบต่าง ๆ มากมายประมาณ 13 ลาย ได้แก่ ลายพื้นฐานลายสามไม้มีดอก ลายไม้ขัดไฟ ลายดอกโป๊ยเซียน ลายซิกแซกใหญ่ ลายพิกลดอกสี่รวม ลายซิกแซกเล็ก ลายพิกลดอกใหญ่ ลายแก้วชิงดวง ลายพิกลดอกเล็ก ลายดอกชบา ลายดอกกุหลาบหัวใจ ลายกั้งหันลม และลายพวงกุญแจ

ในอดีตเมื่อครั้งยังมีการปลูกต้นหมากอย่างมากมายเพื่อนำมากินหมากกันอยู่นั้น มีก๊อบอีกชนิดหนึ่ง ซึ่งใช้กากของต้นหมากมาทำเป็นก๊อบ เรียกว่า “ก๊อบกากหมาก” แต่ความทนทานเป็นรองก๊อบไม้ไผ่มาก และเมื่อมีการรณรงค์ให้เลิกกินหมาก ก๊อบชนิดนี้ก็พลอยสูญหายไปด้วย

ในสมัยโบราณ ก๊อบมีความสำคัญและมีประโยชน์ต่อชาวบ้านมากคือ ใช้สวมใส่ในเวลาทำงานกลางแจ้งในเรือสวนไร่นา หรือเดินทางกลางแดดที่แผดจ้า เพราะมีขนาดกว้างพอสำหรับการบังแดด และในฤดูฝนก็สามารถใช้งานได้เช่นกัน เพราะก๊อบสามารถป้องกันฝนได้ เนื่องจากเขาจะทาด้วยน้ำมันชนิดหนึ่งซึ่งเรียกกันว่า น้ำมันเหม็น ซึ่งมีคุณสมบัติกันน้ำฝนได้ดีหรือบางทีก็กรุข้างในก๊อบด้วยผ้าพลาสติกอีกที ซึ่งจะให้ผลดีมากว่าทางด้วยน้ำมันเหนียวอย่างเดียว วิธีใช้ก็จะใช้ร่วมกับผ้าพลาสติกคือสวมก๊อบและใช้ผ้าพลาสติกพันคลุมร่างกายตั้งแต่คอลงไป เพราะในสมัยก่อนยังไม่มีเสื้อกันฝนเช่นในปัจจุบัน ดังนั้น ก๊อบจึงเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับชาวบ้านในจังหวัดแม่ฮ่องสอนในอดีต

ในปัจจุบันนี้ ก๊อบไทใหญ่ได้กลายเป็นสินค้าสำหรับเป็นของที่ระลึกสำหรับนักท่องเที่ยวไปแล้ว เนื่องจากคนรุ่นใหม่ไม่นิยมใช้ก๊อบ นอกจากคนรุ่นเก่าหรือคนที่อยู่ในหมู่บ้านชนบทที่ยังคงใช้ก๊อบ ซึ่งเป็นเอกลักษณ์ของจังหวัดแม่ฮ่องสอนและผู้ที่สานก๊อบก็จะถ่ายทอดการส่ายก๊อบให้แก่ผู้เรียนโดยการจัดประสบการณ์ตรงให้กับผู้ที่รับการถ่ายทอดให้เกิดการปฏิบัติจริง คือ พ่อแม่ถ่ายทอดให้กับบุตรหลานของตน การสานก๊อบ ก็เป็นช่างฝีมือแขนงหนึ่งซึ่งเป็นการระดมศักยภาพที่มนุษย์ทั้งในส่วนที่เป็นปัญญาและจินตนาการของบุคคลรวมอยู่ด้วยกัน กล่าวคือ ในอีกมุมมองหนึ่ง งานฝีมือการสานก๊อบก็เป็นงานฝีมือทางศิลปะ คือ เป็นการประดิษฐ์กรรมที่ต้องมีการระดมทั้ง

สมองและสองมือเข้าด้วยกันจึงเกิดลวดลายใหม่ ๆ ขึ้นมา โดยที่ผู้สร้างสรรค์ลวดลาย การสานกับเหล่านี้ต้องอาศัยการสัมผัสความงามด้วยความรู้สึกละถ่ายทอดความ งามนั้นออกมาเป็นรูปธรรมที่คนอื่นสามารถซาบซึ้งได้ ด้วยมิติของความรัดกุม ทางการคำนวณทางคณิตศาสตร์ ไม่ว่าจะเป็นเรื่องของขนาด รูปทรงและสีสันทัน ปัจจุบันกับไทใหญ่ได้กลายเป็นสินค้าของที่ระลึกและของชำร่วย ด้วยขนาดและ รูปทรงที่มีให้เลือกอย่างหลากหลาย แต่ก็ยังคงรักษาความเป็นเอกลักษณ์ไว้ไม่เสื่อม คลาย

(ซ้าย) กุ๊บไทใหญ่ สานลายสองหรือลายดอกแก้ว โดย นางจันทร์ศรี ม่านมิ่งคล

(ขวา) ลายสามหรือลายก้างปลา โดย นายนะหม่อแอ สุจริตสุทธิไชย

เครื่องแต่งกายไทใหญ่

เครื่องแต่งกายชาวไทใหญ่มีรูปแบบการทอเหมือนกับกลุ่มชาติพันธุ์ไทกลุ่มอื่น ๆ โดยผู้หญิงจะเป็นคนทอผ้าและตัดเย็บ หรือถักร้อยเป็นเครื่องนุ่งห่มไว้ใช้สอย ภายในครัวเรือน และถวายเพื่อพิธีกรรมทางศาสนา แต่เมื่อเทียบกับกลุ่มไทอื่น ๆ กลุ่มไทใหญ่จะทอผ้าน้อยกว่ามาก ผ้าทอส่วนใหญ่เป็นการทอผ้าเรียบ ๆ ไม่มีลวดลาย ซับซ้อน ผ้าส่วนใหญ่จึงนำเข้ามาจากแหล่งอื่น เนื่องจากลักษณะภูมิประเทศของรัฐ ฉานเป็นหุบเขาสลับซับซ้อน ตั้งอยู่ระหว่างอาณาจักรสำคัญคือพม่า ล้านนา สิบสองปันนา และติดต่อกับชายแดนจีน เป็นเส้นทางการค้าขายแลกเปลี่ยนสินค้ระหว่างกัน ทำให้ชาวไทใหญ่มีนิสัยชอบการเดินทางและค้าขาย จึงไม่มีความจำเป็นต้องทอผ้ามากนัก ถึงแม้ว่ากลุ่มคนไทใหญ่จะไม่มีกรทอผ้าที่มีลวดลายโดดเด่นเหมือนกลุ่มไทกลุ่มอื่น ๆ แต่ก็มีการตัดเย็บเสื้อผ้าเครื่องแต่งกายที่มีเอกลักษณ์เฉพาะตัวอย่างน่าสนใจ

เครื่องแต่งกายผู้หญิงไทใหญ่

เสื้อ

ผู้หญิงชาวไทใหญ่จะแต่งกายเป็นแบบแผน ประกอบด้วยเสื้อและผ้าซิ่น เสื้อเป็นเสื้อคอกลมแขนยาวขนาดพอดีตัว ตัวสั้น เอวลอย มีส่วนทบตรงอกเสื้อด้านหน้า เรียกเสื้อปิด กระดุมทำจากผ้าขมวดเป็นปมขัดกันเหมือน กระดุมจีน เรียก กระดุมขอด อาจมีการขดเป็นลวดลายเพื่อความสวยงามมากขึ้น เสื้อตัดเย็บด้วยผ้าฝ้ายหรือผ้าไหม

(ซ้าย) เสื้อปิดผู้หญิงแขนยาวหรือ “เสื้อแตกปุง” (ขวา) เสื้อปิดผู้หญิงแขนยาว

เครื่องแต่งกายผู้ชายไทใหญ่

เสื้อ

เสื้อ ตัวในใช้เสื้อเชิ้ต มีเสื้อกลัมรองชั้นในอีกชั้นหนึ่ง เสื้อตัวนอกเป็นเสื้อคอกลมแขนยาว ไหล่เลยลงมาต่อตะเข็บตรงกึ่งกลางแขนผ่าหน้าติดด้วยกระดุมขอดห้าคู่ ด้านหนึ่งใช้ผ้าขอดเป็นหัวกระดุมลักษณะ หัวแมลงวันอีกด้านหนึ่งทำเป็นห่วงเย็บติดขนานกันเหลือห่วงตรงหัวผ้าเป็นหูกระดุม แล้วนำหัวกระดุมสอดเข้ากับหูกระดุม จะมีชายผ้าเป็นทางเย็บทอดต่อจากหัวและหูกระดุมทั้งสองข้างยาวด้านละประมาณ 2 นิ้ว ตัวยาวเท่าสะโพก เรียกว่า “เสื้อแตกปุง” มักใช้ในโอกาสที่เป็นงานในพิธี

กางเกง เป็นกางเกงขา กว้าง เป้าและขาเหมือนกางเกงของชาวจีน เอวกว้าง ใช้พับทบเข้ามาให้พอดีกับเอว เรียกว่า “ก้นไทใหญ่” คาดด้วยเข็มขัด

ศีรษะโพกด้วยผ้าโพกศีรษะแต่เดิมจะเป็นผ้าทอ ต่อมาสมัยหลังผ้าทอที่ทอเป็นผ้าโพกศีรษะโดยเฉพาะหายากขึ้น ชายไทใหญ่จึงมักจะใช้ผ้าขนหนูหรือผ้าเช็ดตัว

เป็นผ้าโพกศีรษะแทน ผ้าโพกศีรษะนี้ชาวไทใหญ่เรียกว่า “ผ้าเคนโห” ในบางโอกาสที่ไม่ได้ใช้ผ้าเคนโห ก็จะใช้หมวกสักหลาดหรือหมวกกะโล่แทน ชายหนุ่มมักจะใช้หมวกสักหลาดหรือเรียกตามแบบภาษาไทยใหญ่ว่า “หมกโหเงิน” ชายที่ค่อนข้างมีอายุมากแล้วจะใส่หมวกกะโล่ ชายมีอายุบางคนก็คงใช้หมกโหเงินอย่างต่อเนื่อง แต่ชายหนุ่มจะไม่นิยมใช้หมวกกะโล่หรือ “หมกโหกะโหลก”

เสื้อผู้ชายแขนยาว

การแต่งกายของผู้ชายไทใหญ่

การแต่งกายชาวไทใหญ่ อาจนับจากวัยแรกเกิดตั้งแต่เกิดจนถึงอายุ 1 – 3 เดือน จะมีพิธีมงคลครั้งแรก เรียกว่า “ท่นเหลลิน” จะมีพิธีทางศาสนา โดยเชิญผู้เฒ่าผู้แก่มาผูกข้อมือให้ทารก อาบน้ำที่แช่ด้วยทองคำ เพชร นิล จินดา หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า “อาบเหลลิน” จะโกนผมเป็นครั้งแรกเหลือนผมไว้เฉพาะตรงกระหม่อม เพื่อปิดกระหม่อมที่ยังเต็นอยู่เพราะกระดูกกะโหลกศีรษะยังไม่เชื่อมติดต่อกัน เมื่อโตขึ้นก็จะ

โกนผมเกลี้ยงศีรษะหรือไว้ผมทรงนักเรียน ต่อมาก็ไว้ผมทรงต่าง ๆ แบบชายตามใจชอบ

ชายสูงอายุโตใหญ่บางคน ซึ่งมีไม่มากนักนิยมเกล้าผมมวยไว้ตรงกลางศีรษะแล้วโพกด้วยผ้าโพกศีรษะ ส่วนใหญ่จะนิยมโกนผมโพกศีรษะ เมื่อไปทำพิธีใด ๆ ก็จะปลดผ้าโพกศีรษะลงมาพาดไว้กับไหล่ ถือว่าเป็นการแสดงความสุภาพที่อ่อนน้อมต่อสิ่งทีควรเคารพบูชาได้อีกสถานหนึ่ง

เครื่องประดับกาย

ผู้ที่พอมีฐานะส่วนใหญ่จะสวมแหวนทองคำและสลักลาย ใช้ทับทิมสีแดงหรือสีน้ำเงินทำเป็นหัวแหวน เรียกว่า “มงโคยปานกวาง” และจะใช้เป็นมรดกตกทอดให้แก่ลูกหลาน ต่อ ๆ กันไป เครื่องประดับอื่น ๆ ที่มักจะใช้กันก็คือ นาฬิกาข้อมือหรือ “หน้าหลี่” แต่ก็ใช้กันไม่แพร่หลายนัก

รองเท้า ชายโตใหญ่จะใช้รองเท้าคิ๊บ รองเท้าผ้าใบหรือหนังแล้วแต่ฐานะ

การแต่งกายของผู้หญิงโตใหญ่

ทารกแรกเกิด ผู้เป็นแม่จะห่อหุ้มด้วยผ้าอ้อมตั้งแต่ศีรษะจรดปลายเท้าเป็นเวลา 3 เดือน เมื่อครบสามเดือนแล้ว จึงให้ใส่เสื้อและพันผ้าอ้อมในส่วนล่างรองร่างกายเท่านั้น การที่ต้องห่อผ้าอ้อมไว้ถึง 3 เดือน ก็เพื่อจุดประสงค์ คือ

1. เพื่อให้ลูกหลับสนิทได้เป็นเวลานาน
2. เพื่อปรับสภาพที่ให้เหมือนกับตอนที่อยู่ในท้อง
3. เพื่อบังคับส่วนศีรษะให้เข้ารูป ศีรษะไม่ยาวตามสภาพที่คลอดออกมา (ลูกคนแรกศีรษะมักจะยาวเพราะคลอดลำบาก)
4. เพื่อบังคับให้ร่างกายส่วนแขน ขาตรงจะโค้งงอตาม

เมื่อพันวัยนุ่งผ้าอ้อมแล้ว แม่ก็จะตัดกระโปรงชุดให้ลูกหญิงสวมใส่ เรียกว่า “เสื้อขุบ” คนในสมัยก่อนนิยมตัดเสื้อผ้าตัวใหญ่ ๆ ให้ลูกสวมใส่หรือใส่เสื้อผ้าสืบทอดกันไปในหมู่พี่น้อง ทั้งนี้เพื่อเป็นการประหยัด เมื่อโตพอที่จะสวมผ้าขึ้นได้แล้ว แม่ก็จะสอนให้นุ่งผ้าขึ้นคาดเข็มขัด เสื้อชั้นในจะใช้เสื้อปกลายลูกไม้ที่ด้านหลัง ยกทรงเล็กน้อย ตีเกล็ดถี่ไว้บนทรง บ่าใหญ่ประมาณ 2 นิ้วมือ เป็นเสื้อผ่าหน้าใช้เข็มกลัดหรือ

ติดกระดุมเรียกว่า “เสื่อปัดจำ” สวมเสื่อไทใหญ่หน้าต่อทับด้านหลัง ผู้ใหญ่ใช้ “เสื่อไทใหญ่หน้าแหวด” แบบเสื้อชาวจีน คอกลมแต่ชายเสื้อสั้นแคเอว มีกระดุมขดสอดกับหูกระดุมอีกด้านหนึ่ง เช่นเดียวกับชายเสื้อ หรือใช้กระดุมชุดที่ทำจากพลอยพม่า ถ้าใช้กระดุมชุดพลอยกระดุมผ้าที่เย็บติดกับตัวเสื้อจะเย็บเป็นหูทั้งสองข้าง ใช้ห่วงของกระดุมพลอยสอดคล้องกับหูของกระดุมผ้า แล้วใช้เม็ดพลอยลอดห่วงผ้าอีกข้างหนึ่งเพื่อสอดตรึงให้ติดกันไว้ทั้งสองข้าง

ผ้าซิ่นจะใช้ผ้าที่มีลวดลายเป็นส่วนใหญ่ เย็บตะเข็บเดียวเป็นผ้าถุงธรรมดาสมัยก่อนจะใช้ผ้าเนื้อนิ่มสีดำต่อตรงเอว เรียกว่า “หัวซิ่น” เวลานุ่งผ้าจะเหน็บชายหัวซิ่นได้แน่น ใช้เข็มขัดเงินคาดทับ ผ้าซิ่นแต่ละแบบที่หญิงไทใหญ่นิยมใช้จะเรียกต่าง ๆ กันไป คือ

1. ซิ่นก้อง เป็นผ้าซิ่นทอยกลายหรือดอก
2. ซิ่นส่วยต่อง เป็นผ้าไหมทำจากเมืองส่วนต่องใกล้เมืองมณฑล
3. ซิ่นปะล่อง เป็นซิ่นผ้าไหม ลายขวาง
4. ซิ่นหล่าย เป็นซิ่นผ้าไหมเนื้อดี
5. ซิ่นฮายยา คล้าย ๆ ผ้ามัดหมี่ แต่จะเป็นลายเล็ก ๆ เป็นส่วนใหญ่
6. ซิ่นลุงจ๊าบ เป็นผ้าซิ่นที่นำเอาเศษผ้าเหลือจากซิ่นผ้าถุงอื่น ๆ สะสมไว้แล้วนำมาต่อ ๆ กันเป็นซิ่นหลายสีหลายลาย หลายตะเข็บ ได้อีก 1 ผืน
7. ซิ่นปาเต๊ะ เป็นซิ่นปาเต๊ะ ซึ่งใส่กันปกติ นิยมใช้กันทั่ว ๆ ไป

ทรงผม แบ่งออกเป็น 6 ทรง ตามวัย ดังนี้

1. ทรงปุกกระหม่อม คือ โคนผมรอบศีรษะ เหลือผมเส้นยาวกระจุกเดียวไว้ปกกระหม่อม เป็นทรงผมสำหรับเด็กทารก

2. ทรงหน้าม้า แบบเดียวกับทรงนักเรียน ด้านในโคนผมออกเหลือไว้แต่เฉพาะตรงกลางศีรษะ รัศมีประมาณ 4 นิ้ว ปล่อยาวลงมาเท่ากับทรงนักเรียน ด้านหน้าคลุมหน้าผากไว้เหนือคิ้ว เป็นทรงผมสำหรับวัยเด็ก ส่วนที่โคนผมทิ้ง เอาไว้ใส่ยาสมุนไพร ซึ่งชาวไทใหญ่มีความเชื่อว่าจะทำให้เด็กมีสุขภาพที่ดี ยาสมุนไพรชนิดนี้ประกอบด้วยตัวยา 7 ชนิด เรียกว่า “ยาโห”

3. ทรงสะตอก เป็นทรงผมที่ไว้ต่อจากทรงหน้าม้า คือเมื่อพ้นวัยเด็กเข้าสู่วัยรุ่น จะปล่อยผมส่วนที่ไว้ตรงกลางศีรษะยาวพอที่จะเกล้ามวยได้ ส่วนที่เคยโกนในวัยเด็กก็จะปล่อยให้ยาว ด้านหลังยาวเท่ากับผมนักเรียน ด้านข้างหูทั้งสองด้านให้ยาว

พอที่จะนำมาคล้องหู แล้วให้ปลายแหลมยื่นออกไปเคลียอยู่ข้างแก้มทั้งสองข้าง ไว้ทรงนี้จนกว่าจะแต่งงาน จึงเปลี่ยนทรงผมใหม่

4. ทรงมวยเกล้าปาด เป็นทรงผมสำหรับหญิงที่ผ่านการแต่งงานเป็นแม่เรือนแล้ว ทรงนี้จะไว้ผมยาวเสมอกันยาวที่สุดเท่าที่จะยาวได้ นำมาเกล้าตรงกึ่งกลาง ศีรษะเป็นมวยเกล้าขนาดใหญ่ โดยหวีแผ่ขนานกับด้านบนของศีรษะให้ขนาดของมวยเกล้าเล็กกว่าศีรษะเล็กน้อย ใช้เครื่องประดับจำพวกปิ่นปักผม หรือหวีทองคำเสียบไว้ จะเห็นลักษณะของมวยเกล้าสวยและประณีตมาก หากผมไม่มาก หรือไม่ยาวพอก็จะใช้ ผมช่อ (ผมที่ตัดผูกรวมกันไว้มีขนาดยาวเสริมมวยเกล้า

5. ทรงมวยเกล้าขัดแก้ง เป็นทรงผมสำหรับหญิงวัยกลางคนถึงสูงอายุ จะใช้หวีที่ทำจากเขาสัตว์หรือกระดองเต่า ซึ่งมีความทนทานไม่หักง่าย เสียบไว้กับผมยาวตรงท้ายทอย แล้วใช้ผมส่วนที่อยู่ด้านล่างหวีพันรอบหัวหลาย ๆ ครั้งจนถึงปลายผม เหน็บไว้ด้านใน ก็จะกลายเป็นทรงมวยเกล้าขัดแก้ง

6. ทรงมวยเกล้าจ็อก สำหรับผู้สูงอายุถึงวัยชรา เป็นวัยที่ชอบความเรียบง่าย ประกอบกับมักจะใช้หลังขี้ลม จึงไม่นิยมใช้เครื่องประดับใด ๆ ชอบแบบสบาย ๆ จึงใช้ปลายผมสอดกับโคนผมที่ทำเป็นห่วง ดึงให้แน่นแล้วพันเส้นผมไปรอบ ๆ มวยเกล้าสุดท้ายเหน็บชายผมซ่อนไว้ด้านในมวยผม

เครื่องประดับศีรษะ

นิยมใช้หวีทองคำ, ปิ่นปักผมทองคำประดับอัญมณีทับทิม

เครื่องประดับหู

วัยเด็ก – วัยรุ่น ใช้ตุ้มหูพวห้อย เรียกว่า “เปหูต่องต้อย”

วัยผู้ใหญ่ ใช้จี้หูขนาดเล็กถึงขนาดใหญ่ เรียกว่า “เปหูหน้ากาด” มีลักษณะเป็นจี้หู วัยสาวจี้มีขนาดเล็กใช้พลอยเม็ดเล็กเรียงเป็นวงกลม ตรงกลางวงจะเป็นพลอยคัตพิเศษ วัยสูงอายุจี้หูจะมีขนาดใหญ่ขึ้นใช้พลอยเม็ดเท่าหัวไม้ขีดเรียงเป็นวงกลมแบบเดียวกัน มักจะใช้ทับทิมเพชรพม่าและไข่มุก

วัยชรา จะเลิกใช้เครื่องประดับทั้งหมดเป็นส่วนใหญ่อาจจะมียางเป็นบางคนที่ใช้เครื่องประดับ จนกระทั่งสิ้นชีวิต

เครื่องประดับคอ

นิยมใช้สร้อยคอทองคำประดับอัญมณีจำพวกทับทิมมากที่สุด รองลงมา ก็คือหินห่อ (พลอยสีฟ้า)

(ชาย) การแต่งกายผู้ชายไทใหญ่ – ชุดเข้าวัดวัยกลางคนถึงวัยชรา

(ขวา) การแต่งกายผู้หญิงไทใหญ่ (ชุดเข้าวัด)

เครื่องประดับแขน

เป็นกำไล ใช้ทองเส้นประกอบตลอดสานกันหลายเส้น หัวตัดธรรมดาบ้าง, หัว นาคบ้าง หัวเสือบ้าง เรียกว่า “แหวนโกยหลิม” (ไทใหญ่เรียก กำไลเป็นแหวน, ส่วน แหวนเรียกมงโคย) ใช้ทองตีเป็นปล้องต่อ ๆ กันเป็นวงบ้าง เรียกว่า “แหวนปล้อง อ้อย” ใช้ทองตีเป็นแผ่นยาวๆ แล้วทาบด้านข้างเข้าหากัน ทำเป็นวงกลมรอบข้อมือบ้าง เรียกว่า แหวนแพ็บ ตีเป็นท่อนกลม เรียกว่า “แหวนก้ม” ประดับด้วยอัญมณีเช่น ทับทิม หินห่อ นิล หยก มรกต เพชร ฯลฯ ด้านบน ทั้งสองส่วนจะมี สลักเสียบ ต่อเชื่อมเป็นวง มีลวดและสายรัง เครื่องประดับแบบนี้คนไทใหญ่เรียกว่า “แหวนสง”

เครื่องประดับนิ้วมือ

เป็นแหวนที่ใช้หัวแหวนจำพวกเดียวกับ กำไล

การแต่งหน้าของหญิงไทใหญ่

เครื่องสำอางที่ใช้ เป็นเปลือกไม้หรือท่อนไม้ นำมาผสมน้ำฝนกับแผ่นหิน ซึ่งทำเป็นวงกลม มีร่องรอบ ๆ วง เพื่อให้หน้าเปลือกไม้ที่ฝนไหลลงร่องแผ่นหินนี้ เรียกว่า “ก้อยอกแผ่น” เปลือกไม้ซึ่งนำมาผสมกับน้ำเป็นสมุนไพร เรียกว่า “สนาบคา” ทำให้ผิวสวย ใช้ทาทั้งใบหน้าและทาคิ้ว⁶

“สา่งลอง” เครื่องแต่งกายในพิธีบวชสามเณรไทใหญ่

บอยสา่งลองหรืองานบวชลูกแก้วนั้นเป็นพิธีการเฉลิมฉลองการบรรพชาสามเณร ชาวไทใหญ่จะจัดอยู่ประมาณ 3 วัน แต่หากผู้ที่ทำการบวชนั้นมีฐานะดีก็จะมี การฉลองยาวนานเป็น 5 หรือ 7 วัน ได้ ซึ่งงานดังกล่าวนี้จะนิยมจัดขึ้นในช่วงปลาย เดือน มีนาคมหรือเดือนเมษายน ซึ่งเป็นช่วงหน้าแล้ง ที่ชาวบ้านส่วนใหญ่ว่างเว้น จากการทำนา ทำไร่ และเป็นช่วงปิดเทอมภาคฤดูร้อนของเด็ก ๆ ในการบรรพชาเป็น สามเณรนั้น เพื่อศึกษาพุทธธรรมและเพื่อเป็นการทดแทนคุณบิดามารดา เหมือน อย่างที่พระราชกุลซึ่งเป็นพระโอรสของเจ้าชายสิทธัตถะ (พระพุทธเจ้า) กับพระนางยโส ธรา (พิมพา) บวชเป็นสามเณรองค์แรกในพุทธศาสนา

“บอยสา่งลอง” เป็นประเพณีการบวชสามเณรของชาวไทใหญ่ ซึ่งคำว่า บอยสา่งลอง มาจากคำว่า “บอย” แปลว่า งาน การจัดงาน คำว่า “สา่งลอง” แปลว่า “ลูกแก้ว” โดยคำว่าสา่งลองมาจากคำสองคำ คือ คำว่า “สา่ง” กับคำว่า “ลอง” คำว่า “สา่ง” มาจากคำว่า “เจ้าสา่ง” แปลว่า สามเณร ส่วนคำว่าจาง มา จากคำว่า “เจ้าจาง” คือ พระอันดับ สำหรับเจ้าอาวาสจะเรียกว่า “ห่วนจาง” ส่วน อีกคำคือ คำว่า “ลอง” มาจากคำว่า “อลอง” แปลว่าพระโพธิสัตว์หรือหน่อพุทธังกูร และอาจถือว่าหมายถึงเจ้าชายด้วย การเป็นสา่งลองนั้นเป็นการเลียนแบบประวัติของ พระพุทธเจ้าตอนที่ เป็นเจ้าชายสิทธัตถะครองกรุงกบิลพัสดุ์ก่อนจะออกผนวชการกระ ทำทุกอย่างในช่วงเวลาการเป็นสา่งลองจะปฏิบัติเหมือนการปฏิบัติต่อเจ้าชายในฐานะ เป็นพระมหากษัตริย์ สามเณรหากลาสิกขาบทแล้วก็จะเรียกว่า “สา่ง” หากเป็น พระภิกษุสงฆ์ก็จะเรียกว่า “จอง” สา่งลองใช้เรียกลูกแก้วที่กำลังจะบรรพชาเป็น สามเณร หากลูกแก้วที่จะอุปสมบทเป็นพระภิกษุนั้น ภาษาไทใหญ่เรียกว่า จางลอง

ประวัติความเป็นมาของประเพณีบอยสา่งลอง กล่าวไว้หลายตำนาน แตกต่างกันไปตามพื้นที่ ซึ่งก็ปรากฏตำนานต่าง ๆ กัน และเล่าขานสืบทอดกันมาเป็น มุขปาฐะ อาทิ เมื่อครั้งพุทธกาลนั้นพระพุทธเจ้าได้ขึ้นไปโปรดพระมารดา ที่สวรรค์ชั้น

ดาวดึงส์ เมื่อจะเสด็จกลับลงมาเมืองมนุษย์ก็มีเทพสถิต เป็นเทวดา 2 ตน นางฟ้า 2 ตน ลงตามมาด้วย เพราะอยากเห็นบ้านเมืองมนุษย์มาก เนื่องจากคิดว่าบ้านเมืองมนุษย์นั้นต้องสนุกสนานมาก เพราะจะมีงานต้อนรับพระมารดาของพระพุทธเจ้า ดังนั้นเทพทั้งสี่จึงได้ แต่งกายสวยงามสวมขลุ่ยมวงกุญ ฟ้อนรำร่วมกันกับมนุษย์

ประเพณี “ปอยสา่งลอง” ถ้ามีงานปอยสา่งลองจึงให้สา่งลองแต่งกายอย่างสวยงาม มีการนำขลุ่ยมาสวมใส่ให้แก่ผู้บวชอย่างสวยงามตามที่ตำนานได้กล่าวมา ตำนานที่สองกล่าวไว้ว่า การเป็นสา่งลองนั้นเป็นการเลียนแบบประวัติของพระพุทธเจ้าตอนที่เป็นเจ้าชายสิทธัตถะ ครองกรุงกบิลพัสดุ์ก่อนจะออกผนวช การกระทำทุกอย่างในช่วงเวลาการเป็นสา่งลอง จะปฏิบัติเหมือนการปฏิบัติต่อเจ้าชายในฐานะที่เป็นพระมหากษัตริย์ ตำนานที่สามประวัติความเป็นมาของหนังสือไทใหญ่ ที่เขียนโดยเจ้าหน่อคำและนายบุญศรี นุชจิโน ได้กล่าวว่า

เมื่อครั้งพุทธกาลในกรุงราชคฤห์มีกษัตริย์พระนามว่าพระเจ้าพิมพิสาร ได้สร้างพระวิหารถวายพระพุทธเจ้าและปวารณาตัวเป็นทนายของพระพุทธเจ้า ตลอดชีวิต พระเจ้าพิมพิสารมีโอรสพระองค์หนึ่ง นามว่าชาตศัตรู วันหนึ่งเจ้าชายอชาตศัตรูได้เสด็จมายังลานพระวิหารที่พระพุทธเจ้าประทับอยู่ได้พบกับพระเทวทัต พระเทวทัตจึงได้อัญเชิญเสด็จขึ้นไปบนกุฏิพร้อมทั้งยกย่องว่าเป็นผู้มีบุคลิกเฉลียวฉลาดปราดเปรื่อง สมควรเป็นกษัตริย์ปกครองบ้านเมืองโดยเร็ว พร้อมกับยุแหย่ว่าพระเจ้าพิมพิสารนั้น แก่ชราแล้ว ไม่ควรเป็นกษัตริย์อีกต่อไป เพราะไม่สามารถนำทัพไปสู้รบกับใครได้ อาจสูญเสียแผ่นดินให้กับเมืองอื่น จึงแนะนำให้หาเสีย เจ้าชายอชาตศัตรูเมื่อได้ฟังดังนั้นก็เกิดความขุนเคืองไม่พอพระทัย จึงดำนิว่าใครจะฆ่าบิดาของตนเองได้ลงคอ แล้วรีบกลับไป ฝ่ายพระเทวทัตไม่ลดละความพยายามได้หาโอกาสพบกับเจ้าชายอชาตศัตรูอีกครั้ง พร้อมทั้งทูลกระซิบว่า ให้พระองค์จับพระบิดาขังไว้ ไม่ให้เสวยอาหาร 7 วัน ก็จะสิ้นพระชนม์ ไปเอง ซึ่งเราก็จะฆ่าพระพุทธเจ้าโดยงัดก้อนหินขนาดใหญ่ให้กลิ้งลงมาทับ แล้วเราก็จะได้เป็นพระพุทธเจ้า ส่วนพระองค์ก็จะได้เป็นกษัตริย์ และเป็นทนาย (ผู้ให้ทาน) ของเรา จากนั้นเราทั้งสองจะได้ช่วยกันพัฒนาบ้านเมือง ให้เจริญรุ่งเรืองเป็นปึกแผ่นต่อไป เจ้าชายอชาตศัตรูเมื่อได้ฟังดังนั้นก็หลงเชื่อและสั่งให้ทหาร นำบิดาไปขังไว้และไม่ให้ผู้ใดนำอาหารไปให้เสวย ฝ่ายพระมเหสี ด้วยความรักและความสงสารในพระสวามี จึงได้ทำขนมใส่มวยผม บางครั้งใส่รองเท้าว และทาตามตัวเข้าไปเยี่ยมและให้เสวย จนครบ 7 วัน พระเจ้าพิมพิสารก็ยังไม่สิ้นพระชนม์ แต่สามารถนั่งนอนและเดินออกกำลังกายได้ ในที่สุดเจ้าชายอชาตศัตรู

ได้สั่งให้ทหารเหียนเนื้อเฝ้าเท้าของพระบิดา แล้วเอาน้ำเกลือทาไม่ให้เดินไปมาได้ ในขณะเดียวกันเจ้าชายอชาตศัตรูได้พาพระโอรสไปเยี่ยมพระมารดาและทรงตรัสว่าลูกชายคนนี้อารักมาก แต่ตัวข้าเมื่อยังเล็ก พระบิดาจะรักเหมือนข้าหรือเปล่าไม่ทราบพระมารดา จึงตรัสว่าเจ้ารักลูกเจ้านั้นไม่จริงเพราะของเล่นต่าง ๆ ที่มีค่ามหาศาลที่ลูกเจ้าเล่นอยู่ขณะนี้ ล้วนเป็นของที่พ่อเจ้าซื้อให้ทั้งสิ้น เจ้าไม่ได้ซื้อหามาให้ลูกเจ้าแม้แต่ชิ้นเดียว เจ้าชายอชาตศัตรูเมื่อได้ฟังดังนั้นจึงสำนึกผิด และรีบเสด็จไปยังที่คุมขังเพื่อนำพระบิดาออกมารักษาพยาบาล แต่พบว่าพระบิดาได้สิ้นพระชนม์ไปแล้ว จึงรู้สึกเสียใจมาก และรีบเสด็จไปเข้าเฝ้าพระพุทธเจ้าพร้อมกับเล่าเรื่องให้ฟังโดยตลอด

พระพุทธเจ้าจึงตรัสว่าเพราะคบคนผิดจึงได้ทำบาปมหันต์เช่นนี้ แต่เพื่อผ่อนหนักให้เป็นเบา ให้นำพระโอรสมาถวายเป็นทานในพระพุทธศาสนา โดยให้เขาสมัครใจ เมื่อทราบดังนั้นเจ้าชายอชาตศัตรูจึงได้นำพระโอรสพร้อมด้วยพระสหายอีก 500 คน ที่มีความสมัครใจ และบิดามารดาอนุญาตแล้วไปถวาย โดยเริ่มแรกให้อาบน้ำล้างสัปปาย น้ำอบน้ำหอมที่แช่ด้วยเพชร พลอย ทองคำ และเงินไปรับศีล 5 จากพระพุทธเจ้า และแต่งกายด้วยเครื่องนุ่งห่มของสงฆ์ลง นำไปแห่ตามถนนสายต่าง ๆ ในกรุงราชคฤห์ เมื่อครบ 7 วัน จึงนำส่งลงไปยังบรรพชา เป็นสามเณรต่อหน้าพระพุทธเจ้าและเหล่าพระสงฆ์สาวกทั้งหลายพระพุทธเจ้าจึงให้นามพระโอรสองค์นี้ว่า “จิตตะม-เถรี”⁸

ประเพณีปอยส่างลอง

ก่อนการจัดงานบวชส่างลองประมาณ 15 วัน จะมีการประชุมที่วัดโดยมีพระสงฆ์ ผู้เฒ่าผู้แก่ รวมถึงญาติของผู้ที่จะบวชส่างลอง มาประชุมกันว่าในปีนี้จะบวชส่างลองกันกี่องค์ จะจัดการบวชส่างลองอย่างไร ใครจะเป็นผู้ดูแลรับผิดชอบดำเนินการทั้งหมด หรือที่เรียกว่า “ตะแบปโฮลง” หรือ “ตะแบปน้อย” จะกำหนดการบวชเมื่อไร เมื่อได้กำหนดการแล้ว เจ้าภาพที่จะไป “บอกเตน” (เทียบ) หรือ “ตกหอเหมียง” บอกตน หรือ ตกหอเหมียง หมายถึง การเชิญโดยวิธีนำเอาเทียนไปบอกกับคนในหมู่บ้านแล้วก็บอกกำหนดการให้ว่าจะมีการบวช การเชิญแบบนี้แต่เดิมไม่มีการดเชิญ เอาหอเหมียง หรือ เทียนไข ไปบอกกันเท่านั้น ปัจจุบันจะเพิ่มการดเชิญไปพร้อมกัน จากนั้นก็จะให้ผู้จะบวชมาอยู่ที่วัดเพื่อศึกษาขั้นตอนเจ้าปอยโฮลง คือ กลุ่มที่มีสถานภาพที่ทางเศรษฐกิจและสังคมที่ตรงกันข้ามกับกลุ่ม “ตะแบปส่างลอง” และมักจะเป็นผู้ออกคำสั่ง และเป็นผู้ตัดสินในระบบพึ่งพาอาศัย

(หรือระบบอุปถัมภ์) การรับอาสาทำหน้าที่เป็น “เจ้าปอยโหลง” หรือ เจ้าภาพที่ใหญ่ รับประทานใน “ปอยสา่งลอง” นอกจากจะได้สร้างอานิสงส์ผลบุญอันมหาศาลตามระบบความเชื่อของชาวไทยแล้ว ยังเป็นการลดช่องว่างของความสัมพันธ์ทางสังคมกับกลุ่มที่ห่างไกล (หรือกลุ่มชายขอบ) ผลที่ได้รับกลับเป็นการเพิ่ม “บารมี” ของฐานเศรษฐกิจและสังคม ในฐานะที่เป็นผู้มีจิตใจสูงส่ง ยอมเสียสละทรัพย์สินเงินทอง ซึ่งมีสิทธิ์ที่จะเก็บไว้เพื่อการหาความสุขความสลายเฉพาะตน กลับนำมาแจกจ่ายแบ่งปันให้กับเพื่อนผู้ร่วมสังคมที่ด้อยโอกาสกว่า “เจ้าปอยโหลง” จึงเกิดความรู้สึกภาคภูมิใจที่ตนมีคุณค่าต่อสังคม เช่นเดียวกับ “ตะแปสา่งลอง” ซึ่งเป็นสมาชิกของสังคมกลุ่มวัยเดียวกัน มีภาวะกดดันทางจิตวิทยาโดยธรรมชาติที่คล้ายคลึงกันนั้นจึงต่างรับหน้าที่และมีบทบาทในพิธีกรรมในฐานะทางผู้นำควบคุมกันไป พ่อสา่ง-แม่สา่ง คือ บิดามารดาของเด็กชายที่เข้าพิธีกรรม “ปอยสา่งลอง” มีหน้าที่จัดหาเครื่องสำหรับการบวชเณร ถ้าพ่อสา่งแม่สา่งมีความประสงค์จะรวมกองทุนมากกว่านี้ก็นำไปมอบให้เจ้าปอยโหลง โดยปกติพ่อสา่งแม่สา่งจะพยายามร่วมกองทุนตามกำลังที่ได้เกิดมามีบุญ มีโอกาสเป็น “พ่อแม่” ของ “สา่ง” ยังมีผลทางด้านสถานภาพที่ทางสังคมตามมา เพราะมักจะเป็นที่ทราบกันว่าผู้ใดบ้างที่สามารถรวมกองทุนเพื่อการบวชได้สูง

พ่อข้ามแม่ข้าม คือ ผู้รับเป็นเจ้าภาพสำหรับ “สา่งลอง” ที่ “พ่อสา่งแม่สา่ง” ไม่สามารถจัดหาอุปัชฌาย์บริหารต่างให้กับสา่งลอง ปกติ “พ่อสา่ง-แม่สา่ง” จะพยายามจัดหาผ้าไทใหญ่ และจีวร ด้วยตนเอง ด้วยถือว่าเป็นการสร้างกุศลสูง ซึ่ง “พ่อข้ามแม่ข้าม” ก็มักจะยินดีตามนั้น ดังนั้นจึงถือว่า “พ่อข้ามแม่ข้าม” เป็นผู้มีพระคุณเทียบเท่า บิดามารดา เพราะเป็นผู้รับรองตน ให้ได้มีโอกาสเข้าพิธี “ข้ามสา่ง” เป็น “สา่งลอง” ต้องให้การเคารพนับถืออุปการะ ดูแล เลี้ยงดู เมื่อยามแก่ไข้ เช่นเดียวกับที่ปฏิบัติต่อบิดามารดา ผู้ที่ไม่มีบุตรหลานจะเข้าพิธีบวชหรือผู้ที่อยู่ในสถานภาพที่ทางเศรษฐกิจที่เอื้ออำนวย โดยทั่วไปยินดีที่จะรับอุปการะเป็นพ่อข้ามแม่ข้ามและมักจะสอบถามหาเด็กชายในหมู่บ้านที่ถึงวัยข้ามสา่งและประสงค์จะเข้าพิธี แต่บิดามารดาอาจจนหรือเป็นกำพร้า เพื่อรับเป็นพ่อข้ามแม่ข้าม และผู้ที่อุปถัมภ์ก็จะมีคามผูกพันเป็นลูกเทียบกับลูกบุญธรรม เรียกว่า “ลูกข้าม” ไปตลอดชีวิต

ขั้นตอนการการบรรพชาหรือการบวชสา่งลอง คือ

วันที่ 1 เรียกว่า วันแหก หรือวันเริ่มงาน

วันที่ 2 เป็นวันพิธีแห่เครื่องไทยธรรม ไทยทาน เครื่องอัฐบริขาร

วันที่ 3 เป็นวันบวช หรือวัน ทำพิธี บรรพชา เป็นพิธีทางศาสนา

1. การเตรียมงาน เมื่อเจ้าภาพที่หรือพ่อแม่เด็กได้ตัดสินใจแล้วว่า จะจัดงาน ปอยส่างลอง ก็จะนำบุตรหลาน หรือคนที่จะบวชไปฝากไว้ยังวัด เพื่อขอให้เจ้าอาวาส หรือพระสงฆ์ดูแลสั่งสอน หัดให้รู้จักวิธีการอ่านเขียน เรียนรู้วิธีการบวชและท่องจำคำ ขอบรรพชา ตลอดถึงคำให้ศีลให้พรจนมีความรู้พอสมควร ซึ่งจะใช้เวลาประมาณ 10 วันถึง 1 เดือน และในช่วงที่นำเด็กไปฝากไว้ที่วัดนั้น ทางบ้านพ่อแม่เด็กก็จะจัดการ เตรียมการบวช เมื่อเจ้าภาพที่หรือพ่อแม่เด็กนำเด็กไปฝากไว้ที่วัดแล้ว ก็จะมีการ ประชุมตกลงหารือกันว่าใครจะเป็นเจ้าภาพที่ใหญ่หรือ “ตะก่าหลง” เจ้าภาพที่ใหญ่ มักจะเป็นคนที่มีฐานะดี หรือเป็นผู้ที่ได้รับการยกย่องเป็นที่เชื่อถือในหมู่บ้าน จากนั้นก็ จะตกลงกันต่อไปว่า จะจัดงานกันกี่วัน 3 วัน 5 วันหรือ 7 วัน ค่าใช้จ่ายในการจัดงาน เช่น ค่าอาหาร ค่าเครื่องไทยทาน หัววัด ค่าต้น ตะเปส่า (ต้นกล้วยพฤกษ์) จำนวน พระภิกษุที่จะนิมนต์มารับเครื่องไทยทาน จำนวนแขกที่เชิญมาร่วมงาน การยืมสิ่งของ เครื่องใช้ ตลอดจนรางวัล “ตะแปส่างลอง” ค่าตัก “ตักอะซู” (รางวัล) ผู้ที่มาหุง ข้าวต้มแกลง ซึ่งเรียกว่า “เจ้ามือ” และผู้ที่น่าบ้องโพนมาจุดในพิธีด้วย จากนั้นจะมีการ กำหนดของผู้ที่ให้ส่างลองชื่อคือ หรือผู้ที่แบกส่างลองไปไหนต่อไหน ซึ่งผู้ที่จะทำ หน้าที่นี้คือ “ตะแป” การกำหนดหน้าที่ตะแป ตะแปเป็นหน้าที่ของผู้ปกครองและ เจ้าภาพที่ใหญ่ จะต้องกำหนด โดยอย่างน้อยตะแป 3 คนต่อส่างลอง 1 คนตะแปหรือ พี่เลี้ยงของส่างลองจะต้องทำหน้าที่ ดังนี้

หัวหน้าตะแปส่างลอง มักจะเป็นคนที่มีอายุ เป็นผู้ใหญ่ สามารถ ควบคุมดูแลส่างลอง และคอยดูแลรักษาเครื่องประดับที่อยู่ในตัวส่างลองมิให้สูญหาย หรือตกหล่น เพราะส่วนมากผู้ปกครองของส่างลอง มักจะประดับตกแต่งให้ส่างลอง ด้วยแก้วแหวนเงินทอง ที่เป็นของมีค่าทั้งนั้น หัวหน้าตะแปจะสละพยายามคอยเดินตาม ส่างลองมิห่าง นอกจากนั้นแล้วหัวหน้าตะแป จะต้องคอยดูแลตะแปอีก 2 คน ที่แบกส่าง ลองโดยให้ส่างลอง โดยให้ส่างลองขี่คอแห่ไปยังที่ต่าง ๆ

ตะแปคนที่ 2 ส่วนมากมักจะเป็นคนหนุ่มที่แข็งแรง คอยรับอาสาแบกส่าง ลองขี่คอ เป็นม้าพาส่างลองแห่ไปตามบ้านต่าง ๆ และวัดโดยมิให้ส่างลองเหยียบ หรือเดินตามพื้นดินเลย แม้แต่จะเข้าห้องน้ำ ตะแปก็จะต้องพาขี่คอไปส่งและคอยเฝ้า

ตะแปคนที่ 3 เป็นคนหนุ่มเช่นเดียวกัน มีหน้าที่คอยกางร่มหรือชาวไทยใหญ่ เรียกว่า ก่าน ที่คำ หมายถึง กางร่มทองคำให้กับส่างลองให้กับส่างลองไปตลอดเวลา

ที่แท้ และพร้อมที่จะเปลี่ยนหน้าที่กันระหว่างตะแป ทั้งสองคนนี้ หากคนไหนเหนื่อย การจะพาส่งลงแหไปขอสุมา (ขอขมา) ตามที่ต่าง ๆ แต่ละบ้านหรือที่ไหนก็ตาม เจ้าภาพที่หรือพ่อแม่ของส่งลงจะเป็นผู้กำหนดให้ การเป็นตะแปคอยส่งลง นัยยะว่าได้กุศลถึงนักครั้นเมื่อตกลงและรับหน้าที่กันแล้ว เจ้าภาพที่ใหญ่และพ่อแม่ของส่งลงคนอื่น ๆ ตลอดจนชาวบ้านก็จะต้องมาประชุมหารือกันเพื่อที่จะปรับปรุงแก้ไข หากมีปัญหา โดยจะมีผู้เฒ่าผู้แก่ของไทใหญ่มาให้ข้อคิดและแก้ไขปัญหา เพราะประเพณีคนไทถือว่าผู้อาวุโสได้ผ่านโลกมามากย่อมรู้ดีกว่า และเพื่อเป็นการให้นิมนต์ให้เกียรติรับฟังเหตุผลต่าง ๆ ดังนั้นการจัดงานปอยส่งลงแต่ละครั้ง จึงเป็นเรื่องความสามัคคีของคนในชุมชน โดยที่ทุกคนจะมาช่วยกันทำงานที่บ้านเจ้าภาพที่ใหญ่ตลอด ก่อนถึงวันกำหนดงานเป็นเดือน เช่น การเตรียมอาหาร การจัดทำต้น “ตะแปสำ” (ต้นกัลปพฤกษ์) ตะแปสำ หมายถึง ต้นกัลปพฤกษ์ คนไทใหญ่ถือว่า การทำต้นตะแปสำ คือการจัดที่สำหรับวางสิ่งของต่าง ๆ สำหรับบูชาพระพุทธรูป ซึ่งต้องอาศัยผู้เฒ่าผู้แก่ ที่น้อยคนนักจะทำต้นตะแปสำนี้ได้ เชื่อกันว่าผู้ใดต้องการสิ่งใดในภพหน้า จะต้องหาสิ่งนั้นมาแขวนหรือผูกติดไว้กับต้นตะแปสำ ซึ่งคล้ายกับการทำบุญนั่นเอง แล้วให้อธิฐานขอสิ่งนั้น ๆ เช่น อยากรเรียนหนังสือเก่ง ๆ ก็อาจจะหาตำราเรียน สมุด ดินสอ มาผูกไว้ที่ต้นตะแปสำ แล้วอธิษฐานให้บังเกิดผลในชาติหน้า เป็นต้นตะแปสำอีกต้น ทำไว้สำหรับบูชาพระสงฆ์หรือถวายวัด ต้นนี้ไม่ได้ทำให้สวยงามเหมือนอย่างตะแปสำบูชาพระพุทธรูป แต่เป็นเพียงที่ใส่สิ่งของต่าง ๆ สำหรับนำไปถวายวัดให้พระสงฆ์นำไปใช้ เพราะถือว่าพระสงฆ์และทางวัดได้ทำประโยชน์ต่อชุมชน ฉะนั้นชุมชนควรที่จะให้ประโยชน์กับทางวัดด้วย และผลประโยชน์นั้นจะต้องกลับมาถึงชุมชนได้อีกเป็นการเอื้อเฟื้อต่อกัน สิ่งของที่เจ้าภาพที่และชาวบ้านนำมาทำบุญถวายเป็นต้นตะแปสำนี้ มีตั้งแต่ ถ้วย โถ ชาม กะละมัง ช้อน เตา หม้อ เครื่องครัวทุกอย่าง ตลอดจน พูก ฟันนอน แล้วนำมารวมกัน ถักด้วยเชือกทำเป็นพุ่มให้สวยงาม เตรียมข้าวแตก หรือข้าวตอก คือน้ำข้าวเปลือกเหนียวมาคั่วในหม้อดินให้แตกเป็นช่อคล้าย ๆ ข้าวโพดคั่ว เพื่อใช้เป็นเครื่องสักการะในพิธีบรรพชาอุปสมบทและนำไปคลุกกับน้ำอ้อยเชื่อมปั้นเป็นก้อนโตกว่าลูกเทนนิสนิดหน่อย เรียกว่า “ข้าวแตกปั้น” สำหรับเป็นของหวานและเครื่องไทยทาน

วิธีจัดเตรียมข้าวแตก เจ้าภาพที่เตรียมอุปกรณ์ต่าง ๆ ไว้ให้ครบเชิญสาว ๆ หรือเพื่อนบ้านใกล้เคียง มาช่วยกันคั่วข้าวแตกในเวลากลางคืน หลังจากเลิกประกอบอาชีพประจำวันแล้ว สาว ๆ จะมาช่วยกันคั่วข้าวแตกเป็นกลุ่ม ๆ พวกหนุ่ม ๆ ก็จะมา

จีบสาวและช่วยงานคั่วข้าวแตกไปด้วย โดยเฉพาะงานหนักหรือเสี่ยงภัย เช่น แบกข้าวสาร แบกพิน ยกภาชนะร้อน ๆ ลงจากเตา ฯลฯ จะจัดทำอย่างนี้ทุกคืนหรือตามโอกาสไปเรื่อย ๆ จนกว่าจะได้ปริมาณข้าวแตกเพียงพอที่จะใช้งาน แต่ละคืนจะคั่วไปจนถึงประมาณ 22.00 - 23.00 น. เตรียมบุหรี บุหรีมี 2 ชนิด คือ ยาคูนกับชีโย ยาคูนมวนจากยาสูบพื้นเมืองด้วยใบตองกล้วยอบแห้ง หรือโยกาบตันหมาก ส่วนบุหรีชีโยมวนจากยาสูบผสมไม้ไคร้สับ หรือเปลือกฝักมะขามคลุกน้ำอ้อยและน้ำมะขามเปียกตากแห้ง เป็นบุหรีจัดสำหรับผู้หญิงสูบ เมื่อมวนเสร็จแล้วจะมีขนาดยาวประมาณ 15 เซนติเมตร ด้านปลายที่จุดไฟจะสอบแหลมขนาดเส้นผ่านศูนย์กลาง 1 เซนติเมตร ด้านโคนสำหรับสูบลมมีเส้นผ่านศูนย์กลาง 1.5 เซนติเมตร ด้านโคนนี้จะกรองด้วยเส้นใยจากาบมะพร้าวหรือเปลือกข้าวโพดพันด้วยกระดาษสีกว้าง 1 เซนติเมตร จะต้องเตรียมมวนบุหรีไว้เป็นพันๆมวน เพื่อใช้ในการต้อนรับแขกที่มาร่วมงาน และเป็นเครื่องไทยธรรม เตรียมอุปกรณ์และเครื่องใช้ในพิธีบวชสาส์ลอง

เครื่องอุปโภคของสาส์ลองประกอบด้วยเครื่องสูงต่าง ๆ ดังนี้

1. ที่คำ คือร่มขนาดใหญ่ทำด้วยกระดาษหนาลงรักปิดทอง มีคันถ้อยยาวขนาดถือแล้วเลยศีรษะผู้ที่ขี่คอของอีกคนหนึ่ง ใช้กันเป็นร่มบังแดดต่างฉัตร คำว่า “ที่” เป็นภาษาพม่าแปลว่า ร่ม “คำ” คือ ทองคำ ที่คำก็คือร่มทองคำนั่นเอง
2. น้ำเต้าหรือคนโทใส่น้ำดื่มสำหรับ อลอง (สาส์ลอง)
3. พานหมาก เครื่องยศ อลอง บรรจุหมาก พลู บุหรี ไม้ขีด เมียง
4. พรหมใช้ปูรองนั่ง
5. หมอนใช้สำหรับอลองนั่งอิงพักผ่อนใช้คู่กับพรหมบริวารอลอง และเนื่องจากอลองมีสถานภาพที่เปรียบเสมือนเป็นกษัตริย์ จึงต้องมีบริวารคอยปรนนิบัติรับใช้ตามสมควร ดังนี้

- คนแต่งตัว ประมาณ 2 คน มีหน้าที่แต่งหน้า แต่งตัวให้อลอง เพราะจะต้องแต่งหน้าทาปาก เขียนคิ้ว เกล้ามวยผมแต่งตัวให้อลองตลอดระยะเวลาที่เป็นอลอง

- คนทำหน้าที่เป็นพาหนะให้อลองขี่คือ จำนวน 2-3 คนเป็นอย่างน้อยมีหน้าที่ให้อลองขี่คอพาไปในที่ต่างๆ ถ้าเป็นจางลอง คือที่ผู้บวชเป็นพระภิกษุ ซึ่งมีอายุ

21 ปีขึ้นไป มีน้ำหนักตัวมาก ซี่คอคนไม่ไหวอาจใช้ผ้าหรือข้างประดับตกแต่งเป็นพาหนะก็ได้ ส่วนใหญ่จะเป็นม้าเพราะข้างหายากและอาจเป็นอันตรายได้ง่าย

- คนถือหมอนน้ำ
- คนถือพานหมวก
- คนถือที่ค้ำมีหลายคนสับเปลี่ยนกัน
- คนถือพรมและหมอน
- คณะดนตรี ชุดเคลื่อนที่เร็ว เรียกว่าชุดกลองกันยาว ประกอบด้วยกลองหน้าเดียวยาวประมาณวาเศษ ห้อยขนาดกลาง 1 ใบ ขนาดเล็ก 1 ใบ ฉาบขนาดกลาง 1 คู่ ตีให้จังหวะการพ้อนรำของคนที่เป็นพาหนะของอลอง หรือเป็นสัญญาณบอกให้รู้ว่ามีอลองมา หรือบรรเลงเข้าขบวนแห่ไทยธรรม คณะดนตรีชุดนี้มีประมาณ 5 - 6 คน สับเปลี่ยนกันบรรเลงเครื่องดนตรีชนิดต่าง ๆ

วิธีการเตรียมนี้ ทำเช่นเดียวกับการเตรียมข้าวแตก ปัจจุบันภาระการเตรียมบุหรีจะลดน้อยลง เพราะมีบุหรีของโรงงานยาสูบจำหน่ายแต่บางหมู่บ้านก็ยังจัดเตรียมกันอยู่เพราะบุหรีของโรงงานยาสูบมีราคาแพงเตรียมเครื่องไทยธรรมและอัฐบริวาร เมื่อใกล้ถึงกำหนดเวลาพิธีประมาณ 7 วัน จะมีการเตรียมตกแต่งเครื่องไทยธรรมและอัฐบริวาร เช่น จัดทำต้นข้าวแตก โดยนำข้าวแตกมาห่อด้วยกระดาษสาผูกติดกับธงสามเหลี่ยมเป็นข้อ ๆ แล้วนำไปผูกไขว้เป็นคู่ ๆ ติดกับลำไม้ไผ่ หรือไม้รวกยาวประมาณ 5-6 เมตร ห่อข้าวแตกนี้จะนำมาแจกผู้เข้าร่วมพิธีในวันสุดท้าย เพื่อใช้เป็นเครื่องสักการะต่างดอกไม้ รูปเทียนเครื่องอัฐบริวาร เช่น บาตร จีวร เสื้อ หมอน ผ้าห่ม จาน ช้อน เครื่องกรองน้ำ มีดโกน ฯลฯ นำมาตกแต่งด้วยไหมพรมถักตารางสี่เหลี่ยมเล็ก ๆ เป็นผืนห่มอุปกรณ์เหล่านั้นนำไปผูกติดกับไม้คานยาวประมาณ 3 เมตร เพื่อสะดวกในการให้คนหามนำเข้าขบวนแห่ในวันพิธีแห่เครื่องไทยธรรม เตรียมสถานที่ ยิ่งเป็นงานใหญ่ก็ต้องมีสถานที่มาก เช่น ที่พักอลอง บริเวณวัดที่ใช้เป็นสถานที่รับแขก สถานที่รับประทานอาหาร โรงครัว เป็นต้น บางครั้งต้องสร้างปะรำขึ้นอีกต่างหากจากอาคารที่มีอยู่ ปะรำเหล่านี้เป็นปะรำชั่วคราวทำด้วยโครงไม้ไผ่ลงใบตองพรางเตรียมอุปกรณ์อื่น เจ้าภาพที่จะต้องเตรียมเครื่องใช้และวัสดุต่างๆ เช่น ข้าวสาร อาหารแห้ง เครื่องครัว หม้อ เต้า ถาด จาน ช้อน ฯลฯ โดยเฉพาะข้าวสารอาหารแห้งจะต้องเตรียมไว้ให้เพียงพอ นอกจากนี้ยังมีเครื่องทองของอลองที่จะต้อง

จัดหาเข็ม หรือตัดเย็บขึ้นใหม่ รวมไปถึงเครื่องประดับตกแต่ง เช่น สร้อย แหวน ชฎา ฯลฯ

ขึ้นเป็นलग หรือ อลอง เป็นช่วงสมมุติว่ามีฐานะเป็นกษัตริย์เช่นเดียวกับตอนที่เจ้าชายสิทธัตถะดำรงกษัตริย์ก่อนออกผนวช มีขั้นตอน ดังนี้

1. วันเริ่มต้น ภาษาถิ่นเรียกว่า “ วันเฮก ” ในตอนเย็น พ่อแม่ หรือ พ่อข่าแม่ข่าของสาละงจะทำพิธีตัดผม แล้วโกนหัวโกนคิ้วของสาละง เมื่อเสร็จพิธีโกนผมแล้ว ให้สาละงอาบน้ำขมิ้น ส้มป่อย แล้วขอมาต่อพ่อแม่ พ่อข่าแม่ข่ามัญญาผู้ใหญ่ นำสาละงไปวัดขอรับศีลรับพรจากพระที่วัดโดยทำกันที่วัดจะค้ำที่วัดหรือบ้านก็ได้ และในช่วงรุ่งเช้าประมาณ 05.00 น. จะให้ผู้ที่บวชลงทำการอาบน้ำเงิน น้ำทอง ได้แก่ น้ำขี้เงิน ทอง และเครื่องหอม หรือมะกรูด ส้มป่อย ฯลฯ เสร็จแล้วพากันไปวัดเพื่อสมาทานเบญจศีลและเริ่มงานบวชอลองต่อไป

หลังจากรับศีลแล้ว บัรवार (คนแต่งตัว) ของอลองจะแต่งหน้าและแต่งเครื่องทรงใหม่ให้ เริ่มต้นด้วยการพอกแป้ง แต่งหน้าตา เขียนคิ้ว ทาปาก จากนั้นก็เอาจ้องหรือมวยผมที่พ่อแม่ ปู่ย่าตายายเก็บรักษาเอาไว้ มาวางแนบบนศีรษะที่โกนแล้วใช้เชือกแดงมัดปอยผม รอบศีรษะ 3 ปอย เพื่อไม่ให้หลุด แล้วคาดทับด้วยผ้าโพกอีกครั้ง คล้ายผ้าโพกหัวเป็นรูปคล้าย ๆ พัด ทางเหนือหูด้านขวา เสียบดอกไม้ประดับให้สวยงามบนศีรษะ การแต่งตัว สาละงจะถูกแต่งตัวด้วยเสื้อผ้าอาภรณ์ที่เป็นของชาวไทใหญ่ คือ เป็นเสื้อป้ายคอกลม แขนยาว เดินลายด้วยดินเงินดินทองอย่างแพรวพราว ระบายยับไปทั้งตัว ส่วนผ้านุ่งใช้ผ้าสีผืนใหญ่ นุ่งเป็นโจงกระเบน คาดเอวด้วยผ้าหรือเข็มขัดนาค เข็มขัดทอง เป็นต้น โดยปล่อยชายเสื้อให้ทับผ้านุ่งลักษณะชายเสื้อด้านล่างจะบานออก แล้วสวมถุงเท้าสีขาว มองดูคล้ายเทพองค์น้อยๆหรือยุวกษัตริย์ตามความเชื่อของการบวชสามเณรหรือบวชสาละง สำหรับเครื่องประดับอย่างอื่นที่สำคัญ คือ แค้บคอ หมายถึงแผ่นทองคำแท้ ๆ เป็นรูปแปดเหลี่ยมมีลายนูนเป็นรูปต่าง ๆ สวมห้อยเรียงรายบนคอ ที่ข้อมือของสาละง จะมีกำไลแบบเก่าของชาวไทใหญ่ ซึ่งเป็นทองคำแท้นักหลายบาททีเดียวสวมให้ ที่นิ้วมียังสวมแหวน และเครื่องประดับอันมีค่ายิ่งกว่าวับทั้งตัว คนไทใหญ่ผู้เฒ่าผู้แก่ จะเก็บของสำคัญเหล่านี้เอาไว้ จะนำออกมาใช้ก็เฉพาะงานมงคลเช่นนี้เท่านั้น ด้วยเหตุนี้เองจึงต้องมีหัวหน้าตะแป คอยดูแลสาละงอย่างใกล้ชิดตลอดเวลา หลังจากการแต่งตัวให้สาละงเสร็จสิ้นลงแล้ว ตะแปก็จะเริ่มทำหน้าที่ทันที โดยแบกสาละงขึ้นขี่คอ และกางร่ม กำนันที่ค้ำแห่ไป

นมัสการสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ บิรवारจะนำลงไปในมัสการเจ้าอาวาส พระปฎิมา เจดีย์ โบราณสถานต่าง ๆ ภายในวัด แล้วเดินทางไปยังศาลหลักเมือง หรือเจ้าเมืองในท้องถื่นเพื่อกราบคารวะ หมูบ้านไทใหญ่จะมีเจ้าเมืองหรือศาลหลักเมืองประจำหมู่บ้านเสมอ เป็นสถานที่ถือว่าศักดิ์สิทธิ์เป็นที่เคารพนับถือมาก เชื่อว่าเป็นผู้คุ้มครองหมู่บ้านให้อยู่เป็นสุข จากนั้นก็จะไปกราบนมัสการเจ้าอาวาสวัดต่าง ๆ ในหมู่บ้านหรือในหมู่บ้านใกล้เคียง

3. วันเยี่ยมญาติ หลังจากนมัสการเจ้าอาวาสและสถานที่ศักดิ์สิทธิ์แล้วลงก็จะไปเยี่ยมตามบ้านญาติเสมือนเป็นการประพาสต้น เพื่อให้สา่งลงได้ขอขมาผู้เฒ่าผู้แก่ที่เคารพ เรียกพิธีนี้ว่า การไปก้นตอ หรือขอสุมาโดยสา่งลงจะไปก้นทั้งหมดทุกคนที่บวช ซึ่งตะแบเรียกว่า พาสา่งลงไปเที่ยว หมายถึงไปตามบ้านต่างๆให้ครบ เพราะสังคมไทใหญ่ มักจะรู้จักกันไปหมดทั้งครัวเรือน ถ้าบ้านไหนที่สา่งลงไม่ได้ขึ้นไปก้นตอ ด้วยเหตุที่ลืมหรืออย่างใดอย่างหนึ่งเจ้าของบ้านนั้นจะรู้สึกเสียใจมาก ที่ปีนี้ไม่มีสา่งลงมาขึ้นบ้านของตน เพราะการที่สา่งลงขึ้นมานบนบ้าน เพื่อขอสุมาหรือก้นตอ ถือว่าเป็นการนำโชคดีมาสู่ครอบครัว เมื่อสา่งลงถูกแห่ไปขึ้นบ้านไหนแล้ว ก็จะมีเป็นแถวยาวหรือนั่งล้อมเป็นวง เพื่อก้นตอ เจ้าของบ้านจะเตรียมอาหารว่างถวายอลงและเลี้ยงบิรवारด้วยความเต็มใจ ญาติผู้ใหญ่เจ้าของบ้านจะผูกข้อมือให้กับสา่งลงทุกคน อวยพรให้แก่สา่งลง การผูกข้อมือสมัยก่อนใช้เหรียญรูปผู้กับด้ายสายสิญจน์ ปัจจุบันเหรียญหายากใช้ธนบัตรและเหรียญธรรมดาแทน จากนั้นสา่งลงทั้งหมดก็จะสวดมนต์ให้ศีลให้พรแก่ผู้เฒ่าผู้แก่บ้านนั้นๆบ้านแล้วบ้านเล่า

4. วันข้ามแขก คือวันรับแขกนั่นเองจะเป็นวันที่ญาติพี่น้องจากหมู่บ้านอื่นมาร่วมงานอย่างพร้อมเพรียงกัน วันนี้เจ้าภาพที่จะต้องเตรียมข้าวปลาอาหารไว้มากกว่าปกติ ญาติที่มาร่วมงานจะผูกข้อมือให้ออลง ชื่นชมบารมีของอลง ช่วยงานและร่วมสนุกสนานต่างๆเป็นการเฉลิมฉลองอลง กิจกรรมการบันเทิงจะมีการบรรเลงเครื่องดนตรี คือ กลองมอญเชิง เป็นเครื่องดนตรีมีอุปกรณ์มากกว่ากลองกันยาว นิยมจัดไว้ให้มีการบรรเลงกันที่บ้านเจ้าภาพที่ และบรรเลงร่วมขบวนแห่เครื่องไทยธรรมประกอบด้วย

- กลอง 2 หน้า ขนาดใหญ่กว่ากลองที่ใช้ตีในโรงเล็กเล็กน้อย
- ฆ้องใหญ่ขนาดเส้นผ่านศูนย์กลาง 60 นิ้ว
- ฆ้องขนาดกลาง

- ข้องขนาดเล็กประมาณ 6 - 8 ใบ

- ฉาบใหญ่ ฉิ่ง

ในเวลากลางคืนจะมีการ “เฮตกรรม” เป็นการโต้กลอนสดเป็นภาษาไทยใหญ่ เรียกว่า เฮต แปลว่า ทำ ส่วน กววม แปลว่า ความ หรือ คำ หรือ เพลง รวมกันแล้วหมายถึง การทำถ้อยคำ หรือ ทำเพลง ทำกลอน นั่นเอง ตอนหัวค่ำจะเป็นการว่ากลอน หรือรำชมเครื่องไทยธรรม สรรเสริญเจ้าภาพที่ ยกย่องเชิดชู ส่างลอง มักจะดำเนินการโดยศิลปินในหมู่บ้านที่อาวุโส หรือผู้มีประสบการณ์มาก ตกตึกจะมีการโต้คารมด้วยกลอนสด ระหว่างชาย – หญิง การเฮตกรรมนี้จะมีระหว่างงานทุกคืนและจะเฮตความกันจนสว่างต่างมีลูกคู่ โดยผู้ที่มาร่วมงาน ทำนองกลอนเป็นทำนองเพลงไทใหญ่ มีหลายทำนองเช่น ล่องคอง ปานแซง นกกือ

สำหรับวันที่ 2 ของงาน เป็นวันทำพิธีแห่เครื่องไทยธรรม ไทยทาน เครื่องอัฐบริขาร (ครวหลู่ส่างลอง) โดยจะมีการทำก่อนวันบรรพชา เป็นวันที่ทำการแห่เครื่องไทยธรรม ไทยทาน เครื่องอัฐบริขาร ทุกชิ้นที่ใช้ในการบรรพชาจะทำเป็น ขบวนใหญ่ เสมือนหนึ่งเป็นการเลียนแบบของส่างลอง โดยขบวนจะแห่ประมาณ เวลา 8.00 น. โดยขบวนจะมีการลำดับการจัดรูปแบบขบวน ดังนี้

1. พระพุทธรูป นำหน้าขบวน
2. ขบวนผู้อาวุโสแต่งชุดขาว ถือพานดอกไม้ รูปเทียน
3. ขบวนกัณฑ์สาร จะมีการตีเป็นระยะ
4. ขบวนต้นดอก หมายถึง การนำข้าวแตงมาห่อด้วยกระดาสา ผูกไขว้เป็นคู่ติดกับลำไม้ไผ่ หรือไม้ไผ่ หรือไม้ลวก ยาวประมาณ 5 เมตร ห่อข้าวแตงนี้ จะนำมาแจกผู้ร่วมงานพิธีในวันสุดท้าย เพื่อใช้ประโยชน์เป็นเครื่องสักการะต่างดอกไม้รูปเทียน
5. ขบวนต้นตะเปส่า หมายถึง ต้นที่ประดับด้วยสิ่งของที่ต้องการถวายพระพุทธรูป ได้แก่ จาน ช้อน หมอน ส้อม ผ้าห่ม ร่ม หม้อ ด้าย ที่นำมาตกแต่งด้วยไหมพรมถักเป็นตารางสี่เหลี่ยมเล็กๆ เป็นผืนหุ้มสิ่งของเหล่านั้น นำไปผูกไม้คานยาวประมาณ 3 เมตร เพื่อสะดวกในการแห่เครื่องไทยทาน

6. ขบวนเครื่องไทยธรรม – ไทยทานได้แก่ สิ่งของ ปัจจัยต่างๆ ที่เจ้าภาพที่จะนำถวายแด่พระสงฆ์

7. ขบวนเครื่องอัฐบริวารของสา่งลอง ได้แก่ บาตร จีวร เสื้อ หมอน ผ้าห่ม จาน ช้อน เครื่องกรองน้ำ มิดโกน

8. ขบวนสา่งลอง รวมทั้งบริวารสา่งลองทั้งหมด

9. ขบวนดนตรีพื้นเมือง ดนตรีเพื่อบรรเลงร่วมขบวนแห่

การแต่งกายของสา่งลองในพิธีแห่สา่งลอง ขุนยวม

สำหรับขบวนแห่ครวหูลู่สา่งลองนี้ถ้าผ่านหน้าบ้านใครก็จะโปรยด้วยข้าวตอก ดอกไม้ในระหว่างที่ขบวนผ่าน ประหนึ่งการรับขบวนกษัตริย์ เมื่อขบวนแห่รอบหมู่บ้านแล้ว ก็จะนำครวหูลู่ทั้งหมดไปตั้งไว้ที่วัดที่จะบรรพชา หลังจากเสร็จการนำครวหูลู่ไว้ที่วัดแล้ว ก็จะจัดพิธีเรียกขวัญสา่งลอง โดยทำกันที่วัด ซึ่งมีขั้นตอนดำเนินการ ดังนี้

1. จัดทำบายศรี สู่ขวัญ (ประกอบด้วยต้นบายศรี ชันด้วยผูกมือ)
2. ให้สา่งลองขึ้นวัดเพื่อประกอบพิธี เรียกขวัญสา่งลอง
3. ให้สา่งลองบายศรีสู่ขวัญ โดยอาจารย์ผู้อาวุโสเป็นผู้ทำพิธีเรียกขวัญสา่งลองเพื่อให้สา่งลอง รู้จักบุญคุณบิดามารดา และมีศรัทธาซาบซึ้งในการบวชบรรพชา
4. พิธีผูกข้อมือสา่งลอง โดย พ่อแม่ พ่อข่าแม่ข่าม ญาติผู้ใหญ่ ครู อาจารย์

หลังจากเสร็จพิธีเรียกขวัญสา่งลองก็จะถวายอาหารเพลแด่พระสงฆ์ จากนั้นก็จะมีการฟังธรรมไทใหญ่ (การถ่อมลิก ถ่อม แปลว่าฟัง ลิก หมายถึง หนังสือ หรือ คัมภีร์) การถ่อมลิก ตามประเพณีของชาวไทใหญ่ เมื่อมีการทำบุญ จะจัดให้มีการหนังสือคัมภีร์ไทใหญ่ (ฮอลิกหลวง) โดย เจเล (บัณฑิต หรือ ผู้มีความรู้ด้านหนังสือไทใหญ่) เป็นผู้อ่าน เจเลจะนั่งบนอาสนะที่จัดให้ข้างหน้าพระประธานในวิหารศาลาการเปรียญ ผู้ฟังจะนั่งเป็นแถวถัดมา หนังสือที่ใช้อ่านเป็นสมุด ข่อย หรือเรียกว่า ปี่ปสา หรือ ลิกไทใหญ่ เนื้อหาจะเป็นชาดกในทางพุทธศาสนา หรือเป็นนิทานธรรมะจะมีเนื้อเรื่องสอดคล้องกับงานพิธีที่จัดขึ้น

การถ่อมลิก โดยเจเล นั้นก่อนที่เจเลจะอ่านลิก จะต้องสมาทานศีลห้า แล้วจึงอ่านหนังสือไทใหญ่ เมื่ออ่านจบจะมีการขอขมาโดยผู้ฟังขอขมาเจเล การถ่อมลิกจะใช้เวลาประมาณ 1 -2 ชั่วโมง ในระหว่างนี้สา่งลองพร้อมบริวารจะไปเยี่ยมบ้านญาติที่ยังไม่ได้เยี่ยมหรือพักผ่อนก็ได้

สำหรับในตอนกลางคืนที่บ้านเจ้าภาพ ก็จะมีการรื่นเริงสนุกสนาน เหมือนกับคืนที่ผ่านมา

พิธีบรรพชาสา่งลองเป็นพิธีทางสงฆ์ปฏิบัติเหมือนกับท้องถิ่นอื่นทุกประการ การบรรพชานิยมกันทำตอนบ่าย การอุปสมบทจะทำการกันตอนเช้ามืด

การบรรพชาสา่งลอง มีการดำเนินการตามขั้นตอน ดังนี้

เจ้าภาพที่พร้อมคณะนำสา่งลองมาพร้อมกันที่วัด พร้อมให้สา่งลองเข้าสู่พิธีบรรพชา โดยให้สา่งลองนั่งตรงหน้าพระอุปัชฌาย์ และพระประธาน บิดามารดา พ่อข่าแม่ข่าของสา่งลองแต่ละองค์ถือผ้าไตรอยู่ด้านสา่งลอง

สา่งลองกราบพระอุปัชฌาย์ 3 ครั้ง หันกลับมากราบบิดามารดา พ่อข่าแม่ข่า รับผ้าไทใหญ่แล้วหันไปทางพระอุปัชฌาย์

สา่งลอง นำเครื่องสักการะถวายพระอุปัชฌาย์ กราบแบบเบญจางคประดิษฐ์ 3 ครั้งแล้ว อุ่มผ้าไตรพนมมือ เปล่งวาจขอบรรพชา

พระสงฆ์สวดขยันโตเพื่อให้เป็นศิริมงคล พระอุปัชฌาย์รับผ้าไตร ให้โอวาท และบอกตะจะปัญจะกัมมัญฐาน ให้สา่งลองว่าตามที่ละบทจนจบ แล้วมอบผ้าไตรให้สา่งลอง ชักอังสะจากผ้าไตรสวมให้แล้วให้สา่งลองออกไปครองผ้าครบไตรจีวร ถือ

ว่าเป็นสามเณร รับเครื่องสักการะประนมมือขอสวณ และศีล 10 สามเณรกราบ 3 หน ประนมมือกล่าวคำขอนิสัย

สามเณรกล่าวคำปฏิญาณตน พระอุปัชฌาย์รับเป็นผู้ดูแลอุปการะ สามเณร หันกลับให้พรแก่บรืวารสร้างล่อง (ตะเปสร้างล่อง) ที่คอยปรนนิบัติ รับใช้ แต่งตัว ตลอดจนดูแลในระหว่างเป็นสร้างล่อง ถือเป็นเสร็จพิธีบรรพชา สร้างล่อง

สำหรับในช่วงบ่ายจะทำพิธีถวายเครื่องไทยธรรม ไทยทาน บิตามารดา พ่อข้ามแม่ข้ามถวายปัจจัยเพื่อรับรางวัล และตะเปสร้างล่องก็จะนำเอาเครื่องประดับ ตกแต่งสร้างล่องมาคืนให้กับเจ้าภาพที่ เรียกว่า การตกอะสู่นอกจากประเพณีการบวช สร้างล่องแล้วยังมีการประกอบพิธี “ต่างขอมต่อโหลง” หรือ การถวายข้าวมธุปยาส 49 ก้อน เป็นพุทธรูชา ในวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 4 (ในหนึ่งที่จะนิยมทำกัน 5 ครั้ง ด้วยกันคือ วันเพ็ญ เดือน 4 6 10 11 และเดือน 12) ในตอนกลางคืนของวันขึ้น 14 ค่ำ จะมีการเตรียมขั้ตราขั้วติที่ใช้เป็นเขตนี้้งข้าว ผู้นึงได้แก่หญิงสาวบริสุทธิ์ หรือผู้เฒ่าแก่ที่ถือศีล 8 เมื่อ ข้าวสุกแล้วจะปั้นข้าวเป็นก้อนเล็กๆ ทาด้วยเนยและ น้ำผึ้งจำนวน 49 ก้อน รุ่งเช้าประมาณ ติ 5 เจ้าอาวาสวัดจะทำพิธีถวายข้าวนี้แก่ พระพุทธรองค์ แล้วต่อจากนั้นก็จะมีการเลี้ยงภัตตราหารแก่พระภิกษุสงฆ์ และเลี้ยง อาหารแขก และญาติๆที่มาร่วมงานปอยสร้างล่อง เป็นอันเสร็จพิธี

(ซ้าย) ปานมวย ด้านหลัง, (ขวา) ปานกุง ด้านหน้า

เครื่องแต่งกายการแสดงนกกิ่งกะหร่า

“กิ้งกะหรี” ในภาษาไทยใหญ่หมายถึง “กีนรี” มีความหมายอยู่ด้วยกัน 2 ชนิด ชนิดหนึ่งเป็นครึ่งคนครึ่งนก ท่อนบนเป็นคนท่อนล่างเป็นนก อีกชนิดหนึ่งมีรูปร่างเหมือนคน เมื่อจะไปไหนมาไหนก็จะใส่ปีกใส่หางบินไป การฟ้อนนกกิ้งกะหรีนิยมกันในเขตรัฐฉาน ประเทศสหภาพที่เมียนมาร์ และได้แพร่หลายเข้ามาสู่ประเทศไทยในพื้นที่ล้านนา ในแถบจังหวัดเชียงราย เชียงใหม่ และแม่ฮ่องสอน

ชุดนกกิ้งกะหรี เป็นงานหัตถกรรมชาวไทใหญ่ ที่มีจินตนาการดัดแปลงวัสดุใกล้ตัว ให้กลายเป็นเสมือนตัวกีนรี หรือกีนรี สัตว์ป่าหิมพานต์ตามความเชื่อของคนในอดีต ที่ออกมาฟ้อนรำยรำต้อนรับสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าในเทศกาลวันออกพรรษา โดยชุดนกกิ้งกะหรีนั้น ประกอบด้วยองค์ประกอบสำคัญ คือ ปีก หาง และลำตัว ปีกและหางมีโครงสร้างที่ทำจากไม้ไผ่ นำมาเหลาขึ้นเป็นโครงเย็บติดด้วยผ้าสวยงาม อาทิ ผ้าลูกไม้ ผ้าแพร และผูกโยงด้วยเชือก ให้ปีกและหางสามารถกางออกได้เหมือนปีกนก โดยปีกและหางผูกเชือกให้คล้องกับข้อมือ เพื่อใช้บังคับในการรำรำ ส่วนลำตัวสวมใส่เสื้อกางเกงสีเดียวกัน ในอดีตชุดนกกิ้งกะหรีจะมีปีกและหางแยกกัน แต่ในปัจจุบันบางที่ทำให้ปีกและหางเป็นชิ้นเดียวกันเพื่อสะดวกในการจัดทำ โดยสมัยก่อนนั้นจะใช้กระดาษสาทำย้อมสี เอาจากแตงให้เป็นลวดลายให้ดูสวยงาม และให้ผู้ชายที่สูงอายุเป็นคนรำโดยจะใช้หน้ากากสวมใส่แทนการแต่งหน้า ช่างผู้ทำส่วนใหญ่มักจะเป็นผู้สอนท่ารำในการฟ้อนนกกิ้งกะหรีไปพร้อมกัน ซึ่งมีเชื้อสายไทใหญ่

ชุดปีกนกกับ ด้านหน้า (นกกิ้งกะหรี) นางจันทรีนิภา ทองคำ

องค์ประกอบของเครื่องแต่งกายนกกิ้งกะหड़ाเพื่อการแสดงฟ้อนนกกิ้งกะหड़ा นั้น จะมีส่วนประกอบ 3 ส่วน คือ ปีก หางและลำตัว เฉพาะปีกและหางทำด้วยไม้ไผ่หรือหวาย ส่วนลำตัวผู้ฟ้อนจะใส่เสื้อผ้าสีเดียวกับปีกและหาง ปีกนกกิ้งกะหड़ा ส่วนมากทำจากไม้ไผ่เป็นปีกยาวประมาณ 70 เซนติเมตร กว้าง 100 เซนติเมตร ใบหน้ากิ้งกะหड़ा นำเอาดินเหนียวมาทำเป็นแบบหรือ บล็อก เสร็จแล้วก็นำกระดาษสาทากาวแห้งแล้ว ทาด้วยสีขาวใช้สวมนเข้ากับใบหน้า พร้อมกับแต่งหน้าตาให้สวยงาม ส่วนศีรษะใช้ผ้าสีสวยสดพันรอบศีรษะ คล้ายกับการแต่งตัวลูกแก้ว หรือสำอางของชาวไทใหญ่ ตัวสวมนกกิ้งกะหड़ा คล้าย ๆ กับกางเกงขาสั้นแบบหลวม ๆ สวมเสื้อแขนยาวแล้ว นำผ้าสีสวยสด หรือผ้าลูกไม้มาเย็บกับคอเสื้อเป็นชั้น ๆ และมีสายสะพายทับกันตรงด้านหน้าอกเสื้อและด้านหลังของตัวเสื้อ สำหรับอัญมณีจะตกแต่งบริเวณข้อศอก และข้อมือ ในส่วนกางเกงนั้นจะสวมกางเกงขายาว อาจมีอัญมณีประดับตรงเข่า และข้อเท้าดูแล้วคล้ายกับผีเสื้อ

การฟ้อนนกกิ้งกะหड़ाในงานออกพรรษา วัดต่อแพ

ปัจจุบันการแสดงนกกิ้งกะหड़ाใช้แสดง คู่กับการฟ้อนโตหรือ ตัวโต ที่ออกมาร่วมร่ายรำอินดิในการเสด็จต้อนรับพระพุทธองค์ด้วยเช่นกัน โต หรือ ตัวโต เป็นจินตนาการของสัตว์ในป่าหิมพานต์อีกชนิดนี้ เป็นสัตว์สี่เท้า ส่วนหัวมีลักษณะคล้ายเสี้ยวผา มีขนยาวปกคลุม บางตัวไม่มีขน บางตัวมีหัวคล้ายมังกร เฉพาะที่ปากมีการ

ออกแบบให้ขยับและคาบสิ่งของได้ ปัจจุบันที่นิยมคาบธนบัตร จากผู้ชมที่ชื่นชอบการแสดงและให้รางวัลกับตัวโตกลับมา

เครื่องแต่งกายของผู้แสดงรำกึ่งกะหრა คือ หาง โดยหางจะมีลักษณะเป็นแผ่น 3 หางเรียงจากใหญ่ไปหาเล็กปึก โดยปึกจะมี 4 แผ่น มีแผ่นใหญ่ 2 แผ่น แผ่นเล็ก 2 แผ่น คือปึกที่มัดติดเอว 1 คู่ บังหน้า 1 อัน คาบคอ 1 อัน ห้วนก 1 หัวเสื้อ - กางเกงสีเดียวกับปึกนก 1 ชุด การแสดงฟ้อนนกกึ่งกะหრა ในปัจจุบันจะนิยม ใช้แสดงในงานต่าง ๆ และจะนิยมในงานมงคลต่าง ๆ ของชาวไทยใหญ่ เช่น งานออกหว่า (ออกพรรษา) งานปีไหมไท งานหลู่ข้าวใหม่ งานปอยครูหมอ งานปอยสาละงอน งานปอยซอนน้ำ (สงกรานต์) ซึ่งไม่การแสดงฟ้อนนกกึ่งกะหრაในงานศพหรืองานอวมงคล¹⁰

ผ้าทอกะเหรี่ยงในขุนยวม

ผ้าทอกะเหรี่ยงหรือปากะเกะญอใน อำเภอขุนยวม จังหวัดแม่ฮ่องสอน ส่วนใหญ่เป็นกลุ่มสะกอ ซึ่งมีสำเนียงภาษาที่แตกต่างไปจากกลุ่มโปว์ ทั้งรูปแบบงานหัตถกรรมการทอผ้ามีลวดลายที่ต่างกันไป แต่ในส่วนโครงสร้างหลักของผ้าและธรรมเนียมการใช้สอยนั้นเหมือนกัน

เทคนิคการทอผ้าและลวดลาย

ผ้าทอของชาวกะเหรี่ยงส่วนใหญ่จะมีลวดลายทั้งผืน ตลอดจนการนำไปใช้ประโยชน์ ความนิยมเกี่ยวกับการประกอบลวดลายในผ้าแต่ละผืน เพื่อนำไปตัดเย็บเป็นเครื่องนุ่งห่มแต่ละชนิดนั้นไม่เหมือนกัน เช่น ชุดหญิงสาวสะกอ จะมีลวดลายขวาง ลำตัวบริเวณเหนืออกเพียงเล็กน้อย ผ้าผู้หญิงแต่งงานแล้วจะมีลวดลายสลับสีตลอดทั้งตัว หรือเสื้อผู้หญิงโปะทอลวดลายบริเวณไหล่อย่างสวยงาม เป็นต้น เราสามารถสังเกตว่าผู้ทอกำลังทอผ้าเพื่อนำไปใช้ประโยชน์อะไรได้ จากลวดลาย สี และขนาด

การประดิษฐ์ลวดลายในผืนผ้ามี 5 วิธี คือ

1. ลายเส้นในเนื้อผ้า ลักษณะลวดลายจะปรากฏเป็นเส้นขนานตามแนวตั้งหรือแนวนอนก็ได้ หากเป็นลายขนานตามแนวตั้ง การกำหนดลายจะทำพร้อมกับการเรียงด้วยคือใช้จำนวนด้ายเพิ่มขึ้นกว่าปกติ ในที่ที่ต้องการให้เป็นลายขน ส่วนด้านขวางใช้จำนวนเท่าปกติ การทอวิธีนี้นิยมใช้ทอเสื้อผู้ชายสูงอายุของเผ่ากะเหรี่ยงสะกอ หากเป็นการทอลายเส้นขนานตามแนวนอน จะใช้วิธีสอดด้ายขวางซ้ำกันแล้วจึงสลับตะกรอ

และกระทบให้แน่น ใช้ทอเสื่อผู้ชายและเสื่อเด็กชายเผ่ากะเหรี่ยงโปว์ เสื่อชายสูงอายุ
กะเหรี่ยงสะกอและผ้าถุงของกะเหรี่ยงคะยา

2. ลายสลักสี เป็นการทออย่างธรรมดา คือ ใช้ด้ายยืนและด้ายขวางตาม
จำนวนปกติ แต่แทรกด้ายสีต่าง ๆ สลับเข้าไปขณะเรียงด้ายยืนหรือเมื่อสอดด้ายขวาง
การทอลายนี้จึงเห็นได้ทั่ว ๆ ไป เช่น การทอผ้าห่ม การทอยามและการทอผ้าถุงของ
หญิงที่แต่งงานแล้ว (ลวดลายผ้าถุงในบางท้องถิ่นจะมีลักษณะพิเศษกว่าการทอลาย
สลักสีธรรมดา คือจะใช้ด้ายย้อมเหลือบ หรือลายน้ำไหล (Ikat) เป็นด้ายยืน ฉะนั้น
ลวดลายที่ปรากฏบนเนื้อผ้าจึงมีลักษณะงตงามมาก) บางครั้งกะเหรี่ยงจะทอลวดลาย
สลักสีเป็นลายหนูในเนื้อผ้า เช่น บริเวณเหนืออกของชุดเด็กหญิงกะเหรี่ยงสะกอและ
ผ้าถุงของผู้หญิงกะเหรี่ยงคะยา ฯลฯ

3. ลายจก เป็นวิธีการทอลวดลายโดยการสอดด้ายสลักสี (ซึ่งไม่ใช่ด้ายเส้น
เดียวกับด้ายขวาง) เข้าไปเป็นบางส่วนในเนื้อผ้าตามลวดลายและสีในตำแหน่งที่
ต้องการ การยกด้ายยืนจะไม่เป็นไปตามการยกตะกร้อ แต่ผู้ทอจะใช้นิ้วมือช่วยสอดยก
ด้ายขึ้นตามจำนวนที่กะไว้ และสอดคล้องสีที่ต้องการเข้าไประหว่างด้ายยืนนั้น ฉะนั้น
ลวดลายที่ปรากฏบนผืนผ้าทั้งผืนอาจไม่เหมือนกันก็ได้

การทอลายนี้ส่วนใหญ่จะนิยมในพวกกะเหรี่ยงโป โดยใช้ทอยาม โดยเฉพาะ
ยามของชายหนุ่มจะได้รับการประดิษฐ์ประดอยลวดลายสวยงามมาก ทั้งนี้เนื่องจากผู้
ทอคือหญิงสาวที่พึงใจในตัวชายหนุ่ม และทอยามขึ้นเพื่อให้เป็นของขวัญแก่คนที่ตน
พึงใจนั่นเอง นอกจากนั้นยังใช้ทอลวดลายบริเวณไหล่ของชุดหญิงสาวและเสื่อผู้หญิง
แต่งงานแล้ว

เป็นที่น่าสังเกตว่าการทอแบบนี้ลวดลายที่ปรากฏจะอยู่ในหน้าผ้านั้นตรง
ข้ามของผู้ทอ ดังนั้นผู้ทอจึงต้องมีความชำนาญมากในการกำหนดลายว่าจะสอดด้าย
ในลักษณะใด จึงจะได้ลวดลายตามต้องการ นับเป็นความภาคภูมิใจอย่างยิ่งสำหรับผู้
สามารถคิดค้นลายใหม่ ๆ ได้ ทั้งนี้เพราะคน อื่น ๆ ในหมู่บ้านจะพากันมาสอบถาม
และให้สอนถึงวิธีการทอลายนั้น ๆ จนรู้จักกันแพร่หลายไปถึงหมู่บ้านใกล้เคียง

ลักษณะการทอลายจกของกะเหรี่ยงคล้ายคลึงกับของชาวไทยพื้นราบแถว
จังหวัดสุโขทัย อุตรดิตถ์ และราชบุรีมาก แต่ความละเอียดละออในด้านสีสรรและ
ลวดลายมีน้อยกว่า

4. ลายขีด คือการทอผ้าโดยใช้ลวดลายที่ปรากฏเหมือนกันทั้งผืน ลักษณะลายแบบยกดอกในตัวโดยกำหนดสีตามด้ายยืน การแยกด้ายยืนใช้วิธีนับเส้นเป็นช่อง ๆ และสอดไม้หน่อสะยา เข้าไปเป็นตัวนำไม้ช่วยแยกด้ายให้ช่องระหว่างด้ายยืนกว้างขึ้น และสะดวกในการสอดด้ายขวาง ปัจจุบันในบางท้องถิ่น เช่น ในเขต อำเภอฉะเชิงเทรา จังหวัดลำพูน ใช้ตะกรอหลายอันเข้าช่วยในการแยกด้าย การคล้องตะกรอจะทำให้ขณะเรียงด้ายขึ้นเครื่องทอ ฉะนั้นจึงต้องเพิ่มไม้หน่อสะยาเข้าไปหลายอัน เพื่อช่วยในการกำหนดตะกรอ วิธีนี้ผู้ทอจะต้องมีความชำนาญมากตั้งแต่การขึ้นเครื่องทอจนกระทั่งถึงทอให้เป็นผืน

5. การทอลายโดยการแทรกวัสดุอื่นประกอบ

5.1 ทอประกอบลูกเต๋อย ปกติการปักลูกเต๋อยประดับชายเสื้อ ผู้หญิงกะเหรี่ยงสะกอจะใช้วิธีปักหลังจากที่เย็บผ้าประกอบเป็นตัวเสื้อแล้ว แต่ในระยะหลังกะเหรี่ยงบางหมู่บ้านใช้วิธีประกอบเข้าไปในผ้าที่ทอพร้อม ๆ กับการทอ โดยร้อยลูกเต๋อยเข้ากับเส้นด้าย และสอดเข้าไประหว่างด้ายยืน โดยให้ลูกเต๋อยลอยตัวอยู่บนผืนผ้า

เมื่อประกอบเป็นลวดลายแล้ว จึงปักทับด้ายสลับสีลงในช่องว่างระหว่างลูกเต๋อยเหล่านั้น

ชุด “เซวา” สำหรับสตรีที่ยังไม่ได้แต่งงาน, ผ้าทอผู้หญิงกะเหรี่ยง และ ชุดสำหรับสตรีที่แต่งงานแล้ว

5.2 ทอประกอบฟูหรือกระจุกด้าย เป็นการทอลายผ้าของกะเหรี่ยงโปว์และสะกอบางหมู่บ้าน โดยใช้ประกอบในชุดผู้หญิงสาวและชุดเด็กหญิงเท่านั้น

วิธีการทอ จะใช้ด้ายสีแดงหรือดำรวมกันเป็นกระจุกประมาณเท่าปลายนิ้วก้อย ตัดเป็นท่อน ๆ ยาวประมาณ 1 นิ้ว นำส่วนนี้สอดไปตามเส้นด้ายยืนเป็นระยะ ๆ สลับกับด้ายขาว ทอเช่นนี้ไปเรื่อย ๆ จนได้ลวดลายที่ต้องการ เสร็จแล้วจึงเกลี่ยปลายด้ายที่สอดให้แตก จะปรากฏลวดลายกระจุกด้ายเรียงกันเป็นรูปต่าง ๆ เช่น สีเหลี่ยมขนมเปียกปูน วงกลม ฯลฯ

ส่วนเสื้อของผู้หญิงคะยามีลักษณะคล้ายผ้าห่ม คือ เป็นผ้าสี่เหลี่ยมผืนผ้า ซึ่งได้จากการนำผ้า 2 ผืน ซึ่งมีความยาวประมาณรอบตัวผู้สวมใส่ มาเย็บต่อกันตามยาว เมื่อนำมาสวมใส่ก็จะทบครึ่งอ้อมพันตัว และผูกปมไว้เหนือไหล่ข้างใดข้างหนึ่ง แล้วจึงคาดทับด้วยผ้าคาดเอวผืนยาว

1. ผ้าถุงและโสร่ง ผ้าถุงของผู้หญิงแต่งงานแล้ว กะเหรี่ยงสะกอและโปว์และโสร่งของผู้ชายกะเหรี่ยงโปว์ ซึ่งอพยพจากพม่าเข้ามาทาง จังหวัด ตาก จะมีลักษณะการประกอบเป็นผืนเหมือนกัน คือ แบบใช้ผ้า 2 ผืน และใช้ผ้า 3 ผืน

หนึ่ง แบบใช้ผ้า 2 ผืน นำผ้าขนาดเท่ากันจำนวน 2 ผืน โดยแต่ละผืนมีความกว้าง $\frac{1}{2}$ ของความยาวผ้าถึง และความยาว 2 เท่าของความกว้างของผ้าถุง นำผ้าทั้ง 2 ผืนมาเย็บต่อกัน

สอง แบบใช้ผ้า 3 ผืน ส่วนมากจะใช้เย็บผ้าถุงที่ต้องการให้ลวดลายตามผ้าส่วนที่นำไปประกอบส่วนกลาง จะมีลวดลายแตกต่างจาก 2 ผืน ซึ่งเป็นส่วนบนและส่วนของผ้าถุง ดังนั้นการขึ้นเครื่องทอจึงต้องขึ้น 2 ครั้ง เพื่อทอผืนล่างและผืนบนครึ่งหนึ่ง หลังจากนั้นเป็นกลางให้มีขนาดความยาวเท่ากัน เสร็จแล้วจึงนำผ้าทั้ง 3 ผืนมาเย็บประกอบ¹¹

การทอผ้าของหญิงชาวกะเหรี่ยงบ้านท่าหินส้ม ตำบลเมืองปอน อำเภอขุนยวม

การทอผ้าเป็นเรื่องที่ผู้หญิงทุกคนต้องเรียนรู้ หรือเป็นหน้าที่ของผู้หญิงโดยตรง และที่สำคัญในอดีตผ้าที่ทอออกมานั้นจะใช้ เพื่อเป็นของกำนัลแก่ญาติผู้ใหญ่ ฝ่ายชายในพิธีแต่งงานให้เป็นของตอบแทนแก่หมอต้าแยที่มาทำคลอดให้แก่บุตรของตน ใช้ในพิธีกรรม หรือบุญประเพณี กล่าวคือ ผ้าที่ทอออกมานั้นมีไว้เพื่อสนองความจำเป็นพื้นฐาน เป็นเรื่องของงานหัตถกรรมและศิลปกรรมมากกว่าพาณิชย์ แต่ในปัจจุบันการเมืองและสังคมมีการเปลี่ยนแปลง ทำให้สตรีมีความจำเป็น มีส่วนร่วมในการหารายได้ เช่น เริ่มมีการทอผ้าเพื่อขาย เมื่อเกิดการเปลี่ยนแปลง จึงทำให้เริ่มมีการทอไว้เพื่อขายขึ้น

ผ้าทอของชาวกะเหรี่ยงส่วนใหญ่จะมีหน้าแคบ ถ้าทอเป็นผืนใหญ่สามารถนำมาต่อกันแล้วปักลวดลายบนรอยต่อ เสื้อกะเหรี่ยงชายจะเป็นตัวตรงเลยเอว คอแหลม และช่องด้านข้างให้สอดแขนออกมา ไม่มีการตัดเย็บเป็นรูปแบบอื่น สำหรับเสื้อสตรีของชาวกะเหรี่ยงนั้นมีทั้งเป็นตัวยาว ตัวเตี้ย และต่อยาวลงมาเป็นกระโปรง มีการแยกสถานภาพของสตรี โดยการกำหนดสีเสื้อและในหมู่บ้านใช้ลวดลายเพิ่มเติมในผืนผ้า การทอผ้าเพื่อเป็นผ้าใช้ในบ้าน จะเป็นผ้าที่นอน ผ้าห่ม ยาม ผ้าพาดบ่า เวลาออกไปทำงานพิธี ชาวกะเหรี่ยงเป็นกลุ่มที่มีความสามารถในการทอผ้าค่อนข้างสูงมาก ซึ่งจะได้เห็นได้จากการนำไปใช้งานของชาวกะเหรี่ยงที่มีความหลากหลาย ล้วนแต่มีสีสันตั้งแต่ผ้าขึ้น เสื้อสั้น เสื้อยาว ตลอดจนย้อม ผ้าโพกศีรษะ

และที่สำคัญหญิงสาวชาวกะเหรี่ยงทุกคนจะต้องทอผ้าเป็น เพราะจะต้องทอผ้าสำหรับใช้ในงานพิธีแต่งงานด้วยตนเอง สิ่งเหล่านี้สะท้อนให้เห็นถึงความสัมพันธ์กันระหว่างงานหัตถกรรมกับวิถีชีวิต และขนบธรรมเนียมประเพณีของกะเหรี่ยงได้เป็นอย่างดี

การแต่งกายกะเหรี่ยงผู้หญิง - ชาย วัยผู้ใหญ่เมื่อแต่งงานแล้ว

ผ่านนอกจากใช้เป็นเครื่องนุ่งห่มแล้วยังมีความหมายและความเชื่อต่าง ๆ แฝงอยู่ด้วยเสมอ การใช้สีและการตกแต่งลวดลาย นอกจากความสวยงามแล้วยังมีความหมายเกี่ยวกับความดีงามอยู่ด้วย วัฒนธรรมความเชื่อที่ค่อนข้างจะเห็นได้ชัดอย่างใดก็การนับถือผีเป็นวัฒนธรรมเก่าแก่และดั้งเดิมของชนชาวเขาในแถบนี้ ซึ่งจากการสัมภาษณ์ผ่านผู้รู้เกี่ยวกับลวดลายผ้าทอ นอกจากจะมีอิทธิพลทางพุทธศาสนาแล้ว บางลวดลายเชื่อกันว่ามีมาก่อนหรือมาภายหลัง อย่างไรก็ตามลายนกเป็นลายที่พบบนผืนผ้า อาจหมายถึง การให้ความสำคัญบางอย่าง หรือเป็นสัตว์สากลที่ใช้ได้ในผ้าทุกชนิดก็เป็นได้ มีความแตกต่างกันไปบ้างตามแต่ละเทคนิค และลักษณะการใช้ลวดลาย การใช้กลองมโหระทึกที่เกี่ยวกับความเชื่อเรื่องนกกินพบในชนเผ่ากะเหรี่ยง พบว่าภาคตะวันตกของประเทศไทยใช้กลองมโหระทึกในงานศพ เพื่อเรียกวิญญาณของผู้ตาย ที่เชื่อว่าแปลงร่างเป็นนก แสดงให้เห็นว่าความเชื่อที่เกี่ยวกับนกมีมานานแล้ว ก่อนพุทธศาสนาแพร่เข้ามา

องค์ประกอบและความหมายในผ้าทอกะเหรี่ยง

องค์ประกอบของเสื้อผ้าและความหมายแฝงในผ้าทอกะเหรี่ยง ไม่ว่าจะเป็นกลุ่มใด จะมีโครงสร้างของผ้าเหมือนกัน คือ การนำผ้าแต่ละชั้นที่ทอได้มาเย็บประกอบกันเป็นตัวโดยไม่มีการตัดโค้งเว้ารอบคอ หรือรอบแขนแต่อย่างใด การเย็บเป็นตัวคงใช้การเว้นช่องว่างไว้เฉพาะส่วนที่สวมหัวและช่วงแขนเท่านั้น การทอผ้าโดยใช้ผ้าทอแบบคาดหลัง (Back Strap Loom) ส่งผลถึงการกะขนาดด้วย ผู้ที่ทอจะทอผ้าเพื่อใช้ในการใดไม่ว่าจะทอชุดยาวทรงกระสอบ ทอเสื้อ ทอผ้าซิ่น ก็ต้องกำหนดขนาดให้พอดีตั้งแต่ตอนที่กะด้าย ขึ้นที่ทอผ้า ซึ่งการกะขนาดก็กำหนดจากรูปร่างของผู้ที่สวมใส่เป็นเกณฑ์ การกะผ้าแบบคาดหลังจะเรียกว่าการ “รีนผ้า” คือการกำหนดความกว้างของหน้าผ้าที่ทอได้ จะเป็นผ้าหน้าแคบ ความกว้างของหน้าผ้ากว้างที่สุดไม่เกินประมาณ 20 นิ้ว ส่วนความยาวไม่จำกัด ขึ้นอยู่กับผู้สวมใส่จะขึ้นว่าทอเป็นเสื้อหรือทอเป็นชุดยาว

ส่วนผ้าซิ่นนั้น ผ้าที่ทอสำหรับผ้าถุงนั้น โดยทั่วไปก็ต้องนำผ้าที่ทอได้ ซึ่งมีหน้าแคบ กว้างประมาณ 20 นิ้ว สำหรับผ้าซิ่นที่ใช้สองชั้นเย็บติดกัน และมีทั้งการเย็บสามชั้น ความกว้างของหน้าผ้าประมาณ

- แบบใช้ผ้า 2 ผืน นำผ้าขนาดเท่ากัน 2 ผืน โดยแต่ละผืนมีความกว้าง ครึ่งความยาวของผ้าถุง และความยาวเท่ากัน 2 เท่าของความกว้างของผ้าถุง นำผ้าทั้ง 2 ผืน มาเย็บติดกัน

- แบบใช้ผ้า 3 ผืน ส่วนมากจะไว้เย็บผ้าถุงที่ต้องการใช้มีลวดลาย เป็นส่วนที่นำไปประกอบส่วนกลาง จะมีลวดลายแตกต่างจาก 2 ผืน ซึ่งเป็นส่วนบนและส่วนล่างของผ้าถุง เสร็จแล้วก็นำผ้าทั้ง 3 ชั้นมาเย็บประกอบ

การเย็บผ้า การทอผ้า การปัก และการประดับประดาตกแต่งของชาวกะเหรี่ยงแต่ละกลุ่มจะมีลักษณะเฉพาะของตนเองแล้ว การเย็บ การเก็บริมผ้าหรือการปล่อยชายผ้าหรือการถักชายผ้าเป็นพู่ ก็ถือเป็นลักษณะเด่นของเสื้อผ้าของชาวกะเหรี่ยงด้วย

สาวกะเหรี่ยงที่ยังไม่ได้แต่งงานจะสวมชุดยาวทรงกระสอบเย็บแบบเดียวกับการเย็บเสื้อที่ทอจากผ้าฝ้ายพื้นขาว ทอหรือปักลายสวยงาม ชุดสีขาวแสดงถึงความบริสุทธิ์ของผู้หญิงสาวกะเหรี่ยงที่ยังไม่ได้แต่งงาน และส่วนมากผู้เป็นแม่มักจะทอไว้ให้ลูกสาวสวมใส่ ถ้าโตแล้วได้รับการเรียนรู้เรื่องการทอผ้าก็จะทอการใส่เองบ้าง ลวดลายที่ปรากฏบนชุดนั้น เป็นลวดลายที่ไม่แน่นอน ขึ้นอยู่กับความชอบและการคิดค้นลาย

ขึ้นมาใหม่ ๆ อีก สมัยก่อนลวดลายที่เรียบง่าย แต่สมัยปัจจุบันเป็นลวดลายที่แปลกใหม่ สีที่ใช้เป็นสีที่ฉูดฉาดเพราะในสมัยปัจจุบัน พวกชาวกะเหรี่ยงนิยมซื้อผ้าที่สำเร็จมาก่อน ประกอบด้วยความชอบในสีสันทึบสี มีให้เลือกหลากหลายและเป็นที่นิยมมากในหมู่ชาวกะเหรี่ยงในสมัยปัจจุบัน สีนี้น่าจะดูโดดเด่นกว่าสีที่ย้อมจากธรรมชาติ

การแต่งกายของหญิงชาวกะเหรี่ยงสะกอ

การแต่งกายหญิงชาวกะเหรี่ยงสะกอ ผู้หญิงกะเหรี่ยงสะกอที่ยังไม่ได้แต่งงานจะใส่ชุดมือทรงกระสอบสีขาวยาวกรอมเท้า ในสมัยก่อน ถ้าหญิงสาวนุ่งกระโปรงที่มีความยาวแค่เข่าสาวจะอายกันมาก มองดูแล้วไม่เหมาะสม ถ้าชายใดมาพบเห็นมองดูไม่เรียบร้อย ชุดขาวนี้เรียกว่า “เซวา” จะใส่ตั้งแต่เด็กจนถึงวันแต่งงาน จึงจะเปลี่ยนชุด การที่หญิงสาวผู้ใดได้เสียกับผู้ชาย และตั้งครุภักดิ์ที่ยังใส่ชุดสีขาว โดยที่ยังไม่ได้เข้าพิธีแต่งงานจะถือว่ามีความผิดร้ายแรงมาก สำหรับชาวกะเหรี่ยง

ชุดหญิงชาวกะเหรี่ยงสะกอที่ยังไม่ได้แต่งงาน

ชุดของหญิงสาวกะเหรี่ยงสะกอ ลวดลายที่ประดับจะพบเห็นว่ามีไม่มากเป็นแถบสีขาวลำตัวตรงตำแหน่งเอว และชายของกระโปรงเท่านั้น เทคนิคการทอเรียกว่า การทอสลัสี เป็นการทอธรรมดา คือใช้ด้ายยืนและด้ายขวางตามปกติ นิยมมากในการประดับพู่ด้วยด้ายสีแดงและปล่อยชายกระโปรงทิ้งไว้ให้ดูสวยงาม ในสมัยก่อนจะใช้สีที่ได้จากธรรมชาติมาใช้ในการย้อมผ้า โดยมีลักษณะ ดังนี้

1. ลวดลายเป็นแถบขวางลำตัว ตรงช่วงเอว และแถบสีเส้นเล็ก ๆ ตรงช่วงชายกระโปรง โดยใช้เทคนิคการขีด เป็นลวดลายที่นิยมมากในหมู่ชาวกะเหรี่ยง เพราะเป็นลวดลายที่ทอง่าย ๆ ไม่ต้องมีรายละเอียดมาก

2. ลวดลายตรงส่วนบนเนินอกและตรงเข่า และมีการทอริ้วผ้าเป็นลวดลาย โดยใช้เทคนิคการขีดเช่นกัน

3. ลวดลายแถบสีขาวลำตัวและตำแหน่งลวดลายเป็นริ้วตั้ง ใช้เทคนิคการขีด ชุดแบบนี้ไม่พบเห็นมากเท่าใด เพราะมีการตกแต่งลวดลายเป็นจำนวนมาก เนื่องจากกว่าหญิงชาวกะเหรี่ยงสะกอนั้นไม่ชอบที่จะตกแต่งลวดลายที่ชุดมากเท่าใด

4. ลวดลายสีเหลี่ยมขนมเปียกปูน ใช้เทคนิคการจก ลวดลายที่พบเห็นใช้เทคนิคการจกลวดลายจะเพิ่มมากขึ้น นิยมเน้นที่ สีสนของด้ายที่ใช้ทอลงบนผืนผ้าสี

พื้น ตำแหน่งของลวดลายอยู่ในช่วงเอว และชายกระโปรง พบลวดลายหลากหลายรูปแบบขึ้นอยู่กับผู้ที่จะทอจะกำหนดลายและสีขึ้นมาเอง ลวดลายแบบนี้ พึ่งเป็นที่นิยมกันภายหลังนี้เอง ในสมัยก่อนจะพบว่ามีลวดลายแฉงสีขวางลำตัวเท่านั้น ลวดลายที่เพิ่มมากขึ้น อาจเนื่องมาจากผู้ที่ทอมีความชำนาญมากขึ้น และโดยความชอบของกะเหรี่ยงก็นิยมเสื้อผ้าที่มีสีสัน เพื่อแลดูสวยงาม หรืออาจจะได้รับอิทธิพลของชาวกะเหรี่ยงโปที่นิยมทอลวดลายประดับ

5. ชุดแบบใหม่ที่สีพื้นไม่ใช่ชุดสีขาวอีกต่อไป เนื่องมาจากว่าในสมัยปัจจุบันมีความเปลี่ยนแปลงไปมาก จากความเจริญรอบข้าง การแต่งกายของชาวกะเหรี่ยงก็ไม่นิยมที่จะแต่งกายชุดประจำเผ่ามากเท่าใด นิยมที่จะแต่งชุดเหมือนคนเมืองทั่วไป ชุดประจำเผ่าจึงเปลี่ยนแปลงไป จึงนิยมทอชุดเป็นพื้นสีต่าง ๆ ที่ไม่ใช่สีขาวอีกต่อไป เนื่องมาจากการที่ต้องการเปลี่ยนรูปแบบใหม่จากรูปแบบเดิม ๆ ให้น่าใส่มากขึ้น และฝ่ายที่จะมาทอนั้นมีหลากหลายสีขึ้นและหาซื้อได้ง่าย

ชุดของหญิงกะเหรี่ยงสะกอที่แต่งงานแล้ว

สำหรับชุดของหญิงที่เข้าพิธีแต่งงานแล้ว ก็จะเปลี่ยนเป็นสวมเสื้อและนุ่งผ้าถุง จะนุ่งกันในพิธีแต่งงานวันนี้อยู่ในวันแต่งงาน ผู้หญิงกะเหรี่ยงที่แต่งงานแล้ว จะช่วยเปลี่ยนชุดขาวเป็นชุดที่แต่งงานแล้วเจ้าสาวจะมอบชุดให้คนอื่นหมด แต่จะให้น้องที่อาศัยอยู่บ้านเดียวกันไม่ได้ เพราะเชื่อว่าจะทำให้น้องไม่ได้แต่งงาน

เสื้อของผู้หญิงที่แต่งงานแล้ว

เสื้อของผู้หญิงที่แต่งงานแล้วจะพอบู๊ด้วยกัน 4 แบบ ส่วนใหญ่จะมีพื้นสีเข้ม เช่น สีดำ สีคราม สีน้ำเงิน และตัวเสื้อมักจะทอลวดลายด้วยสีแดง สีชมพู และประดับตกแต่งไปด้วยลูกเดือย การประดิษฐ์ลวดลาย และการใช้สีสันจะอยู่รอบตัว

1. ลวดลายแบบดั้งเดิม ในสมัยก่อนลวดลายดั้งเดิมนิยมการปักลูกเดือยลงบนเสื้อเป็นจำนวนมาก และสีที่ใช้ได้ก็จะเป็นสีที่ได้จากการย้อมสีธรรมชาติ มีสีแดง สีส้ม และสีเหลือง และจะมีผ้าแถบสีแดงเย็บเป็นแถบคาดขวางลำตัวตรงช่วงปลาย ๆ เสื้อ ใช้เทคนิคการปักและการขีด

2. ลวดลายแบบใหม่ที่ใช้เทคนิคการจก ลายขนมเปียกปูน ตำแหน่งการทอจะทอลวดลายประดับประดามากมายตรงช่วงชายเสื้อ และจะติดพู่ห้อยตรงช่วงกลาง

ลำตัวและด้านข้าง ใช้เทคนิคทั้งการจก ลวดลายที่คิดค้นประดิษฐ์ขึ้นมาขึ้นอยู่กับความชำนาญของตัวบุคคล

3. ใช้เทคนิคการทอแบบ 3 ตะกอ ทำให้ลวดลายมีความหนามากยิ่งขึ้น

4. ลวดลายสมัยใหม่ที่มีการสืบทอดมาจากลายดั้งเดิมประดับลูกเต๋อยด้วย

ในสมัยปัจจุบัน รูปแบบการใช้สีพื้นก็เริ่มเปลี่ยนไปขึ้นอยู่กับความชอบของผู้สวมใส่และเนื่องมาจากการหาซื้อฝ้ายที่จะนำมาทอมีจำนวนมากขึ้น และสีสันทันมากขึ้นด้วย สีที่ใช้ก็จะเป็นโทนสีเขียวน้ำเงิน แต่รูปแบบการตกแต่งก็มีการใช้เทคนิคแบบเดิม โดยใช้เทคนิคการจกและการทอ แบบ 3 ตะกรอ

ผ้าซิ่น

นิยมทอลายก็ลายขวางเป็นริ้ว ๆ ช่วงลายจะสลับกับลายมัดหมี่ฝ้าย เป็นการมัดด้ายเส้นพุ่งหรือเส้นยืนอยู่ตามแนวขวางของผืนผ้า ซึ่งลวดลายมัดหมี่ดั้งเดิมเป็นที่นิยมใช้กันจนถึงปัจจุบัน ทางภาษากะเหรี่ยงเรียกว่าลาย “ทีซิมู” สีผ้าซิ่นนั้นนิยมใช้สีแดง และสีส้มแต่ในสมัยปัจจุบันนิยมใช้สีสันทันมากขึ้น เช่น สีม่วง สีเขียว เป็นต้น

1. ลวดลายมัดหมี่แบบดั้งเดิม เรียกว่าลาย “ทีซิมู” สีที่ใช้จะเป็นสีที่ได้จากธรรมชาติ มักจะนิยมย้อมเป็นสีแดงคล้ำ ๆ ซึ่งได้มาจากสีเปลือกไม้สัก ไม้แดง ไม้ประดู่ เป็นต้น สังเกตว่าเส้นฝ้ายจะมีความหนาว่า

2. ลวดลายแบบเก่าที่ผสมกับลวดลายแบบใหม่ เรียกว่า ลาย “ทแมคั่ว” เส้นฝ้ายจะบางกว่า เนื่องจากเป็นฝ้ายที่หาซื้อตามท้องตลาดไม่ได้ทำเอง

3. ผ้าถุงลวดลายที่คิดค้นขึ้นมาใหม่ สลับกับลายดั้งเดิมบ้าง และสีที่ใช้ก็เปลี่ยนไปจากสีแดงคล้ำมาเป็นสีบานเย็น สีม่วง สีแดงเข้ม

4. ลวดลายที่ใช้เทคนิคยกดอก เป็นลวดลายแบบดั้งเดิมแต่ไม่เป็นที่นิยมใช้กันมากเท่าใด เนื่องมาจากว่าเป็นผ้าซิ่นที่มีลวดลายมาก และใช้เวลาทอนาน ลวดลายจะทำให้ชุดดูรกเพราะเสื้อหญิงกะเหรี่ยงสะกอก็มีลวดลายมากอยู่แล้ว

ผู้หญิงที่แต่งงานแล้วบางคน จนถึงผู้เฒ่าผู้แก่ นิยมใช้ผ้าโพกศีรษะ โปกเพื่อกันแดดในหน้าร้อนและให้ความอบอุ่นในหน้าหนาว ทำให้ผมไม่สกปรกเร็วด้วย จะ

เป็นผ้าสีเหลืองสีขาวตรงขอบผ้า จะถักด้วยสีเส้นหลากหลาย ปล่อยเป็นพู่ห้อยลงมา แต่ในสมัยปัจจุบันใช้ผ้าขนหนูมาโพก เพราะสะดวกและหาซื้อได้ง่ายกว่า

ความเชื่อที่เกี่ยวกับเครื่องแต่งกายของหญิงชวกะเหรี่ยง

ความเชื่อที่เกี่ยวกับการแต่งกายของหญิงชวกะเหรี่ยง ผู้หญิงสาวที่ยังไม่ได้แต่งงานจะใส่ชุดที่มีสีขาวตั้งแต่เด็ก ๆ จนถึงวันแต่งงานจึงจะเปลี่ยน ใส่ชุดสีขาวเพื่อแสดงถึงความบริสุทธิ์และหญิงใดที่ตั้งครรภ์โดยที่ยังใส่ชุดสีขาวอยู่นั้นจะถือว่ามีความผิดร้ายแรงมาก เพราะชวกะเหรี่ยงจะถือความบริสุทธิ์ของหญิงสาวมาก หากมีการได้เสียกันทั้งที่ยังใส่ชุดขาว ก็ถือว่าไม่ดี ทำอะไรไม่เจริญ หากชาวบ้านรู้ก็จะกลายเป็นที่นินทาเสียชื่อเสียงของชาวบ้าน

สำหรับชุดของหญิงที่แต่งงานแล้ว จะต้องมียาลปัก เพราะถ้าไม่มี เชื่อกันว่าจะทำให้ไม่มีลูก เสื้อของหญิงที่แต่งงานแล้วจะต้องปักลูกเดือย เพราะเชื่อกันว่าจะกันผีได้ ลายปักของลูกเดือยมีการแทนสัญลักษณ์ การปักลูกเดือยนำมาเรียงกันสองเม็ดจะหมายถึง รอยเท้าสุนัข และปักไขว้ด้วยด้ายสีแดงเป็นรัศมี หมายถึงพระอาทิตย์¹²

แนวทางการพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชนในชุมชนยวม

“...ผ้าซิ่นจะใช้ผ้าที่มีลวดลายเป็นส่วนใหญ่ เย็บตะเข็บเดียวเป็นผ้าถุงธรรมดา สมัยก่อนจะใช้ผ้าเนื้อ
นิ่มสีดำต่อตรงเอว เรียกว่า “หัวซิ่น” เวลานุ่งผ้าก็จะเหน็บชายหัวซิ่นได้แน่น ใช้เข็มขัดเงินคาดทับ
ผ้าซิ่นแต่ละแบบที่หญิงไตนิยมใช้...” (อาจารย์ ดร.สรารุธ ฐปิน)

แนวทางการพัฒนาผลิตภัณฑ์งานหัตถกรรมและศิลปะพื้นบ้านใน
ชุมชนยวม

การพัฒนาต่อยอดผลิตภัณฑ์งานหัตถกรรมและศิลปะพื้นบ้าน ส่งเสริมการพัฒนาศูนย์การเรียนรู้ วิชาชีพ การเพิ่มมูลค่าทางเศรษฐกิจและการท่องเที่ยวแหล่งผลิตงานหัตถกรรมและศิลปะพื้นบ้าน มีรายละเอียด ดังนี้

งานฉลุสลักลายโลหะและกระดาด

งานต้องฉลุสลักลายโลหะและกระดาด เป็นงานประดับตกแต่งของพารา ตุลงโลหะ ตุลงกระดาด และโคมไฟ แหล่งผลิตงานหัตถกรรมอยู่ในเขตตำบลขุนยวม และตำบลแม่เงา อำเภอขุนยวม

จุดแข็ง

งานต้องฉลุสลักลายโลหะและกระดาดเป็นงานช่างประเพณีมีการสืบทอดรูปแบบการผลิตงานช่างจากรุ่นสู่รุ่น เป็นงานประดับตกแต่งของพารา ตุลงโลหะ ตุลงกระดาด และโคมไฟ ช่างยังคงสืบทอดรูปแบบและวิธีการผลิต ครูช่างมีทักษะในการสร้างงานต้องฉลุสลักลายโลหะและกระดาดอย่างต่อเนื่อง งานต้องฉลุสลักลายโลหะและกระดาดเป็นของใช้ในประเพณีและพิธีกรรมความเชื่อมีเจ้าภาพสร้างอุทิศถวายอย่างต่อเนื่องเป็นประจำ มีช่วงระยะเวลาในการผลิตเพื่อการประกอบพิธีกรรมเป็นประจำทุกปี

จุดอ่อน

งานช่างต้องฉลุสลักลายโลหะและกระดาด ผู้สืบทอดต้องอาศัยความรักและความภาคภูมิใจในศิลปะและวัฒนธรรมของกลุ่มตน จึงมีผู้ประกอบการอาชีพนี้ค่อนข้างน้อย นับวันขาดผู้สืบทอดภูมิปัญญาช่าง การสร้างของพารา ตุลงโลหะ ตุลงกระดาด และโคมไฟ เพื่อถวายแด่วัดในปัจจุบันนั้น ราคาของวัสดุมีราคาแพง เจ้าภาพอาจมีการลดทอนวัสดุโลหะ การลงรักปิดทอง และประดับอัญมณีลงไปบ้าง หันไปนิยมใช้กระดาดสีสดใส่ทดแทนงานโลหะ ทำให้คุณค่างานช่างประเพณีนั้นถูกลดทอนลงไปในขณะเดียวกันตุลงและโคมไฟสมัยใหม่จากท้องตลาดที่มีราคาถูกกว่าได้เข้ามาเป็นปัจจัยในเปลี่ยนแปลงในพื้นที่จังหวัดแม่ฮ่องสอน ทำให้อาชีพช่างผู้ผลิตของพารา ตุลงโลหะ ตุลงกระดาด และโคมไฟไม่สามารถประกอบเป็นอาชีพได้อย่างจริงจัง

โอกาส

สภาพงานต้องฉลุลงลายโลหะและกระดาศในปัจจุบันมีแหล่งผลิตเหลือน้อยไม่มากนัก เป็นกิจกรรมของช่างพื้นบ้านที่ยังคงมีอัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ไทใหญ่ มีโอกาสในการพัฒนาต่อยอดให้เป็นแหล่งเรียนรู้ท้องถิ่น เพื่อแก้ปัญหาคนสืบทอดงานช่าง ซึ่งทางหน่วยงานภาครัฐและที่เกี่ยวข้องสามารถส่งเสริมการพัฒนาทักษะและหลักสูตรการประกอบอาชีพ สินค้าอัตลักษณ์ชุมชน และการท่องเที่ยวแหล่งผลิตงานช่างควบคู่ไปกับแหล่งมรดกทางวัฒนธรรมในช่วงประเพณีสำคัญ อำเภอขุนยวม จังหวัดแม่ฮ่องสอน

อุปสรรค

ในปัจจุบันครูช่างต้องฉลุลงลายโลหะและกระดาศเป็นกลุ่มผู้สูงอายุ จำเป็นต้องมีวิธีการที่เหมาะสมกับโครงการพัฒนาจากหน่วยงานภาครัฐ งานต้องฉลุลงลายโลหะและกระดาศต้องใช้ความปราณีตและเวลาในการผลิตผลงาน มีข้อจำกัดที่ไม่สามารถผลิตเป็นสินค้าในปริมาณมากและรวดเร็วเหมือนกับระบบอุตสาหกรรม ดังนั้นงานฉลุลงลายโลหะและกระดาศจึงสร้างเป็นสินค้าที่สร้างรายได้ให้แก่ช่างไม่มากนัก

แนวทางการพัฒนาผลิตภัณฑ์งานฉลุลงลายโลหะและกระดาศ

จากผลการวิเคราะห์งานฉลุลงลายโลหะและกระดาศ มีจุดแข็งในด้านเป็นของใช้ในเชิงพิธีกรรมและประเพณีความเชื่อของกลุ่มชาติพันธุ์ไทใหญ่ในท้องถิ่น เป็นงานหัตถกรรมและศิลปะพื้นบ้านที่งดงาม สามารถนำไปประยุกต์ใช้กับประโยชน์ได้อย่างหลากหลาย อาทิ งานประดับตกแต่งอาคารสถานที่ ตุ๊กและโคมไฟร่วมสมัย ซึ่งเป็นสินค้ามีจำนวนไม่มากนักในท้องตลาด มีลวดลายไทที่เป็นอัตลักษณ์ เนื่องจากอุปสงค์ (Demand) ความต้องการในเชิงประเพณีและพิธีกรรมยังคงอยู่คู่กับความเชื่อของคนในท้องถิ่น ส่วนอุปทาน (Supply) หรือปริมาณการผลิตมีข้อจำกัดที่ไม่สามารถผลิตได้เร็วและปริมาณมาก แนวทางการเพิ่มมูลค่าในทางเศรษฐกิจจึงอยู่ที่คุณภาพของผลิตภัณฑ์ ซึ่งคุณภาพอยู่ที่ความประณีตของงานต้องฉลุลงลาย วัสดุจากโลหะและอัญมณีที่มีค่า และลวดลายที่ยังคงเอกลักษณ์ความเป็นไท – พม่า ดังนั้น แนวทางการอนุรักษ์และพัฒนางานฉลุลงลายโลหะและกระดาศ คือ การรักษารูปแบบงานช่างประเพณีและความร่วมสมัยในโอกาสในการใช้สอยผลิตภัณฑ์ ตลอดจนวัสดุที่มีคุณภาพและส่งเสริมการใช้งานตามประเพณีและสถานที่ที่เหมาะสมกับผลิตภัณฑ์

เครื่องจักสานไทใหญ่

เครื่องจักสาน เป็นงานหัตถกรรมที่มีหน้าที่ใช้สอยในชีวิตประจำวันและเป็นสินค้าที่ระลึกที่มีอัตลักษณ์ความเป็นไทใหญ่ แหล่งผลิตอยู่ในเขต ตำบลขุนยวม ตำบลเมืองปอน และตำบลแม่เงา อำเภอขุนยวม จังหวัดแม่ฮ่องสอน

จุดแข็ง

ชาวไทใหญ่ยังคงใช้เครื่องจักสานในชีวิตประจำวัน เช่น การสวมใส่ก๊อบหรือหมวกเพื่อป้องกันแสงแดดและฝน หรืออาจเรียกว่า “ก๊อบไทใหญ่” เพราะมีรูปแบบที่เป็นอัตลักษณ์ในกลุ่มชาติพันธุ์ไทใหญ่ จังหวัดแม่ฮ่องสอน ก๊อบไทมีรูปทรงสามเหลี่ยม ปีกหมวกกลม มีลวดลายจักสานได้แก่ ลายสอง ลายตะแหวล ลายเกล็ดเต่า และลายดอกพิกุล ในแต่ละลวดลายอาศัยความละเอียดและประณีต มีความคงทนและยืดหยุ่นที่เกิดจากความสลับซับซ้อนของการสานลวดลาย ทั้งเป็นการสอดแทรกผ้าใบสีสดลงในก๊อบไท ทำให้เป็นที่นิยมใช้ร่วมกับเครื่องแต่งกายไทใหญ่ ในโอกาสพิเศษทางประเพณีและพิธีกรรม เช่น การเดินขบวนแห่เครื่องสักการะในช่วงประเพณีออกพรรษา ประเพณีปี๋ใหม่ และประเพณีปอยส่างลอง หรือบวชลูกแก้วฯ ซึ่งเป็นความภาคภูมิใจในศิลปะและวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ไทใหญ่

ส่วนตาแหลว หรือเฉลว เป็นเครื่องจักสานในพิธีกรรมความเชื่อในเรื่องการป้องกันสิ่งชั่วร้ายและภัยธรรมชาติที่มีต่อพืชผลทางการเกษตร โดยเฉพาะอย่างยิ่งคือการทำนา ชาวบ้านยังคงสืบทอดรูปแบบสานตาแหลว เช่น ตาแหลวสำหรับหามายนา ป้องกันสิ่งชั่วร้ายกัดกินต้นข้าว หรือตาแหลวเจ็ดชั้น เพื่อป้องกันภูติปีศาจไม่ให้เข้ามาในบ้านเรือน

จุดอ่อน

ความเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมเป็นไปอย่างรวดเร็ว มีเครื่องใช้ที่ทำด้วยวัสดุสมัยใหม่เข้ามาแทนที่เครื่องจักสาน ซึ่งมีความสะดวกในการซื้อหาและใช้สอย ความนิยมในเครื่องจักสานลดน้อยถอยลง หมวกและเครื่องแต่งกายสมัยใหม่จากโรงงานอุตสาหกรรมจึงค่อย ๆ เข้ามาแทนที่ก๊อบไท อีกทั้งสินค้าโรงงานมีราคาถูกและสามารถกระจายสินค้าได้แพร่หลาย มีคาราวานและตลาดนัดไปทั่วเขตชนบท

โอกาส

ผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานถือเป็นงานหัตถกรรมของชาวบ้านที่ได้ใช้เวลาว่างให้เกิดประโยชน์ สามารถผลิตเป็นเครื่องใช้ภายในครัวเรือนหรือเป็นเครื่องแต่งกาย

ประจำกลุ่มชาติพันธุ์ สามารถเป็นอาชีพเสริมที่สามารถจำหน่ายสร้างรายได้เพิ่มเติมให้กับประชาชนในภาคชนบทได้

อุปสรรค

เครื่องจักสานเป็นงานช่างพื้นบ้านที่ต้องอาศัยทักษะการเรียนรู้และการสืบทอดรูปแบบจากครู จำต้องใช้เวลาในการฝึกฝนและสร้างสรรค์รูปแบบให้เกิดความวิจิตรสวยงาม ทั้งขาดแคลนช่างจักสานที่มีฝีมือและความชำนาญ เนื่องจากผู้ทำการจักสานหรือช่างจักสานในทุกวันนี้ส่วนมากเป็นผู้สูงอายุซึ่งใช้เวลาว่างมาทำงานจักสาน ขณะที่คนรุ่นหนุ่มสาวจะไม่นิยมทำงานจักสานอีกแล้ว ทั้งขั้นตอนการเตรียมวัสดุค่อนข้างใช้เวลาและความละเอียดอ่อนเพื่อที่จะได้ผลงานที่มีคุณค่า

แนวทางการพัฒนาผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานไทใหญ่

เครื่องจักสานไทใหญ่เป็นหนึ่งในอัตลักษณ์ของเครื่องแต่งกายไทใหญ่ ผู้สวมใส่จึงมีความภาคภูมิใจในกลุ่มชาติพันธุ์ของตน ตัวตนไทใหญ่จึงเป็นแรงผลักดันให้เกิดการสวมใส่ใช้งาน อีกทั้งประเพณีและพิธีกรรมที่มีส่วนในการส่งเสริมอัตลักษณ์ทางสังคมและวัฒนธรรมไทใหญ่ รูปแบบเป็นหมวกสาน มีลวดลายที่ประณีตและสีสันสดใสสวยงามเป็นงานจักสานที่ยังคงคุณค่า สามารถผลิตให้เป็นของใช้ในวิถีชีวิตประจำวันและของที่ระลึกได้หลากหลายรูปแบบไม่ว่าจะเป็น กุบไท หรือหมวก วี หรือตาลปัตร วี ขนาดเล็กทรงกลม หกเหลี่ยม ไค้มน หรือใบหน้าหมี่แพนด้า รวมถึงจานรองแก้วและรองจาน ล้วนเป็นศักยภาพในการพัฒนาเป็นของที่ระลึก ลวดลายเก๋เด็ด่าและดอกแก้ว หรือดอกพิกุล สอดแทรกสีสันล้วนเป็นแรงดึงดูดในการหาซื้อไว้เป็นของที่ระลึกและประดับบ้านเรือน

ในส่วนนโยบายจากหน่วยงานภาครัฐนั้น ควรมีการสนับสนุนการร่วมกลุ่มฝีมืออาชีพจักสานทั้งในการพัฒนากิจกรรมการเรียนรู้จากครูช่างสู่ศิษย์ เพื่อการส่งเสริมอาชีพและรายได้ของชาวบ้าน บูรณาการเป็นแหล่งเรียนรู้และการท่องเที่ยวชุมชนงานหัตถกรรม และจัดกิจกรรมการมอบรางวัลให้แก่ครูช่างที่อนุรักษ์และพัฒนาเครื่องจักสานใหม่ให้เสื่อมสลายต่อไป เพื่อเป็นการรักษางานหัตถกรรมที่กำลังใกล้จะสูญหาย

เครื่องแต่งกายไทใหญ่

เครื่องแต่งกายไทใหญ่ประกอบด้วย เสื้อไท ผู้หญิง – ผู้ชาย ชุดสา่งลอง และ ชุดฟ่อนนกิ้งกะหฺร่า แหล่งผลิตอยู่ในเขต ตำบลขุนยวม ตำบลต่อแพ และ ตำบลเมืองปอน อำเภอขุนยวม จังหวัดแม่ฮ่องสอน

จุดแข็ง

เครื่องแต่งกายไทใหญ่เป็นหนึ่งในความภาคภูมิใจในอัตลักษณ์ความเป็นไทใหญ่ คนไทจึงนิยมสวมใส่ในโอกาสทางประเพณีและพิธีกรรม เครื่องแต่งกายมีบุคลิกอยู่ 2 แบบ คือเครื่องแต่งกายไทแบบดั้งเดิมและร่วมสมัย ชุดไทแบบดั้งเดิม หรือที่เรียกว่า “เต็กปุ่น” ชุดไทผู้หญิง ประกอบด้วยเสื้อและผ้าซิ่น เสื้อเป็นเสื้อคอกลมแขนยาวขนาดพอดีตัว ตัวสั้น เอวลอย มีส่วนทบตรงอกเสื้อด้านหน้า เรียกเสื้อปัด กระดุมทำจากผ้าขมวดเป็นปมขัดกันเหมือน กระดุมจีน เรียก กระดุมขอด อาจมีการขดเป็นลวดลายเพื่อความสวยงามมากขึ้น เสื้อตัดเย็บด้วยผ้าฝ้ายหรือผ้าไหม

ส่วนชุดไทผู้ชายเป็นเสื้อแขนยาว ผ่าหน้า ติดกระดุมขอดเป็นผ้าเย็บขมวดคอเสื้อเป็นคอกลมหรือคอตั้งแบบคอจีน มีกระเปาะเสื้อตรงอกด้านซ้าย และด้ายชายเสื้อทั้ง 2 ข้าง เรียกเสื้อแบบนี้ว่า เสื้อไท สวมกางเกงขาวยาวทรงหลวมคล้าย กางเกงขาก๊วยแบบจีน หรือทรงเตี่ยวสะต่อ ชาวไทใหญ่เรียกกางเกงว่า กั้น หรือ กั้นไต ทั้งเสื้อและกางเกงของชายไทใหญ่มักจะตัดเย็บด้วยผ้าชนิดเดียวกัน สีเดียวกัน ส่วนมากจะเป็นผ้าฝ้าย ปัจจุบันนิยมผ้าทอใยสังเคราะห์จากโรงงาน และจะสวมชุดไทใหญ่ในงานโอกาสสำคัญ

ชุดไทในปัจจุบันทั้งฝ่ายหญิงและชายมีการพัฒนาให้เกิดความร่วมมือได้แก่ เสื้อผู้หญิงมีการเพิ่มเติมลวดลายปักบริเวณส่วนทบตรงอกเสื้อ ส่วนฝ่ายชายมีขดกระดุมเป็นลวดลาย เพิ่มการประดับขอบบริเวณปลายแขนเสื้อและด้านข้าง เน้นสีสด อาทิ สีชมพู ฟ้า และม่วง

ชุดสา่งลองเป็นเครื่องแต่งกายประกอบพิธีกรรม อุปลอกเครื่องทรงจากตำนานพระพุทธรเจ้าออบวช ชุดสา่งลองจึงเป็นเครื่องแต่งกายในโอกาสพิเศษของเด็กชายไทที่ใช้ในการบรรพชา ฝ่ายพ่อแม่และเจ้าภาพจะเป็นผู้จัดหา รูปแบบเครื่องแต่งกายจึงเป็นเครื่องทรงกษัตริย์ ดังคำไทใหญ่ที่เรียกว่า “สา่งลอง” เสื้อป้ายคอกลมแขนยาว เตินลายด้วยดินเงินดินทองอย่างแพรวพราวระยิบระยับไปทั่ว ส่วนผ้าถุงใช้ผ้าสีพื้นใหญ่ นุ่งเป็นโจงกระเบน คาดเอวด้วยผ้าหรือเข็มขัดนาค เข็มขัดทอง และ

ศิระสวามภูมามงกุฏและประดับดอกไม้ โอกาสในการใช้ชุดสาธิตนั้นเป็นประจำทุก ๆ ปี ถือปฏิบัติตามประเพณี

ชุดฟ้อนนกกิ้งกะหड़ा เป็นเครื่องแต่งกายนาฏศิลป์ไทใหญ่ การฟ้อนนกกิ้งกะหड़ाของชาวไทใหญ่เป็นประเพณีที่ถูกเผยแพร่ออกไปในวงกว้าง จึงกลายเป็นที่นิยมแสดงในโอกาสสำคัญ ๆ ต่าง ๆ ที่นอกเหนือจากการแสดงในช่วงของวันออกพรรษาแล้ว โดยเฉพาะในแถบจังหวัดแม่ฮ่องสอน เชียงราย และเชียงใหม่ จัดว่าเป็นเครื่องแต่งกายเฉพาะสำหรับผู้แสดงและใช้ในโอกาสสำคัญ ชุดฟ้อนนกกิ้งกะหड़ा จึงมีความเป็นอัตลักษณ์ไทใหญ่และสามารถนำพัฒนาในวงการนาฏศิลป์และการแสดงต่อไป

จุดอ่อน

เนื่องจากชุดไทใหญ่เป็นงานศิลปหัตถกรรมที่ต้องใช้เวลาและเวลาในการปักลวดลายมาก ประกอบกับปัจจุบันเหลือช่างผู้ชำนาญในการทำเครื่องแต่งกายมีจำนวนไม่มาก และมีการสืบทอดค่อนข้างน้อย จึงเป็นสินค้าที่มีข้อจำกัดที่ไม่สามารถผลิตได้ปริมาณมากและรวดเร็วเหมือนกับระบบอุตสาหกรรม

ส่วนชุดสาธิต และชุดฟ้อนนกกิ้งกะหड़ा เป็นเครื่องแต่งกายในพิธีกรรม โอกาสในการสวมใส่ปีละครั้ง ข้อจำกัดในการสวมใส่เฉพาะพิธีกรรม และสามารถผลิตเป็นจำนวนน้อย ดังนั้นจึงเป็นสินค้าที่สร้างรายได้ให้กับชาวบ้านและผู้ประกอบการไม่มากนัก

โอกาส

ประเพณีและพิธีกรรมมีส่วนในการส่งเสริมการสวมใส่เครื่องแต่งกายไทใหญ่ เครื่องแต่งกายไทใหญ่เป็นงานหัตถกรรมที่มีรายละเอียดทางศิลปะบนผืนผ้า ซึ่งสามารถใช้ในการแต่งกายแบบพื้นเมืองและนำไปประยุกต์ใช้ตัดเย็บเสื้อผ้าสมัยใหม่ ตลอดจนสิ่งของเครื่องใช้ประดับตกแต่งอื่น ๆ จากชุดสาธิตและชุดนกกิ้งกะหड़ा สามารถต่อยอดรูปแบบและลวดลายได้หลากหลาย

อุปสรรค

สภาพการผลิตชุดไทใหญ่ในปัจจุบันมีแหล่งผลิตเหลืออยู่ไม่มากนัก ส่วนหนึ่งเป็นกิจกรรมของชาวบ้านในชุมชนชนบทบางแห่ง อีกส่วนหนึ่งเป็นงานหัตถอุตสาหกรรมในเชิงธุรกิจของเอกชน ดังนั้นเครื่องแต่งกายไทใหญ่จึงเป็นสินค้าที่มี

จำนวนไม่มากนัก มีข้อจำกัดที่ไม่สามารถผลิตเป็นสินค้าในปริมาณมากและรวดเร็ว เหมือนกับระบบอุตสาหกรรม

แนวทางการพัฒนาผลิตภัณฑ์เครื่องกายไทใหญ่

จากการวิเคราะห์ผลิตภัณฑ์เครื่องกายไทใหญ่มีจุดแข็งที่ความเป็นงานศิลปหัตถกรรมพื้นถิ่นดั้งเดิมและสามารถนำไปประยุกต์ใช้ประโยชน์ได้หลากหลาย รวมทั้งเป็นสินค้าที่มีจำนวนไม่มากนักในท้องตลาด ดังนั้นโอกาสที่ทำให้เครื่องกายไทใหญ่เป็นสินค้าที่ทนทานอย่างมีมูลค่าเพิ่มในทางเศรษฐกิจจึงมีอยู่มาก เนื่องจากอุปสงค์ (Demand) หรือความต้องการชุดไททั้งตลาดภายในประเทศและต่างประเทศยังมีอีกมาก ส่วนอุปทาน (Supply) หรือปริมาณการผลิตเครื่องกายไทใหญ่ออกสู่ท้องตลาดมีข้อจำกัดที่ไม่สามารถผลิตได้รวดเร็วและจำนวนมาก แนวทางการเพิ่มมูลค่าในทางเศรษฐกิจจึงอยู่ที่คุณภาพของผลิตภัณฑ์ ซึ่งคุณภาพของผ้าพื้นเมืองจะอยู่ที่วัสดุที่ใช้ในการผลิตและการออกแบบลวดลายบนผืนผ้าให้มีสีสัน ลวดลายงดงามทันสมัย เหมาะสมกับการนำไปใช้ในสภาพการณ์สังคมปัจจุบัน ดังนั้นแนวทางการเพิ่มมูลค่าทางเศรษฐกิจให้กับเครื่องกายไทใหญ่ก็คือ การส่งเสริมให้การผลิตเครื่องกายไทใหญ่ด้วยการใช้วัสดุที่มีคุณภาพและสนับสนุนด้านการออกแบบส่งเสริมการสวมใส่เครื่องแต่งกายไทใหญ่ตามประเพณีและพิธีกรรม ส่งเสริมการมีส่วนร่วมในการรวมกลุ่มฝีมืออาชีพ และการให้การสนับสนุนจากหน่วยงานภาครัฐ ทั้งบูรณาการการท่องเที่ยวแหล่งผลิตงานศิลปหัตถกรรม

เครื่องแต่งกายกะเหรี่ยง หรือปกากะญอ

เครื่องแต่งกายกะเหรี่ยง หรือปกากะญอเป็นงานหัตถกรรมผ้าทอที่ใช้ในวิถีชีวิตและจำหน่ายเป็นสินค้า มีแหล่งผลิตอยู่ใน บ้านขุนยวม ตำบลขุนยวม บ้านท่าหินสั่ม ตำบลเมืองปอน และบ้าน แม่อุคหลวง ตำบลแม่อุค อำเภอบุญวม จังหวัดแม่ฮ่องสอน

จุดแข็ง

ชาวกะเหรี่ยง หรือปกากะญอยังคงดำรงรักษาประเพณีการทอผ้าและการสวมใส่เครื่องแต่งกายประจำกลุ่มชาติพันธุ์ ผู้สูงอายุ สตรีวัยกลางคน และแม่บ้านชาวกะเหรี่ยงยังคงสืบทอดภูมิปัญญาการทอผ้า ชาวกะเหรี่ยงทักษะความชำนาญในการทอผ้า ไม่ว่าจะเป็นเทคนิคการขีด หรือจก ลวดลายผ้าทอลวดลายสามารถจัดทำใน

รูปแบบประเพณีและลวดลายร่วมสมัย มีโอกาสในการร่วมใส่เพื่อประกอบพิธีกรรม ความเชื่อทางศาสนาเสมอ ทั้งเส้นใยผ้าทอธรรมชาติและสีสืดสามารถสร้างสรรค์ ลวดลายผ้าทอกะเหรี่ยงได้หลากหลายรูปแบบ และนำไปประยุกต์ใช้ตัดเย็บเสื้อผ้า สมัยใหม่ ตลอดจนสิ่งของเครื่องใช้ประดับตกแต่งอื่นๆ ได้อย่างสวยงาม

จุดอ่อน

ช่างผู้ชำนาญในการทอผ้ากะเหรี่ยงมีจำนวนไม่มาก และมีการสืบทอดค่อนข้างน้อย จึงเป็นสินค้าที่มีข้อจำกัดที่ไม่สามารถผลิตได้ปริมาณมากและรวดเร็ว เหมือนกับระบบอุตสาหกรรม ประกอบกับเสื้อผ้าโรงงานมีราคาถูกและแพร่หลายไปตามชนบทก่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลงทางด้านประเพณีการสวมใส่เครื่องแต่งกาย ประจำกลุ่มชาติพันธุ์ ในขณะที่วัยคนรุ่นใหม่หันไปให้ความสำคัญกับเครื่องแต่งกาย ที่มีจำหน่ายในท้องตลาดซึ่งมีราคาถูกและรวดเร็วกว่าที่จะทอใช้เอง ประกอบกับงานหัตถกรรมผ้าทอต้องใช้ความละเอียดอ่อนและเวลาในการทอมาก จึงทำให้การผลิตมีต้นทุนสูง ดังนั้นผลิตภัณฑ์ผ้าทอกะเหรี่ยงจึงมีราคาสูงตามไปด้วย ตลาดมีจำกัดและจำหน่ายได้ไม่มากนัก ด้วยเหตุนี้กิจกรรมการทอผ้ากะเหรี่ยงจึงเหลืออยู่น้อยและไม่สามารถประกอบเป็นอาชีพอย่างจริงจังได้

โอกาส

ในปัจจุบันมีแหล่งผลิตผ้าทอกะเหรี่ยงเหลืออยู่น้อยไม่มากนักทำให้งานหัตถกรรมประเภทนี้มีลักษณะโดดเด่นเป็นอัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์กะเหรี่ยง ช่างทอผ้าชาวกะเหรี่ยงเป็นผู้มีทักษะความชำนาญสามารถประยุกต์ลวดลายและสร้างสรรค์ได้หลากหลายรูปแบบ ผ้าทอกะเหรี่ยงยังคงสินค้าศิลปหัตถกรรมที่ยังมีโอกาสดำเนินไปทั่วประเทศ

อุปสรรค

ผ้าทอกะเหรี่ยงเป็นงานศิลปหัตถกรรมที่ต้องใช้ความละเอียดและเวลาในการทอมาก ประกอบกับปัจจุบันเหลือชาวบ้านหรือผู้ชำนาญในการทอผ้ากะเหรี่ยงไม่มากนักและมีการสืบทอดค่อนข้างน้อย จึงเป็นสินค้าที่มีข้อจำกัดที่ไม่สามารถผลิตได้ปริมาณมากและรวดเร็วเหมือนระบบอุตสาหกรรม เสื้อผ้าสำเร็จรูปจากโรงงานเข้ามาแทนที่ผลิตภัณฑ์ผ้าทอกลุ่มชาติพันธุ์ ทั้งความทุรกันดานของพื้นที่เป็นข้อจำกัดของการจัดส่งสินค้าผลิตภัณฑ์ออกไปยังผู้ซื้อที่อยู่ภายนอก

แนวทางการพัฒนาผลิตภัณฑ์เครื่องแต่งกายกะเหรี่ยง

จากการวิเคราะห์ผลิตภัณฑ์เครื่องแต่งกายกะเหรี่ยง หรือปกากะญอมีจุดแข็งด้านประเพณีการทอผ้าประจำกลุ่มชาติพันธุ์ตน ทั้งโอกาสในการสวมใส่เพื่อเข้าร่วมพิธีกรรมและงานต่างๆ ค่อนข้างมากกว่ากลุ่มชาติพันธุ์อื่นๆ ประกอบกับจำนวนประชากรที่มากที่สุด ในอำเภอขุนยวม ทำให้ชาวกะเหรี่ยงมีบทบาทในพื้นที่ทางสังคมและวัฒนธรรม ดังนั้นโอกาสที่ทำให้เครื่องแต่งกายกะเหรี่ยงเป็นสินค้าท่องเที่ยวอย่างมีมูลค่าเพิ่มในทางเศรษฐกิจจึงมีอยู่มาก เนื่องจากอุปสงค์ (Demand) หรือความต้องการผ้าทอกะเหรี่ยงทั้งตลาดภายในประเทศและต่างประเทศยังมีอีกมาก ส่วนอุปทาน (Supply) หรือปริมาณการผลิตเครื่องแต่งกายกะเหรี่ยงออกสู่ท้องตลาดมีข้อจำกัดที่ไม่สามารถผลิตได้รวดเร็วและจำนวนมาก แนวทางการเพิ่มมูลค่าในทางเศรษฐกิจจึงอยู่ที่คุณภาพของผลิตภัณฑ์ ซึ่งคุณภาพของกะเหรี่ยงนั้น จะอยู่ที่วัสดุที่ใช้ในการผลิตและการออกแบบลวดลายบนผืนผ้าให้มีสีสัน ลวดลายงดงามทันสมัย เหมาะสมกับการนำไปใช้ในสภาพการณ์สังคมปัจจุบัน ดังนั้นแนวทางการพัฒนาผลิตภัณฑ์ให้กับเครื่องแต่งกายกะเหรี่ยงคือ การพัฒนารูปแบบที่ร่วมสมัย จากลวดลายที่สร้างสรรค์ขึ้นใหม่ หรือสร้างเป็นผลิตภัณฑ์ของที่ระลึกจาก อำเภอขุนยวม รูปแบบโครงสร้างทางสังคมและวัฒนธรรมกะเหรี่ยงเอื้อต่อการรวมกลุ่มอาชีพ หัตถกรรมสิ่งทอ กลุ่มสหกรณ์ หรืออาจจะรวมกลุ่มช่างทอในธุรกิจที่ไม่หวังผลกำไร เน้นการพัฒนาอาชีพ และชุมชน

การพลิกอุปสรรคให้เป็นโอกาสที่เกิดจากถิ่นทุรกันดารของพื้นที่อันห่างไกลจากเมือง พัฒนาเป็นหลักสูตรการเรียนรู้หัตถกรรมสิ่งทอให้แก่การศึกษาทั้งในและนอกระบบ โดยเฉพาะโรงเรียนในพื้นที่สูง ซึ่งจะเป็นการพัฒนาอาชีพจากภูมิปัญญาของกลุ่มชาติพันธุ์ อันเป็นแนวทางที่หน่วยงานภาครัฐและการปกครองส่วนท้องถิ่นสามารถดำเนินนโยบายไปสู่ท้องถิ่นได้อย่างเหมาะสม

การเตรียมความพร้อมพื้นฐานความรู้ความเข้าใจในการพัฒนาผลิตภัณฑ์

งานต้องฉลุลวดลายปานซอยโลหะและกระดาด

เป็นของใช้ในเชิงพิธีกรรมและประเพณีความเชื่อของกลุ่มชาติพันธุ์ไทใหญ่ ในท้องถิ่น มีความต้องการในเชิงประเพณีและพิธีกรรมยังคงอยู่คู่กับความเชื่อของคนในท้องถิ่น ปริมาณการผลิตมีข้อจำกัดที่ไม่สามารถผลิตได้เร็วและปริมาณมาก แหล่ง

ผลิตงานหัตถกรรมอยู่ในเขต ตำบลขุนยวม และตำบลแม่เงา อำเภอขุนยวม จังหวัดแม่ฮ่องสอน มูลค่าของงานปานชอยอยู่ที่คุณภาพของผลิตภัณฑ์ ซึ่งคุณภาพอยู่ที่ความประณีตของงานต้องฉลุลวดลาย วัสดุจากโลหะและอัญมณีที่มีค่า และลวดลายที่ยังคงเอกลักษณ์ความเป็นไท - พม่า ดังนั้น แนวทางการอนุรักษ์และพัฒนาางฉลุลวดลายโลหะและกระดาศ คือ การรักษารูปแบบงานช่างประเพณีและความร่วมสมัยในโอกาสในการใช้สอยผลิตภัณฑ์ ตลอดจนถึงวัสดุที่มีคุณภาพและส่งเสริมการใช้งานตามประเพณีและสถานที่ที่เหมาะสมกับผลิตภัณฑ์

ปานชอยเป็นเอกลักษณ์ในงานศิลปกรรมไทใหญ่มีวัตถุประสงค์ในการสร้างขึ้นเพื่อเป็นพุทบูชา ซึ่งเกิดจากความศรัทธา มีความวิจิตรงดงาม สร้างอุทิศถวายให้แก่ญาติผู้ล่วงลับ ทั้งเป็นการสะสมบุญบารมี แสดงถึงฐานะทางสังคมนับตั้งแต่ยุคจารีตถึงปัจจุบัน นอกเหนือจากการใช้สอยในเชิงประเพณีและความเชื่อ ปานชอยยังเป็นสินค้าที่ระลึกสำหรับการท่องเที่ยวที่สามารถเล่าเรื่องราวและที่มาของการสร้างเป็นคุณค่าใหม่

เอกลักษณ์ของลวดลายปานชอย

ลายกะหล่งต่อง เป็นลวดลายที่ใช้ประดับในส่วนของมุมทั้งสี่ด้านไม่ว่าจะเป็นส่วนยอดของจอง หรือส่วนฐานของจองพารามีลวดลายที่มีความคล้ายกับส่วนที่ปิดตรงหูของกษัตริย์พม่า ลวดลายที่ใช้จะขึ้นอยู่กับความคิด และรูปแบบแผนของช่างที่ทำสืบทอดกันมาจะมีลักษณะที่แตกต่างกันออกไป ลวดลายส่วนใหญ่จะเป็นลายพรรณพฤกษา และลวดลายแปดแฉ่งโดยจะเขียนลวดลายให้อยู่ในกรอบของกะหล่งต่อง

ลายดอกสะเก๊ะ ลายดอกสะเก๊ะนี้จะเป็นลวดลายที่อยู่ด้านบนของลายกะหล่งต่อง

การใช้งานของลวดลายจะใช้งานอยู่กับลายกะหล่งต่องเสมอ ๆ เพราะลายสองชนิดนี้จะเป็นองค์ประกอบซึ่งกันและกัน ลักษณะของลายจะเป็นดอกไม้ที่ชาวไทใหญ่เรียกว่าดอกสะเก๊ะ

ลายพอง เป็นลวดลายที่เป็นแถวกระดาน ลายพองส่วนใหญ่จะมีลวดลายที่แตกต่างกันไป ลวดลายที่ใช้จะเป็นดอกไม้ ลายก้านขด ซึ่งจะประกอบอยู่ในกรอบของ

สีเหลี่ยมผืนผ้า ส่วนใหญ่ที่จะพบลายพองคือส่วนตรงกลางระหว่างลายดอกสะเกี๊ยะ และลายกะหล่งต๋อง

ลายหม่านาง เป็นลายที่เรียกตามชื่อส่วนของจงพาราไทใหญ่ คือ จะอยู่ในส่วนยอดของ จงพารามักจะมีลวดลายเป็นรูปสัตว์หิมพานต์ เช่น นก หงส์

ลายจิงพู เป็นลวดลายที่มีลักษณะคล้ายดอกบัว หรือเพชร เรียกได้อีกอย่างคือ “จิงพูเพชร” จะอยู่ส่วนยอดสุดของจงพารา มีฮับจิงพูเป็นรูปบัวคว่ำ บัวหงาย

ลายจ่ากะหราดหรือจักกะหราด มีลักษณะคล้ายรูปแบบลายดอกสะเกี๊ยะ และกะหล่งต๋อง แตกต่างกันที่ส่วนของการใช้งาน และลวดลายในลายจ่ากะหราดจะใช้เป็นลายกั้นขดอย่างเดียว ทั้งในสามส่วนไม่ว่าจะเป็นดอกสะเกี๊ยะ ลายพอง และลายกะหล่งต๋อง

ลาย मुखหน้าหรือดอก मुखหน้า เป็นลวดลายที่มีความสวยงามมากในงานการต้อง ลายกระดาศ และการฉลุโลหะ เป็นงานที่มีความละเอียดมากที่สุดในบรรดาลวดลายไทใหญ่ ลวดลายส่วนใหญ่ที่ใช้จะเป็นลายพรรณพฤกษา และลายกั้นขด โดยจะทำการต้องลายที่ละข้าง หรือข้างใดข้างหนึ่ง โดยนำเอากระดาศอีกแผ่นมารองด้านล่างของลายที่ต้องการต้องลาย เมื่อต้องลายเสร็จก็จะได้ลายที่ต้องดั่งกล่าวสองชั้น และมีความเท่ากันของลายเพราะมาจากการต้องลายเดียวกัน และพร้อมกัน

ลายหมอกโง เป็นการแกะลายให้เกิดรูปแบบของผ้ามัน ลายส่วนใหญ่ที่ใช้จะเป็นลายขด ลายดอกกรังผึ่ง และอื่น ๆ ในส่วนนี้จะมีรายละเอียดและสวยงามพอ ๆ กับลายดอกหน้า मुख ลักษณะ หมอกโงบางที่จะใช้วิธีการต้องลายให้เกิดเป็นลวดลายเดียวในชิ้นหน้า मुख เรียกว่า “ลายดอกหน้าห้องโง” กล่าวคือ มีลักษณะเป็นโค้งคิ้ว ลวดลายที่ใช้จะเป็นพรรณพฤกษา และกั้นขด ในศิลปะพม่าจะมีการผสมในเรื่องของอิทธิพลวัฒนธรรมที่รับมา เช่น จะรูปเทวดาฝรั่งใส่เข้าไปในลายด้วย

ลาย मुखอ่า เรียกอีกอย่าง คือ मुखรอง เป็นลวดลายการต้องกระดาศขึ้นมาโดด ๆ เพราะลาย मुखอ่าเป็นลวดที่ใช้ประกอบเข้ากับส่วนต่าง ๆ ให้เกิดความสวยงามขึ้น

ลายดอกประดับมุม และลายดอกประดับเสามุม ลวดลายส่วนใหญ่เป็นลายกั้นขด และพรรณพฤกษา ใช้ประกอบกับมุมเสา หรือแทนลายดอกสะเกี๊ยะก็ได้ โดยลายดังกล่าวจะมีความละเอียด และความพลิ้วกว่าลายดอกสะเกี๊ยะ

ลายปานชอย เป็นลวดลายที่ใช้ประโยชน์ได้หลายอย่าง มีปรากฏทั้งในรูปแบบของการต่อ ลายการฉลุโลหะและกระดาษ ทั้งการประยุกต์ใช้กับการพัฒนาเป็นผลิตภัณฑ์สินค้าที่ระลึก

งานผ้าทอและเครื่องแต่งกายกะเหรี่ยง หรือปกาเกอญอ

เป็นงานหัตถกรรมผ้าทอที่ใช้ในชีวิตประจำวันและจำหน่ายเป็นสินค้า มีแหล่งผลิตอยู่ในบ้านขุนยวม ตำบลขุนยวม บ้านท่าหินสั่ม ตำบลเมืองปอน และบ้าน แม่อุคคองหลวง ตำบลแม่อุคคอง อำเภอขุนยวม จังหวัดแม่ฮ่องสอน ประเพณีการทอผ้าและเครื่องประดับประจำกลุ่มชาติพันธุ์ โอกาสในการสวมใส่ในชีวิตประจำวันและประเพณีและพิธีกรรม กะเหรี่ยงเป็นกลุ่มชาติพันธุ์อื่นๆ ประกอบกับจำนวนประชากรที่มากที่สุด ในอำเภอขุนยวม ทำให้ชาวกะเหรี่ยงมีบทบาทในพื้นที่ทางสังคมและวัฒนธรรม ดังนั้นโอกาสที่ทำให้เครื่องแต่งกายกะเหรี่ยงเป็นสินค้าท้องถิ่นอย่างมีมูลค่าเพิ่มในทางเศรษฐกิจจึงมีอยู่มาก ผ้าทอกะเหรี่ยงทั้งตลาดภายในประเทศและต่างประเทศยังมีอีกมาก ปริมาณการผลิตเครื่องแต่งกายกะเหรี่ยงออกสู่ท้องตลาดมีข้อจำกัดที่ไม่สามารถผลิตได้รวดเร็วและจำนวนมาก แนวทางการเพิ่มมูลค่าในทางเศรษฐกิจจึงอยู่ที่คุณภาพของผลิตภัณฑ์ ซึ่งคุณภาพของกะเหรี่ยงนั้น จะอยู่ที่วัสดุที่ใช้ในการผลิตและการออกแบบลวดลายบนผืนผ้าให้มีสีสัน ลวดลายงดงามทันสมัย เหมาะสมกับการนำไปใช้ในสภาพการณ์สังคมปัจจุบัน ดังนั้นแนวทางการพัฒนาผลิตภัณฑ์ให้กับเครื่องแต่งกายกะเหรี่ยง คือ การพัฒนารูปแบบที่ร่วมสมัย จากลวดลายที่สร้างสรรค์ขึ้นใหม่หรือสร้างเป็นผลิตภัณฑ์ของที่ระลึกจากชุมชนและสถานศึกษาโรงเรียนสำคัญประจำตำบลและอำเภอขุนยวม รูปแบบโครงสร้างทางสังคมและวัฒนธรรมกะเหรี่ยงเอื้อต่อการรวมกลุ่มอาชีพหัตถกรรมสิ่งถักทอ กลุ่มสหกรณ์ หรืออาจจะรวมกลุ่มช่างทอในธุรกิจที่ไม่หวังผลกำไร เน้นการพัฒนาอาชีพ และชุมชน

เอกลักษณ์งานผ้าทอและเครื่องแต่งกายกะเหรี่ยง

การทอผ้าและลวดลาย

ผ้าทอของชาวกะเหรี่ยงส่วนใหญ่จะมีลวดลายทั้งผืนตลอดจนการนำไปใช้ประโยชน์ ความนิยมเกี่ยวกับการประกอบลวดลายในผ้าแต่ละผืน เพื่อนำไปตัดเย็บเป็นเครื่องนุ่งห่มแต่ละชนิดนั้นไม่เหมือนกัน เช่น ชุดหญิงสาวสะกอ จะมีลวดลายขวาง ลำตัวบริเวณเหนืออกเพียงเล็กน้อย ผ้าผู้หญิงแต่งงานแล้วจะมีลวดลายสลับสีตลอด

ทั้งตัว หรือเสื้อผู้หญิงโป๊วจะทอลวดลายบริเวณไหล่อย่างสวยงาม เป็นต้น เราสามารถสังเกตว่าผู้ทอกำลังทอผ้าเพื่อนำไปใช้ประโยชน์อะไรได้ จากลวดลาย สี และขนาด

การประดิษฐ์ลวดลายในผืนผ้ามี 5 วิธี คือ

1. ลายเส้นในเนื้อผ้า ลักษณะลวดลายจะปรากฏเป็นเส้นขนานตามแนวตั้งหรือแนวนอนก็ได้ หากเป็นลายขนานตามแนวตั้ง การกำหนดลายจะทำพร้อมกับการเรียงด้วยคือใช้จำนวนด้ายเพิ่มขึ้นกว่าปกติ ในที่ที่ต้องการให้เป็นลายขนาน ส่วนด้านขวางใช้จำนวนเท่าปกติ การทอวิธีนี้นิยมใช้ทอเสื้อผู้ชายสูงอายุของเผ่ากะเหรี่ยงสะกอ หากเป็นการทอลายเส้นขนานตามแนวนอน จะใช้วิธีสอดด้ายขวางซ้ำกันแล้วจึงสลับตะกรอและกระทบให้แน่น ใช้ทอเสื้อผู้ชายและเสื้อเด็กชายเผ่ากะเหรี่ยงโปว์ เสื้อชายสูงอายุกะเหรี่ยงสะกอและผ้าถุงของกะเหรี่ยงคะยา

2. ลายสลับสี เป็นการทออย่างธรรมดา คือ ใช้ด้ายยืนและด้ายขวางตามจำนวนปกติ แต่แทรกด้ายสีต่าง ๆ สลับเข้าไปขณะเรียงด้ายยืนหรือเมื่อสอดด้ายขวาง การทอลายนี้จะเห็นได้ทั่วๆ ไป เช่น การทอผ้าหม่ม การทอย่ามและการทอผ้าถุงของหญิงที่แต่งงานแล้ว (ลวดลายผ้าถุงในบางท้องถิ่นจะมีลักษณะพิเศษกว่าการทอลายสลับสีธรรมดา คือ จะใช้ด้ายย้อมเหลือบ หรือลายน้ำไหล (ikat) เป็นด้ายยืน ฉะนั้นลวดลายที่ปรากฏบนเนื้อผ้าจึงมีลักษณะงดงามมาก) บางครั้งกะเหรี่ยงจะทอลวดลายสลับสีเป็นลายขนานในเนื้อผ้า เช่น บริเวณเหนืออกของชุดเด็กหญิงกะเหรี่ยงสะกอและผ้าถุงของผู้หญิงกะเหรี่ยงคะยา ฯลฯ

3. ลายจก เป็นวิธีการทอลวดลายโดยการสอดด้ายสลับสี (ซึ่งไม่ใช่ด้ายเส้นเดียวกับด้ายขวาง) เข้าไปเป็นบางส่วนในเนื้อผ้าตามลวดลายและสีในตำแหน่งที่ต้องการ การยกด้ายยืนจะไม่เป็นไปตามการยกตะกรอ แต่ผู้ทอจะใช้นิ้วมือช่วยสอดยกด้ายขึ้นตามจำนวนที่กะไว้ และสอดคล้องสีที่ต้องการเข้าไประหว่างด้ายยืนนั้น ฉะนั้นลวดลายที่ปรากฏบนผืนผ้าทั้งผืนอาจไม่เหมือนกันก็ได้

ลวดลายดังกล่าวนี้ ส่วนใหญ่นิยมในพวกกะเหรี่ยงโปว์ โดยใช้ทอย่าม โดยเฉพาะย่ามของชายหนุ่มจะได้รับการประดิษฐ์ประดอยลวดลายสวยงามมาก ทั้งนี้เนื่องจากผู้ทอคือหญิงสาวที่พึงใจในตัวชายหนุ่ม และทอย่ามขึ้นเพื่อให้เป็นของขวัญแก่คนที่ตนพึงใจนั่นเอง นอกจากนั้นยังใช้ทอลวดลายบริเวณไหล่ของชุดหญิงสาวและเสื้อผู้หญิงแต่งงานแล้วเป็นที่น่าสังเกตว่าการทอแบบนี้ลวดลายที่ปรากฏจะอยู่ในหน้าผาด้านตรงข้ามของผู้ทอ ดังนั้นผู้ทอจึงต้องมีความชำนาญมากในการกำหนดลายว่าจะ

สอดด้ายในลักษณะใด จึงจะได้ลวดลายตามต้องการ นับเป็นความภาคภูมิใจอย่างยิ่งสำหรับผู้สามารถคิดค้นลายใหม่ๆ ได้ ทั้งนี้เพราะคนอื่นๆ ในหมู่บ้านจะพากันมาสอบถาม และให้สอนถึงวิธีการทอลายนั่นๆ จนรู้จักกันแพร่หลายไปถึงหมู่บ้านใกล้เคียง

4. ลายขีด คือการทอผ้าโดยใช้ลวดลายที่ปรากฏเหมือนกันทั้งผืน ลักษณะลายแบบยกดอกในตัวโดยกำหนดสีตามด้ายยืน การแยกด้ายยืนใช้วิธีนับเส้นเป็นช่องๆ และสอดไม้หน่อสะยา เข้าไปเป็นตัวนำไม้ช่วยแยกด้ายให้ช่องระหว่างด้ายยืนกว้างขึ้น และสะดวกในการสอดด้ายขวาง ปัจจุบันในบางท้องที่ เช่น ในเขตอำเภอลี่ จังหวัดลำพูน ใช้ตะกรอหลายอันเข้าช่วยในการแยกด้าย การคล่องตะกรอจะทำให้ขณะเรียงด้ายขึ้นเครื่องทอ ฉะนั้นจึงต้องเพิ่มไม้หน่อสะยาเข้าไปหลายอัน เพื่อช่วยในการกำหนดตะกรอ วิธีนี้ผู้ที่ทอจะต้องมีความชำนาญมากตั้งแต่การขึ้นเครื่องทอจนกระทั่งถึงทอให้เป็นผืน

5. การทอลายโดยการแทรกวัสดุอื่นประกอบ

5.1 ทอประกอบลูกเต๋อย ปกติการปักลูกเต๋อยประดับชายเสื้อ ผู้หญิงกะเหรี่ยงสะกอจะใช้วิธีปักหลังจากที่เย็บผ้าประกอบเป็นตัวเสื้อแล้ว แต่ในระยะหลังกะเหรี่ยงบางหมู่บ้านใช้วิธีประกอบเข้าไปในผ้าที่ทอพร้อมๆ กับการทอ โดยร้อยลูกเต๋อยเข้ากับเส้นด้าย และสอดเข้าไประหว่างด้ายยืน โดยให้ลูกเต๋อยลอยตัวอยู่บนผืนผ้า เมื่อประกอบเป็นลวดลายแล้ว จึงปักทับด้ายสลับสีลงในช่องว่างระหว่างลูกเต๋อยเหล่านั้น

5.2 ทอประกอบพู่หรือกระจุกด้าย เป็นการทอลายผ้าของกะเหรี่ยงโปว์และสะกอบางหมู่บ้าน โดยใช้ประกอบในชุดผู้หญิงสาวและชุดเด็กหญิงเท่านั้น วิธีการทอ จะใช้ด้ายสีแดงหรือดำรวมกันเป็นกระจุกประมาณเท่าปลายนิ้วก้อย ตัดเป็นท่อนๆ ยาวประมาณ 1 นิ้ว นำส่วนนี้สอดไปตามเส้นด้ายยืนเป็นระยะๆ สลับกับด้ายขวาง ทอเช่นนี้ไปเรื่อยๆ จนได้ลวดลายที่ต้องการ เสร็จแล้วจึงเกลี่ยปลายด้ายที่สอดให้แตก จะปรากฏลวดลายกระจุกด้ายเรียงกันเป็นรูปต่างๆ เช่น สี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน วงกลม เป็นต้น

ส่วนเสื้อของผู้หญิงกะเหรี่ยงมีลักษณะคล้ายผ้าห่ม คือ เป็นผ้าสี่เหลี่ยมผืนผ้า ซึ่งได้จากการนำผ้า 2 ผืน ซึ่งมีความยาวประมาณรอบตัวผู้สวมใส่ มาเย็บต่อกันตามยาว

เมื่อนำมาสวมใส่ก็จะทบครึ่งอ้อมพันตัว และผูกปมไว้เหนือไหล่ข้างใดข้างหนึ่ง แล้วจึงคาดทับด้วยผ้าคาดเอวผืนยาว

ผ้าถุงและโสร่ง ผ้าถุงของผู้หญิงแต่งงานแล้ว กะเหรี่ยงสะกอและโปว์และโสร่งของผู้ชายกะเหรี่ยงโปว์ ซึ่งอพยพจากพม่าเข้ามาทางจังหวัดตาก จะมีลักษณะการประกอบเป็นผืนเหมือนกัน คือ แบบใช้ผ้า 2 ผืน และใช้ผ้า 3 ผืน

- แบบใช้ผ้า 2 ผืน นำผ้าขนาดเท่ากันจำนวน 2 ผืน โดยแต่ละผืนมีความกว้าง $\frac{1}{2}$ ของความยาวผ้าถึง และความยาว 2 เท่าของความกว้างของผ้าถุง นำผ้าทั้ง 2 ผืนมาเย็บต่อกัน

- แบบใช้ผ้า 3 ผืน ส่วนมากจะใช้เย็บผ้าถุงที่ต้องการให้หลุดลายตามผ้าส่วนที่นำไปประกอบส่วนกลาง จะมีลวดลายแตกต่างจาก 2 ผืน ซึ่งเป็นส่วนบนและส่วนของผ้าถุง ดังนั้นการขึ้นเครื่องทองจึงต้องขึ้น 2 ครั้ง เพื่อทอผืนล่างและผืนบนครั้งหนึ่ง หลังจากนั้นเป็นกลางให้มีขนาดความยาวเท่ากัน เสริมแล้วจึงนำผ้าทั้ง 3 ผืนมาเย็บประกอบ

การทอผ้าเป็นเรื่องที่ผู้หญิงทุกคนต้องเรียนรู้ หรือเป็นหน้าที่ของผู้หญิงโดยตรง และที่สำคัญในอดีตผ้าที่ทอออกมานั้นจะใช้ เพื่อเป็นของกำนัลแก่ญาติผู้ใหญ่ ฝ่ายชายในพิธีแต่งงานให้เป็นของตอบแทนแก่หมอดำแยที่มาทำคลอดให้แก่บุตรของตน ใช้ในพิธีกรรม หรือบุญประเพณี กล่าวคือ ผ้าที่ทอออกมานั้นมีไว้เพื่อสนองความจำเป็นพื้นฐาน เป็นเรื่องของงานหัตถกรรมและศิลปกรรมมากกว่าพาณิชย์ แต่ในปัจจุบันการเมืองและสังคมมีการเปลี่ยนแปลง ทำให้สตรีมีความจำเป็น มีส่วนร่วมในการหารายได้ เช่น เริ่มมีการทอผ้าเพื่อขาย เมื่อเกิดการเปลี่ยนแปลง จึงทำให้เริ่มมีการทอไว้เพื่อขายขึ้น

ผ้าทอของชาวกะเหรี่ยงส่วนใหญ่จะมีหน้าแคบ ถ้าทอเป็นผืนใหญ่สามารถนำมาต่อกันแล้วปักลวดลายบนรอยต่อ เสื้อกะเหรี่ยงชายจะเป็นตัวตรงเลยเอว คอแหลม และช่องด้านข้างให้สอดแขนออกมา ไม่มีการตัดเย็บเป็นรูปแบบอื่น สำหรับเสื้อสตรีของชาวกะเหรี่ยงนั้นมีทั้งเป็นตัวยาว ตัวเตี้ย และต่อยาวลงมาเป็นกระโปรง มีการแยกสถานภาพของสตรี โดยการกำหนดสีเสื้อและในหมู่บ้านใช้ลวดลายเพิ่มเติมในผืนผ้า การทอผ้าเพื่อเป็นผ้าใช้ในบ้าน จะเป็นผ้าที่นอน ผ้าห่ม ยาม ผ้าพาดบ่า เวลาออกไปทำงานพิธี ชาวกะเหรี่ยงเป็นกลุ่มที่มีความสามารถในการทอผ้าค่อนข้างสูงมาก ซึ่งจะได้จากการนำไปใช้งานของชาวกะเหรี่ยงที่มีความหลากหลาย ล้วนแต่มีสีสัน

ตั้งแต่ผ้าชิ้น เสื้อสั้น เสื้อยาว ตลอดจนย่าม ผ้าโพกศีรษะ และที่สำคัญหญิงสาวชาว
กะเหรี่ยงทุกคนจะต้องทอผ้าเป็น เพราะจะต้องทอผ้าสำหรับใช้ในงานพิธีแต่งงานด้วย
ตนเอง สิ่งเหล่านี้สะท้อนให้เห็นถึงความสัมพันธ์กันระหว่างงานหัตถกรรมกับวิถีชีวิต
และขนบธรรมเนียมประเพณีของกะเหรี่ยงได้เป็นอย่างดี

ผ้า นอกจากใช้เป็นเครื่องนุ่งห่มแล้วยังมีความหมายและความเชื่อต่าง ๆ
แฝงอยู่ด้วยเสมอ การใช้สีและการตกแต่งลวดลาย นอกจากความสวยงามแล้วยังมี
ความหมายเกี่ยวกับความดีงามอยู่ด้วย วัฒนธรรมความเชื่อที่ค่อนข้างจะเห็นได้ชัด
อย่างหนึ่งที่การนับถือผีเป็นวัฒนธรรมเก่าแก่และดั้งเดิมของชนชาวเขาในแถบนี้ ซึ่ง
จากการสัมภาษณ์ท่านผู้รู้เกี่ยวกับลวดลายผ้าทอ นอกจากจะมีอิทธิพลทางพุทธ
ศาสนาแล้ว บางลวดลายเชื่อกันว่ามีมาก่อนหรือมาภายหลัง อย่างไรก็ตามก็ตีลายนกเป็น
ลายที่พบบนผืนผ้า อาจหมายถึง การให้ความสำคัญบางอย่าง หรือเป็นสัตว์สากลที่ไซ
ได้ในผ้าทุกชนิดก็เป็นได้ มีความแตกต่างกันไปบ้างตามแต่ละเทคนิค และลักษณะการ
ใช้ลวดลาย การใช้กลองมโหระทึกที่เกี่ยวกับความเชื่อเรื่องนกนี้พบในชนเผ่ากะเหรี่ยง
พบว่าภาคตะวันตกของประเทศไทยใช้กลองมโหระทึกในงานศพ เพื่อเรียกวิญญาณ
ของผู้ตาย ที่เชื่อว่าแปลงร่างเป็นนก แสดงให้เห็นว่าความเชื่อที่เกี่ยวกับนกมีมานาน
แล้ว ก่อนพุทธศาสนาแพร่เข้ามา

องค์ประกอบและความหมายในผ้าทอกะเหรี่ยง

องค์ประกอบของเสื้อผ้าและความหมายแฝงในผ้าทอกะเหรี่ยง ไม่ว่าจะเป็น
กลุ่มใด จะมีโครงสร้างของผ้าเหมือนกัน คือ การนำผ้าแต่ละชิ้นที่ทอได้มาเย็บ
ประกอบกันเป็นตัวโดยไม่มีการตัดโค้งเว้ารอบคอ หรือรอบแขนแต่อย่างใด การเย็บ
เป็นตัวคงใช้การเว้นช่องว่างไว้เฉพาะส่วนที่สวมหัวและช่วงแขนเท่านั้น การทอผ้าโดย
ใช้ผ้าทอแบบคาดหลัง (Back Strap Loom) ส่งผลถึงการกะขนาดด้วย ผู้ที่ทอจะทอ
ผ้าเพื่อใช้ในการใดไม่ว่าจะทอชุดยาวทรงกระสอบ ทอเสื้อ ทอผ้าชิ้น ก็ต้องกำหนด
ขนาดให้พอดีตั้งแต่ตอนที่กะด้าย ขึ้นที่ทอผ้า ซึ่งการกะขนาดก็กำหนดจากรูปร่างของ
ผู้ที่สวมใส่เป็นเกณฑ์ การกะผ้าแบบคาดหลังจะเรียกว่าการ “ไว้นผ้า” คือการกำหนด
ความกว้างของหน้าผ้าที่ทอได้ จะเป็นผ้าหน้าแคบ ความกว้างของหน้าผ้ากว้างที่สุดไม่
เกินประมาณ 20 นิ้ว ส่วนความยาวไม่จำกัด ขึ้นอยู่กับผู้สวมใส่จะขึ้นว่าทอเป็นเสื้อ
หรือทอเป็นชุดยาว

ส่วนผ้าชิ้นนั้น ผ้าที่ทอสำหรับผ้าถุงนั้น โดยทั่วไปก็ต้องนำผ้าที่ทอได้ ซึ่งมีหน้าแคบ กว้างประมาณ 20 นิ้ว สำหรับผ้าชิ้นที่ใช้สองชิ้นเย็บติดกัน และมีทั้งการเย็บสามชิ้น ความกว้างของหน้าผ้าประมาณ

- แบบใช้ผ้า 2 ผืน นำผ้าขนาดเท่ากัน 2 ผืน โดยแต่ละผืนมีความกว้าง ครึ่งความยาวของผ้าถุง และความยาวเท่ากัน 2 เท่าของความกว้างของผ้าถุง นำผ้าทั้ง 2 ผืน มาเย็บติดกัน

- แบบใช้ผ้า 3 ผืน ส่วนมากจะไว้เย็บผ้าถุงที่ต้องการใช้มีลวดลาย เป็นส่วนที่นำไปประกอบส่วนกลาง จะมีลวดลายแตกต่างจาก 2 ผืน ซึ่งเป็นส่วนบนและส่วนล่างของผ้าถุง เสริมแล้วก็นำผ้าทั้ง 3 ชิ้นมาเย็บประกอบ

การเย็บผ้า

การทอผ้า การปัก และการประดับประดับตกแต่งของชาวกะเหรี่ยงแต่ละกลุ่มจะมีลักษณะเฉพาะของตนเองแล้ว การเย็บ การเก็บริมผ้าหรือการปล่อยชายผ้า หรือการถักชายผ้าเป็นพู่ ก็ถือเป็นลักษณะเด่นของเสื้อผ้าของชาวกะเหรี่ยงด้วย

หญิงสาวกะเหรี่ยงที่ยังไม่ได้แต่งงานจะสวมชุดยาวทรงกระสอบเย็บแบบเดียวกับการเย็บเสื้อที่ทอจากผ้าฝ้ายพื้นขาว ทอหรือปักลายสวยงาม ชุดสีขาวแสดงถึงความบริสุทธิ์ของผู้หญิงสาวกะเหรี่ยงที่ยังไม่ได้แต่งงาน และส่วนมากผู้เป็นแม่มักจะทอไว้ให้ลูกสาวสวมใส่ ถ้าโตแล้วได้รับการเรียนรู้เรื่องการทอผ้าก็จะทอการใส่เองบ้าง ลวดลายที่ปรากฏบนชุดนั้น เป็นลวดลายที่ไม่แน่นอน ขึ้นอยู่กับความชอบและการคิดค้นลายขึ้นมาใหม่ ๆ อีก สมัยก่อนลวดลายที่เรียบง่าย แต่สมัยปัจจุบันเป็นลวดลายที่แปลกใหม่ สีที่ใช้เป็นสีที่ฉูดฉาดเพราะในสมัยปัจจุบัน พวกชาวกะเหรี่ยงนิยมซื้อผ้าเย็บสำเร็จมาทอกัน ประกอบด้วยความชอบในสีสันที่สดใส มีให้เลือกหลากหลายและเป็นที่นิยมมากในหมู่ชาวกะเหรี่ยงในสมัยปัจจุบัน สีนี้นจะดูโดดเด่นกว่าสีที่ย้อมจากธรรมชาติ

แนวคิดการออกแบบผลิตภัณฑ์ (Design Thinking)

การออกแบบผลิตภัณฑ์ด้วยวิธีการออกแบบ design thinking เป็นการสร้างแรงบันดาลใจ การใช้ทุนทางวัฒนธรรมในการออกแบบ การออกแบบให้ตรงกลุ่มเป้าหมาย และการคิดราคาสินค้า มี 5 ขั้นตอนสำคัญ ได้แก่

(1) การเข้าอกเข้าใจ (Empathy) การเพิ่มคุณค่าให้กับกระบวนการ ผ่านการนำปัญหาของผู้ใช้งานมาเป็นจุดเริ่มต้นขั้นตอนนี้เริ่มจากการสังเกตและการถามผู้ใช้งาน โดยเฉพาะคำว่า “ทำไม” ซ้ำหลาย ๆ รอบ คำถามหลักที่เราต้องตอบก็คือ “ผู้ใช้คือใคร” และ “ผู้ใช้ต้องการอะไร” ข้อดีของ Empathize ก็คือการหาคำตอบจากศูนย์ โดยไม่ใช้สมมติฐานหรืออคติส่วนตัว

(2) การนิยาม (Define) เป็นการสรุปข้อมูลจากขั้นตอนที่แล้วเพื่ออธิบาย “ปัญหาของผู้ใช้” ออกมาให้ชัดเจนที่สุด การสรุปปัญหาของผู้ใช้ที่ติดต้องตอบโจทย์ให้ได้ว่า “ใคร” “อะไร” “ทำไม” และบางครั้งก็ “เมื่อไร” และ “ที่ไหน” ด้วยเช่น “ลูกค้าอยากหาวิธีให้อาหารแมวเวลาที่ตัวเองไม่อยู่บ้าน” หรือ ‘ลูกค้าเป็นแม่ลูกอ่อนที่ต้องออกไปซื้อของเข้าบ้านคนเดียว’

(3) การคิด (Ideate) เป็นขั้นตอนที่คนส่วนมากทำได้ดีที่สุดที่สุด เพราะเป็นขั้นตอนที่มีสีสันเยอะมากครับ รูปที่เราเห็นประจำก็คือไวท์บอร์ดที่มีโพสต์อิทหลาย ๆ สีแปะไว้นั่นเองในขั้นตอนนี้ หากเรามีคนซัก 4-5 คนต่อหนึ่งกลุ่มก็ถือว่ากำลังดีเลย เพราะเราจะทำการ “ระดมสมอง” ออกไอเดียหาความคิดใหม่ ๆ มาแก้ปัญหาที่เราตั้งไว้ในข้อที่แล้ว ยิ่งเราสามารถออกไอเดียได้เยอะ สามารถ “คิดนอกกรอบ” ได้ก็ยิ่งดี หลังจากนั้นเราก็ต้องเลือกว่าไอเดียไหน “น่าทดลอง” โดยอาจจะเลือกจากไอเดียที่น่าจะได้ผลที่สุด หรือ ทำได้จริงมากที่สุดก็ได้ เราสามารถนำสองถึงสามไอเดียมารวมกันเป็นคำตอบเดียวกันก็ได้

(4) การจำลองแบบ (Prototype) เพื่อนำไอเดียที่ดีที่สุดจากข้อที่แล้วมาแล้วถามตัวเองว่า “สามารถช่วยตอบโจทย์ของผู้ใช้” ได้แค่ไหน (ก่อนที่จะนำไปทดลองในข้อต่อไป) ในช่วงแรก เราไม่ควรลงทุนหรือลงเวลามากในการสร้างแบบจำลอง เพราะสิ่งที่เราต้องให้ความสำคัญมากกว่าคือการเรียนรู้เพื่อมาปรับปรุงเพิ่มเติมในอนาคต แบบจำลองที่ดีต้อง “สามารถแทนไอเดียที่คุณอยากจะทำเสนอได้” และ “ทำให้คุณรู้ว่าส่วนไหนของไอเดียที่ผู้ใช้ ชอบ หรือไม่ชอบ”

(5) การทดสอบ (Test) การทดสอบคือ การเก็บข้อมูลอย่างรวดเร็ว คำว่าทดสอบอาจจะฟังดูเหมือนขั้นตอนสั้นๆ แต่ในความเป็นจริง เราต้องมีการ “ปรับเปลี่ยน ปรับปรุง แก้ไข” ซ้ำหลายรอบเพื่อให้ได้คำตอบที่ดีที่สุด คำตอบที่คุณควรได้ก็คือ “อะไรที่ผู้ใช้ชอบ” และ “อะไรที่เราต้องปรับปรุง” หากในขั้นตอนนี้เรา

คิดว่า ‘ไอดีเย่ไม่สามารถไปต่อได้’ เราก็ต้องกลับไปดูไอดีเย่ในขั้นตอนสาม (Ideate) ใหม่อีกรอบ¹³

การมีส่วนร่วมในกระบวนการความคิดของชุมชน Design Thinking

การมีส่วนร่วมในกระบวนการความคิดของชุมชน Design Thinking ประกอบไปด้วยบุคคล 3 ฝ่ายประกอบด้วย (1) กลุ่มบุคคลเป้าหมาย ครูช่าง ครูกลุ่มสาระการเรียนรู้ศิลปศึกษา และกลุ่มสาระการเรียนรู้การงานอาชีพ โรงเรียนขุนยวมวิทยา โรงเรียนชุมชนต๋อแพเพื่อพัฒนาต่อยอดผลิตภัณฑ์หัตถกรรมและศิลปะพื้นบ้านอำเภอขุนยวม จังหวัดแม่ฮ่องสอน จำนวน 25 คน (2) นักวิจัยโครงการ จำนวน 1 คน ในการวิจัยและพัฒนาโครงการ (3) วิทยากร/นักออกแบบ จำนวน 1 คน ผู้เชี่ยวชาญในด้านการพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชน จำนวน 1 คน

สำรวจและประเมินศักยภาพของแต่ละพื้นที่ในการออกแบบและพัฒนาผลิตภัณฑ์

กลุ่มเป้าหมายทั้ง 3 กลุ่มร่วมกันระดมความคิดเห็นในการสร้างแรงบันดาลใจ การใช้ทุนทางวัฒนธรรมในการออกแบบ การออกแบบให้ตรงกลุ่มเป้าหมาย การคิดต้นทุนสินค้าและราคาขาย โดยกระบวนการเรียนรู้ด้วยการปฏิบัติ โดยวิธีการจะใช้การอภิปรายถกปัญหา (Dialogue) แลกเปลี่ยนความคิดเห็นระหว่างนักวิจัย ครูช่าง และครูกลุ่มสาระการเรียนรู้ ของโรงเรียนเป็นการสนทนาแลกเปลี่ยนระดับกลุ่มบุคคล เพื่อเป็นการประเมินปัญหาและความต้องการของชุมชน (Need Assessment)

พร้อมไปกับการประเมินความเป็นไปได้ในด้านทรัพยากร (Resource Assessment) ที่มีอยู่ในชุมชน ทั้งที่เป็นทรัพยากรมนุษย์ โดยเฉพาะงานหัตถกรรมและศิลปะพื้นบ้าน และการใช้ทุนทางวัฒนธรรมเพื่อที่จะนำทรัพยากรมาใช้ในการพัฒนาโครงการและผลิตภัณฑ์ต่อไป

การออกแบบผลิตภัณฑ์ โดยใช้เครื่องมือ “Design Thinking”

ข้อพิจารณาความเหมาะสมและความเป็นไปได้ของการพัฒนางานหัตถกรรมและศิลปะพื้นบ้านวิเคราะห์ถึงความต้องการของกลุ่มเป้าหมายและชุมชนหาแนวทางในการแก้ไขปัญหาการออกแบบให้ตรงกลุ่มเป้าหมาย การคิดต้นทุนสินค้าและราคาขายสินค้า กลุ่มเป้าหมาย นักออกแบบและนักวิจัยพิจารณาร่วมกันถึงวิธีการแก้ไขปัญหาที่เหมาะสมกับชุมชน หรือมีความเป็นไปได้ โดยกลุ่มเป้าหมายเป็นผู้มีบทบาทหลักเข้ามีส่วนร่วม และกำหนดการดำเนินการ

การกำหนดแผนงานโครงการและการจัดการ (Planning Phase) กิจกรรมในช่วงนี้จะกระบวนการตัดสินใจร่วมกันเพื่อคัดเลือกการพัฒนาผลิตภัณฑ์งานหัตถกรรมและศิลปะพื้นบ้านในอำเภอขุนยวม จังหวัดแม่ฮ่องสอน ซึ่งนักวิจัยได้ใช้การกระตุ้นให้กลุ่มเป้าหมายมีบทบาทหลักในการแก้ไขปัญหา การกำหนดการพัฒนาผลิตภัณฑ์งานหัตถกรรมและศิลปะพื้นบ้านที่จะดำเนินการ

การพัฒนาผลิตภัณฑ์งานหัตถกรรมและศิลปะพื้นบ้านตามความเห็นชอบในการระดมความคิดเห็นตามปฏิบัติการโครงการ (Implementation Phase) เป็นขั้นตอนในการตกลงร่วมกันพร้อมกำหนดผู้รับผิดชอบในด้านต่าง ๆ เพื่อดำเนินการในขั้นตอนการพัฒนาผลิตภัณฑ์งานหัตถกรรมและศิลปะพื้นบ้าน หรืออาจเรียกว่า “ใคร ทำอะไร ที่ไหน เมื่อไร และอย่างไร” คือหลักการทำงานและรับผิดชอบร่วมกัน

การออกแบบแนวคิด (Concept) และใจความสำคัญ (Theme)

จากขั้นตอนการระดมความคิดเห็นนำไปสู่การสร้างไอเดียสร้างสรรค์จากครูช่าง นักวิจัย นักออกแบบและกลุ่มเยาวชนร่วมกันหลายๆ คนเพื่อรวบรวมแนวคิดในการหาข้อมูลในการออกแบบผลิตภัณฑ์และศิลปะพื้นบ้าน ในการออกแบบของของใช้และที่ระลึกต่างๆ ล้วนจะต้องมีความสัมพันธ์กับหน้าที่กับประโยชน์ใช้สอยในการใช้งาน แสดงถึงอัตลักษณ์ของงานหัตถกรรมและศิลปะพื้นบ้าน การแสดงออกในเรื่องของอารมณ์ความรู้สึก ความสวยงาม ความมั่นคง แนวคิดในการออกแบบ จึงต้องตอบสนองอารมณ์ความรู้สึก มีความสวยงาม ความมั่นคงแข็งแรง หรือการออกแบบที่อาจจะต้องการ ความสัมพันธ์กับประโยชน์ใช้สอยของคนในปัจจุบัน และเป็นการยกระดับคุณภาพชีวิต ค่านิยมทางความงาม ให้ดียิ่งขึ้นตามความเหมาะสม ซึ่งมีหลักสำคัญคือ “การปรับปรุงต่อยอด หรือสร้างสรรค์ใหม่” ในขั้นตอนนี้เป็นการสร้างความคิดหรือแนวคิดใหม่ๆ เพื่อการค้นคว้า วิเคราะห์ และรวบรวมแนวคิด สามารถทำได้โดยการระดมสมอง การสังเคราะห์แนวคิดใหม่ การแสวงหาแนวคิดจากแหล่งข้อมูลต่าง ๆ หรือการสำรวจความต้องการของผู้บริโภค เพื่อนำข้อมูลที่ได้มาถกกันกรองให้ได้แนวคิดที่ตรงตามวัตถุประสงค์ของกลุ่มครูช่าง ครู และนักเรียนที่ตั้งไว้

ในช่วงต้นของการออกแบบแนวคิด (Concept) และใจความสำคัญ (Theme) การพัฒนาผลิตภัณฑ์แนวคิดยังเป็นเพียงความคิด (Idea) ที่อยู่ในกระดาษ และเมื่อพัฒนาความคิดนั้นไปอย่างต่อเนื่อง ความคิด (Idea) จะเปลี่ยนแปลงไปอยู่ในรูป ของแบบร่าง (Sketch) และพัฒนาต่อไปเป็น หุ่นจำลอง (Model) เป็นต้นแบบผลิตภัณฑ์ (Prototype) จนกลายเป็นผลิตภัณฑ์ (Product) ในที่สุด ซึ่งในแต่ละขั้นตอนเพื่อขับเคลื่อนงานในกระบวนการออกแบบผลิตภัณฑ์ ทีมงานจะต้องลงแรง เวลา และทรัพยากรต่างๆ ทั้ง วัตถุดิบ และงบประมาณเพื่อให้เกิดความก้าวหน้าของงาน และยิ่งงานยิ่งก้าวหน้าไปใกล้ความเป็นผลิตภัณฑ์มากยิ่งขึ้น ต้นทุนในกระบวนการก็ยิ่งสูงขึ้น จึงเป็นเหตุให้การตรวจสอบและทบทวนแนวคิดและ

รายละเอียดตลอดกระบวนการเป็นสิ่งสำคัญ เพื่อลด ความผิดพลาด หรือความสูญเสียของงานที่อาจจะเกิดขึ้นในอนาคตเนื่องจากการความผิดพลาดในกระบวนการก่อนหน้านี้

การสร้างการออกแบบแนวคิด (Concept) และใจความสำคัญ (Theme) เบื้องต้นนี้อาจสร้างให้มีความหลากหลายไว้ก่อน เพราะยังไม่รู้ว่า กลุ่มตลาดที่เราสนใจจะพึงพอใจในผลิตภัณฑ์ที่เรานำเสนอหรือไม่ ถ้าเรามีรูปแบบผลิตภัณฑ์ที่หลากหลาย ก็จะสามารถตอบโจทย์กลุ่มลูกค้าได้หลากหลาย เช่นกัน ในขณะเดียวกัน นักออกแบบหรือชุมชนก็ควรตระหนัก ว่าการออกแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมชุมชนก็ไม่ควรทำตามเทรนด์ของตลาดมากเกินไป เพราะอาจทำให้ผลิตภัณฑ์ของเราไม่แตกต่างโดดเด่น หรืออาจไม่สื่อสารถึงภูมิปัญญาท้องถิ่นได้อย่างชัดเจน หรือหากผลิตภัณฑ์ชุมชนของเราเน้นภูมิปัญญาดั้งเดิมหรือมีรูปแบบดั้งเดิมมาก ๆ ก็อาจทำให้กลุ่มลูกค้าของเราแคลง ต้องใช้กลยุทธ์การเล่าเรื่องราวประกอบเพื่อให้ลูกค้าเข้าถึงได้ เกิดความประทับใจ และเข้าใจคุณค่าในเชิงสังคม และประวัติศาสตร์ได้ดี ยิ่งขึ้น ก็จะสามารถดึงดูดกลุ่มลูกค้านักท่องเที่ยว นักสะสม หรือ ประชาชนทั่วไป ที่สนใจได้มากยิ่งขึ้น

รูปแบบการนำเสนอในกระบวนการออกแบบและพัฒนาผลิตภัณฑ์

การนำเสนอการออกแบบและพัฒนาผลิตภัณฑ์ในช่วงเริ่มต้นเป็นการวาดหรือเขียนอย่างง่ายและเร็วเพื่อสื่อสารแนวคิด จากนั้นรูปแบบการนำเสนอจะถูกขัดเกลาให้มีความสมบูรณ์และมีรายละเอียดมากขึ้นเรื่อย ๆ เมื่อแนวทางการออกแบบเริ่มมีความชัดเจนขึ้น

(1) การเขียนและวาดภาพเพื่อการสื่อสารแนวคิด (Idea, Concept Sketch) การวาดเพื่อสื่อสารแนวคิดมักเป็นการวาด เพื่อสร้างวิธีการแก้ปัญหาที่หลากหลายอย่างรวดเร็ว อาจมีการเขียนอธิบายประกอบเพื่อเป็นการเตือน ความจำ หรือสื่อสารกับคนกลุ่มเล็กๆ ภาพร่างที่เกิดขึ้นไม่จำเป็นต้องสมบูรณ์ เนื่องจากเป็นเพียงจุดตั้งต้นสำหรับการพัฒนาแนวคิดและเป็นข้อมูลกองกลางเพื่อให้ทีมพัฒนาผลิตภัณฑ์ร่วมต่อยอดหรือขัดเกลาไอเดีย ภาพอาจถูกต่อเติม แสดงความคิดเห็น หรือ ถอดหรือสลัดไปมาโดยสมาชิกในทีมเพื่อหาแนวทางออกแบบที่เป็นไปได้

(2) การออกแบบลักษณะของผลิตภัณฑ์ (Design Sketch) การออกแบบผลิตภัณฑ์ในที่นี้มีความหมายรวมถึงการลักษณะใช้งานและรูปลักษณ์ของผลิตภัณฑ์

รูปแบบการทำงานในขั้นนี้มักมีความแตกต่างหลากหลายกันไปตามข้อตกลงระหว่างทีมพัฒนาผลิตภัณฑ์หรือความถนัดส่วนบุคคล

นักออกแบบอาจเริ่มต้นจากการออกแบบรายละเอียดการใช้งานที่เป็นมิตรกับผู้ใช้และร่างรูปทรงของผลิตภัณฑ์อย่างคร่าวๆ ขณะที่นักออกแบบบางคนอาจใช้วิธีการวาดภาพหรือการสร้างภาพด้วย โปรแกรมคอมพิวเตอร์ และสร้างต้นแบบอย่างง่ายสลับกันไปมาเพื่อขบคิดถึงส่วนประกอบต่างๆ ของผลิตภัณฑ์ การทำงานยังสามารถเป็นไปได้ทั้งการคิดภาพรวมทั้งหมด และคิดแบบแยกส่วนเพื่อสร้างตัวเลือกและนำกลับมาประกอบกัน ภายหลังเป็นแนวทางที่หลากหลาย

(3) การพัฒนารูปลักษณ์ของผลิตภัณฑ์เพื่อความสวยงาม (Design Refinement Sketch) เมื่อประสบการณ์ใช้งานและรูปทรงโดยรวมของผลิตภัณฑ์เริ่มมีทิศทางที่แน่นอน นักออกแบบจึงเริ่มขัดเกลารูปลักษณ์ภายนอกของผลิตภัณฑ์ให้มีความสวยงามโดยคำนึงรสนิยมและความพึงพอใจของกลุ่มเป้าหมาย ในขั้นนี้นักออกแบบอาจใช้การจำลองภาพ 3 มิติ หรือการวาดภาพ 2 มิติในหลายมุมเพื่อแสดงรูปลักษณ์ของผลิตภัณฑ์โดยรวมทั้งหมด

(4) การพัฒนาการแก้ปัญหาทางเทคนิค (Technical Design) การพัฒนาการแก้ปัญหาทางเทคนิคเป็นขั้นตอนที่สามารถ เกิดขึ้นได้ทั้งก่อนและหลังการออกแบบรูปลักษณ์ของผลิตภัณฑ์ นักออกแบบสามารถทำงานออกแบบแล้วต่อรองกับวิธี ประกอบสร้างเพื่อเข้าสู่กระบวนการผลิต ในทางกลับกัน ฝ่ายผู้พัฒนาเทคโนโลยีอาจแจ้งเงื่อนไขทางเทคนิคให้นัก ออกแบบทราบตั้งแต่ช่วงต้น เพื่อให้ นักออกแบบค้นหาวิธีการที่ดีที่สุดภายใต้ข้อจำกัด

(5) การนำเสนอการออกแบบผลิตภัณฑ์ (Design Presentation) การนำเสนอการออกแบบผลิตภัณฑ์เพื่อนำเสนอการออกแบบที่สมบูรณ์แก่เจ้าของโครงการหรือบุคคลภายนอก รายละเอียดการนำเสนอ มักมีความแตกต่างกันไปตามขอบเขตของโครงการ โดยทั่วไปมักประกอบด้วยภาพจำลองที่แสดงถึง รูปลักษณ์และรายละเอียดการออกแบบผลิตภัณฑ์ เป้าหมายการใช้งานและประสบการณ์ของผู้ใช้ที่คาดหวัง

การนำเสนอผลงานออกแบบและพัฒนาผลิตภัณฑ์ การนำเสนองานออกแบบเป็นขั้นตอนที่กินเวลาสั้นมากเมื่อเทียบกับกระบวนการออกแบบและพัฒนาผลิตภัณฑ์ทั้งหมด ทีมผู้ออกแบบและพัฒนาผลิตภัณฑ์อาจต้องมีการนำเสนอความ

คืบหน้าของกระบวนการในหลายระยะตั้งแต่เริ่มต้นจนกระทั่งเสร็จ สมบูรณ์ ในการนำเสนอความคืบหน้าของกระบวนการออกแบบและพัฒนาผลิตภัณฑ์ ผู้นำเสนอต้องมีการเตรียมพร้อมเพื่อให้สามารถสื่อสารได้กระชับตรงประเด็น เข้าใจง่าย และมีข้อมูลที่ดี เป็นสำหรับผู้มีอำนาจตัดสินใจหรือผู้มีส่วนเกี่ยวข้องอย่างเพียงพอ การเตรียมความพร้อมก่อนการนำเสนอต้องมีข้อควรคำนึง ดังนี้

(1) เป้าหมายของการนำเสนอคืออะไร ผู้นำเสนอควรเลือกเนื้อหาและวิธีการนำเสนอให้สอดคล้องกับเป้าหมายของการ นำเสนอนั้นๆ

(2) ผู้ฟังมีเวลาเท่าใด ผู้นำเสนอควรเลือกเนื้อหาและวิธีการนำเสนอให้กระชับภายในเวลาที่กำหนด

(3) ใครเป็นผู้รับฟัง มีความเข้าใจในสิ่งที่ทีมพัฒนาผลิตภัณฑ์กำลังจะนำเสนอในระดับใด ในกรณีที่นำเสนอผลงานแก่บุคคลทั่วไป หรือไม่ใช่ผู้เชี่ยวชาญ ผู้นำเสนอควรหลีกเลี่ยงคำศัพท์เฉพาะ และอาจเตรียมการอธิบายเพื่อให้ข้อมูลอย่างย่อก่อนเข้าสู่ การนำเสนอผลิตภัณฑ์

(4) ข้อมูลที่จำเป็นข้อมูลประกอบการตัดสินใจในขั้นตอนนี้คืออะไร ควรถูกนำเสนอในรูปแบบใด

(5) เค้าโครงเนื้อหาและลำดับนำเสนอเนื้อหา เริ่มจากประเด็นที่มีความกว้าง แล้วเจาะลึกในรายละเอียดของประเด็นที่มีความเฉพาะและมีรายละเอียดมากขึ้น อีกทั้งผู้นำเสนอควรคำนึงคำถามอาจเกิดขึ้นจาก เจ้าของโครงการหรือผู้ร่วมทีมพัฒนาคนอื่นๆ ไว้ล่วงหน้า

การนำเสนอผลงานออกแบบและพัฒนาผลิตภัณฑ์แก่เจ้าของโครงการหรือผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง

(1) ช่วงต้น (Introduction) ผู้นำเสนอกล่าวแนะนำตัว หากการนำเสนอความคืบหน้าดำเนินมาแล้วหลายครั้ง ผู้นำเสนอ ควรมีการทำความถึงกระบวนการ และการตัดสินใจที่ผ่านมา และระบุว่ากระบวนการออกแบบดำเนินมาถึงจุดใด ขั้นตอนต่อไปคืออะไร

(2) เป้าหมายของการพัฒนาผลิตภัณฑ์ (Client's Objective) ทวนเป้าหมายของการพัฒนาผลิตภัณฑ์ที่รับมาจากลูกค้า เพื่อความเข้าใจที่ตรงกัน

(3) สร้างความน่าเชื่อถือ (Credential) กรณีที่ผู้เสนอได้พบกับลูกค้าเป็นครั้งแรก ผู้เสนออาจต้องมีการเตรียมข้อมูลประวัติ ผลงานหรือความเชี่ยวชาญของสมาชิกในทีมสั้นๆ เพื่อสร้างความน่าเชื่อถือก่อนเริ่มเข้าสู่การนำเสนอ

(4) ข้อมูลแวดล้อม (Background Information) ผู้นำเสนออาจต้องการให้ข้อมูลแวดล้อมโครงการออกแบบที่จำเป็นการเข้า สู่การนำเสนอผลงาน

(5) การนำเสนองานออกแบบ (Design Solution) ผู้นำเสนอกล่าวถึงถึงเป้าหมายของการออกแบบ วิธีการที่การออกแบบ สามารถช่วยตอบโจทย์ของเจ้าของโครงการ โดยนำเสนอทั้งรูปลักษณะการออกแบบ โจทย์ปัญหาการออกแบบ และคุณค่า ที่มุ่งหมายเพื่อสร้างแก่ผู้ใช้และองค์กร

(6) การพูดคุยหารือ (Discussion) พูดคุยหารือเพื่อการปรับปรุงแนวทางการพัฒนาผลิตภัณฑ์

(7) สรุป (Summary) สรุปและทวนซ้ำข้อตกลงที่เกิดขึ้นจากการพูดคุยหารือ เพื่อย้ำ ความเข้าใจที่ตรงกันก่อนจบการนำเสนอ¹⁴

การนำเสนอการเขียนแบบและร่างรูปทรงของผลิตภัณฑ์จากงานหัตถกรรมและศิลปะพื้นบ้าน

การพัฒนาผลิตภัณฑ์สินค้าที่ระลึกลดตายปานซอยไทใหญ่ของครูช่าง ครู และนักเรียนโรงเรียนชุมชนต่อแพ ตำบลแม่เงา อำเภอขุนยวม จังหวัดแม่ฮ่องสอน

เพื่อบูรณาการนักวิจัย นักออกแบบ ร่วมกับครูช่าง คณะครูกลุ่มสาระการเรียนรู้ศิลปศึกษา และกลุ่มสาระการเรียนรู้การงานอาชีพ และนักเรียนในการพัฒนาผลิตภัณฑ์ต้นแบบผลิตภัณฑ์ของสถานการศึกษา วัด และชุมชนให้เป็นแหล่งเรียนรู้ และการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในอำเภอขุนยวม จังหวัดแม่ฮ่องสอน จำนวน 10 คน ทั้งนี้ได้มุ่งเน้นการผลิตผู้สืบสานภูมิปัญญางานช่างหัตถกรรมและศิลปะพื้นบ้านในสถาบันการศึกษาและแหล่งเรียนรู้ครูภูมิปัญญาพื้นบ้าน หรือเรียกว่า “ช่างเผือกผู้สืบสานงานช่างหัตถกรรมและศิลปะพื้นบ้านขุนยวม แม่ฮ่องสอน” ในงานช่างต้องลดตายปานซอยไทใหญ่ ให้มีความรู้และทักษะช่างฝีมือเฉพาะทางในเรื่องลดตายศิลปะไทใหญ่ งานช่างต้องลดตายปานซอย (งานฉลุลดตายลงบนแผ่นโลหะหรือกระดาดไทใหญ่) สามารถนำความรู้ไปใช้ในการอนุรักษ์ พื้นฟู และสงวนรักษาศิลปะพื้นถิ่น ประกอบอาชีพและจัดการเชิงธุรกิจสินค้าที่ระลึกในการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอำเภอขุนยวม จังหวัดแม่ฮ่องสอน

จากการพัฒนาแนวคิดและแบบร่างครูช่าง ครู และนักเรียนโรงเรียนชุมชนต่อแพ ตำบลแม่เงา อำเภอขุนยวม จังหวัดแม่ฮ่องสอน กลุ่มนักเรียนและผู้เข้าฝึกอบรมได้ผลิตงานต้องฉลุลดตายปานซอยลงบนแผ่นโลหะด้วยลดตายปูนดำเป็นลดตายหม้อดอกไม้และลายนกกิ้งก่า มีรายละเอียด ดังนี้

ขั้นตอนและวิธีการดำเนินงาน

1. ครูช่าง และครูได้อธิบายถึงจุดประสงค์กิจกรรมฝึกอบรม
2. ฝึกอบรมประวัติความเป็นมาของลดตายประดับอาคารสถาปัตยกรรมและศิลปกรรมดั้งเดิมฯ และงานต้องลดตายปานซอย – กระดาดไทใหญ่ หรืองานฉลุลดตายลงบนแผ่นโลหะหรือกระดาดของชาวไทใหญ่)
3. ออกแบบและสร้างลดตายลดตายปานซอยไทใหญ่แบบปูนดำ
4. กำหนดขนาดสัดส่วนของลดตาย เพื่อต้องลายปานซอยปูนดำ
5. นำแม่แบบลดตายมาทาบบนแผ่นอลูมิเนียมเพื่อต้องลายปานซอย

6. นำลวดลายปานซอยใส่กรอบเป็นสินค้าที่ระลึก
7. คณะครูและนักเรียนกำหนดราคาสินค้า
8. นำต้นแบบไปผลิตซ้ำและทดลองจัดจำหน่าย

เด็กนักเรียนต้องลายปานซอยตามแม่แบบที่วัดขนาดไว้

ผลิตภัณฑ์สินค้าที่ระลึก “ต้นโพธิ์ทอง – เงิน” และ “หม้อดอกไม้ม้า”

การพัฒนาผลิตภัณฑ์ผ้าทอกระเหรี่ยงของครูช่าง ครู และนักเรียนโรงเรียน ขุนยวมวิทยา ตำบลขุนยวม อำเภอขุนยวม จังหวัดแม่ฮ่องสอน

นักวิจัย นักออกแบบ ร่วมกับครูช่าง คณะครูกลุ่มสาระการเรียนรู้ศิลปศึกษา และกลุ่มสาระการเรียนรู้การงานอาชีพ และนักเรียนในการพัฒนาผลิตภัณฑ์ต้นแบบ ผลิตภัณฑ์ของสถานการศึกษา วัด และชุมชนให้เป็นแหล่งเรียนรู้และการท่องเที่ยวเชิง วัฒนธรรมในอำเภอขุนยวม จังหวัดแม่ฮ่องสอน จำนวน 10 คน โดยมีขั้นตอนการพัฒนาผลิตภัณฑ์ต้นแบบ ดังนี้

(1) ศึกษาความเป็นมาของผ้าทอกระเหรี่ยง ความสำคัญของผ้าทอกระเหรี่ยง วัฒนธรรมประเพณี และพิธีกรรมต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับผ้าทอกระเหรี่ยง

(2) ขั้นตอนและกรรมวิธีผลิตผ้าทอกระเหรี่ยง

ศึกษาการทอผ้ากระเหรี่ยงด้วยกี่เอว ขั้นตอนการทอผ้า การเตรียมด้าย การกรอด้ายขวาง การกะขนาดและลวดลาย การเรียงด้าย การทอผ้า และการต่อผ้า

(3) ลวดลายและการตกแต่งผ้าทอกระเหรี่ยง

ศึกษาความเป็นมาของลวดลายและการตกแต่งผ้าทอกระเหรี่ยง ความหมายของลวดลาย การจำแนกสีเส้นและลวดลายท้องถิ่น และการออกแบบ ลวดลายผ้าทอกระเหรี่ยง

(4) ฝึกปฏิบัติทอผ้ากระเหรี่ยง ฝึกปฏิบัติทอผ้ากระเหรี่ยง ขั้นตอนการ เตรียมอุปกรณ์ การออกแบบลวดลาย การกะขนาดและปฏิบัติทอผ้า สามารถบังคับ ความตึงหรือหย่อนตามความต้องการของผู้ทอ เพื่อให้เกิดความแน่นเรียบ สม่ำเสมอ ของลายผ้า ฝึกฝนจนเกิดความชำนาญและการประยุกต์ลวดลายที่สวยงามยิ่งขึ้น

การประยุกต์ลวดลายในผืนผ้ามี 5 วิธี คือ

1) ลายเส้นในเนื้อผ้า ลักษณะลวดลายจะปรากฏเป็นเส้นนูนตามแนวตั้งหรือ แนวนอนก็ได้ หากเป็นลายนูนตามแนวตั้ง การกำหนดลายจะทำพร้อมกับการเรียง ด้ายคือใช้จำนวนด้ายเพิ่มขึ้นกว่าปกติ ในพื้นที่ต้องการให้เป็นลายนูน ส่วนด้านขวางใช้ จำนวนเท่าปกติ การทอวิธีนี้นิยมใช้ทอเสื้อผู้ชายสูงอายุของเผ่ากระเหรี่ยงสะกอ หาก เป็นการทอลายเส้นนูนตามแนวนอน จะใช้วิธีสอดด้ายขวางซ้ำกันแล้วจึงสลับตะกรอ และกระทบให้แน่น

2) ลายสลัสนี้ เป็นการทออย่างธรรมดา คือ ใช้ด้ายยืนและด้ายขวางตามจำนวนปกติ แต่แทรกด้ายสีต่าง ๆ สลับเข้าไปขณะเรียงด้ายยืนหรือเมื่อสอดด้ายขวาง การทอลายนี้จึงเห็นได้ทั่ว ๆ ไป

3) ลายจก เป็นวิธีการทอลวดลายโดยการสอดด้ายสลัสนี้ (ซึ่งไม่ใช่ด้ายเส้นเดียวกับด้ายขวาง) เข้าไปเป็นบางส่วนในเนื้อผ้าตามลวดลายและสีในตำแหน่งที่ต้องการ การยกด้ายยืนจะไม่เป็นไปตามการยกตะกรอ แต่ผู้ทอจะใช้นิ้วมือช่วยสอดยกด้ายขึ้นตามจำนวนที่กะไว้ และสอดคล้องสีที่ต้องการเข้าไประหว่างด้ายยืนนั้น ฉะนั้นลวดลายที่ปรากฏบนผืนผ้าทั้งผืนอาจไม่เหมือนกันก็ได้

การทอลายนี้ส่วนใหญ่จะนิยมในพวกกะเหรี่ยงโปว์ โดยใช้ทอยาม โดยเฉพาะย้อมของชายหนุ่มจะได้รับการประดิษฐ์ลวดลายสวยงามมาก ทั้งนี้เนื่องจากผู้ทอคือหญิงสาวที่พึงใจในตัวชายหนุ่ม และทอยามขึ้นเพื่อให้เป็นของขวัญแก่คนที่ตนพึงใจนั่นเอง นอกจากนั้นยังใช้ทอลวดลายบริเวณไหล่ของชุดหญิงสาวและเสื้อผู้หญิงแต่งงานแล้วเป็นที่น่าสังเกตว่าการทอแบบนี้ลวดลายที่ปรากฏจะอยู่ในหน้าผาด้านตรงข้ามของผู้ทอ ดังนั้นผู้ทอจึงต้องมีความชำนาญมากในการกำหนดลวดลายว่าจะสอดด้ายในลักษณะใด จึงจะได้ลวดลายตามต้องการ นับเป็นความภาคภูมิใจอย่างยิ่งสำหรับผู้สามารถคิดค้นลายใหม่ ๆ ได้ ทั้งนี้เพราะคนอื่น ๆ ในหมู่บ้านจะพากันมาสอบถามและให้สอนถึงวิธีการทอลายนั้น ๆ จนรู้จักกันแพร่หลายไปถึงหมู่บ้านใกล้เคียง

ลักษณะการทอลายจกของกะเหรี่ยงคล้ายคลึงกับของชาวไทยพื้นราบแถวจังหวัดสุโขทัย อุตรดิตถ์ และราชบุรีมาก แต่ความละเอียดละออในด้านสีสรรและลวดลายมีน้อยกว่า

4) ลายขีด คือการทอผ้าโดยใช้ลวดลายที่ปรากฏเหมือนกันทั้งผืน ลักษณะลายแบบยกดอกในตัวโดยกำหนดสีตามด้ายยืน การแยกด้ายยืนไว้วิธีนับเส้นเป็นช่อง ๆ และสอดไม้หน่อสะยา เข้าไปเป็นตัวนำไม้ช่วยแยกด้ายให้ช่องระหว่างด้ายยืนกว้างขึ้น และสะดวกในการสอดด้ายขวาง ปัจจุบันในบางท้องที่ เช่น ในเขตอำเภอสี จังหวัดลำพูน ใช้ตะกรอหลายอันเข้าช่วยในการแยกด้าย การคล้องตะกรอจะทำให้ขณะเรียงด้ายขึ้นเครื่องทอ ฉะนั้นจึงต้องเพิ่มไม้หน่อสะยาเข้าไปหลายอัน เพื่อช่วยในการกำหนดตะกรอ วิธีนี้ผู้ทอจะต้องมีความชำนาญมากตั้งแต่การขึ้นเครื่องทอจนกระทั่งถึงทอให้เป็นผืน

5) การทอลายโดยการแทรกกวัดอื่นประกอบ

5.1 ทอประกอบลูกเดียว ปกติการปักลูกเดียวประดับชายเสื้อ ผู้หญิงกะเหรี่ยงสะกอจะใช้วิธีปักหลังจากที่เย็บผ้าประกอบเป็นตัวเสื้อแล้ว แต่ในระยะหลังกะเหรี่ยงบางหมู่บ้านใช้วิธีประกอบเข้าไปในผ้าที่ทอพร้อม ๆ กับการทอ โดยร้อยลูกเดียวเข้ากับเส้นด้าย และสอดเข้าไประหว่างด้ายยืน โดยให้ลูกเดียวลอยตัวอยู่บนพื้นผ้า เมื่อประกอบเป็นลวดลายแล้ว จึงปักทับด้ายสลับสีลงในช่องว่างระหว่างลูกเดียวเหล่านั้น

5.2 ทอประกอบฟูหรือกระจุกด้าย เป็นการทอลายผ้าของกะเหรี่ยงโปว์และสะกอบางหมู่บ้าน โดยใช้ประกอบในชุดผู้หญิงสาวและชุดเด็กหญิงเท่านั้น

วิธีการทอ จะใช้ด้ายสีแดงหรือดำรวมกันเป็นกระจุกลมขนาดเท่าปลายนิ้วก้อย ตัดเป็นท่อน ๆ ยาวประมาณ 1 นิ้ว นำส่วนนี้สอดไปตามเส้นด้ายยืนเป็นระยะ ๆ สลับกับด้ายขาว ทอเช่นนี้ไปเรื่อย ๆ จนได้ลวดลายที่ต้องการ เสร็จแล้วจึงเกลี่ยปลายด้ายที่สอดให้แตก จะปรากฏลวดลายกระจุกด้ายเรียงกันเป็นรูปต่าง ๆ เช่น สีเหลี่ยมขนมเปียกปูน วงกลม ฯลฯ

ผ้าทอของชาวกะเหรี่ยงส่วนใหญ่จะมีหน้าแคบ ถ้าทอเป็นผืนใหญ่สามารถนำมาต่อกันแล้วปักลวดลายบนรอยต่อ เสื้อกะเหรี่ยงชายจะเป็นตัวตรงเลยเอว คอแหลม และช่องด้านข้างให้สอดแขนออกมา ไม่มีการตัดเย็บเป็นรูปแบบอื่น สำหรับเสื้อสตรีของชาวกะเหรี่ยงนั้นมีทั้งเป็นตัวเสื้อ ตัวเดี่ยว และต่อยาวลงมาเป็นกระโปรง มีการแยกสถานภาพที่ของสตรี โดยการกำหนดสีเสื้อและในหมู่บ้านใช้ลวดลายเพิ่มเติมในผืนผ้า การทอผ้าเพื่อเป็นผ้าใช้ในบ้าน จะเป็นผ้าที่นอน ผ้าห่ม ยาม ผ้าพาดบ่า เวลาออกไปทำงานพิธี ชาวกะเหรี่ยงเป็นกลุ่มที่มีความสามารถในการทอผ้าค่อนข้างสูงมาก ซึ่งจะเห็นได้จากการนำไปใช้งานของชาวกะเหรี่ยงที่มีความหลากหลาย ล้วนแต่มีสีสันตั้งแต่ผ้าขึ้น เสื้อสั้น เสื้อยาว ตลอดจนย้อม ผ้าโพกศีรษะ และที่สำคัญหญิงสาวชาวกะเหรี่ยงทุกคนจะต้องทอผ้าเป็น เพราะจะต้องทอผ้าสำหรับใช้งานพิธีแต่งงานด้วยตนเอง สิ่งเหล่านี้สะท้อนให้เห็นถึงความสัมพันธ์กันระหว่างงานหัตถกรรมกับวิถีชีวิต และขนบธรรมเนียมประเพณีของกะเหรี่ยงได้เป็นอย่างดี

ผ้านอกจากใช้เป็นเครื่องนุ่งห่มแล้วยังมีความหมายและความเชื่อต่าง ๆ แฝงอยู่ด้วยเสมอ การใช้สีและการตกแต่งลวดลาย นอกจากความสวยงามแล้วยังมีความหมายเกี่ยวกับความดีงามอยู่ด้วย วัฒนธรรมความเชื่อที่ค่อนข้างจะเห็นได้ชัดอย่างหนึ่งที่การนับถือผีเป็นวัฒนธรรมเก่าแก่และดั้งเดิมของชนชาวเขาในแถบนี้ ซึ่ง

จากการสัมภาษณ์ท่านผู้รู้เกี่ยวกับลวดลายผ้าทอ นอกจากจะมีอิทธิพลทางพุทธศาสนาแล้ว บางลวดลายเชื่อกันว่ามีมาก่อนหรือมาภายหลัง อย่างไรก็ตามก็ตีลายนกเป็นลายที่พบบนผืนผ้า อาจหมายถึง การให้ความสำคัญบางอย่าง หรือเป็นสัตว์สากลที่ใช้ได้ในผ้าทุกชนิดก็เป็นได้ มีความแตกต่างกันไปบ้างตามแต่ละเทคนิค และลักษณะการใช้ลวดลาย การใช้กลองมโหระทึกที่เกี่ยวกับความเชื่อเรื่องนกนี้พบในชนเผ่ากะเหรี่ยงพบว่าภาคตะวันตกของประเทศไทยใช้กลองมโหระทึกตีในงานศพ เพื่อเรียกวินญาณของผู้ตาย ที่เชื่อว่าแปลงร่างเป็นนก แสดงให้เห็นว่าความเชื่อที่เกี่ยวกับนกมีมานานแล้ว ก่อนพุทธศาสนาแพร่เข้ามา

(5) การพัฒนาและสร้างสรรค์ผ้าทอกระเหรี่ยงร่วมสมัย

พัฒนาการออกแบบลวดลายการทอผ้ากระเหรี่ยงด้วยกี่เอว กรรมวิธีการผลิต อุปกรณ์ เครื่องมือ เครื่องใช้ โดยคำนึงถึงความประหยัดและกระบวนการผลิต การบริหารจัดการ การสร้างสรรค์งานอย่างคุ้มค่า ในการผลิตเชิงอนุรักษ์ พัฒนา และสร้างสรรค์ผ้าทอกระเหรี่ยงร่วมสมัย ทั้งการประกอบอาชีพและธุรกิจ สามารถประยุกต์เป็นสินค้าที่ระลึก

(ซ้าย) เสื้อปักคางควา ปักด้านหน้าด้วยเส้นด้าย ชายเสื้อใช้เทคนิคการสลัปลิ้นยืน

(ขวา) ถุงย่ามกะเหรี่ยงปักลายแจกันดอกไม้ด้วยด้ายและลูกเดือย

(ซ้าย) กระเป๋าใส่เหรียญ เทคนิคการยกเขาและมัดหมี่ (ขวา) กระเป๋าใส่เหรียญ เทคนิคการยกเขา

(ซ้าย) ผ้าคลุมไหล่ เทคนิคสลับสีเส้นยืนและปักชายผ้า

(ขวา) ผ้ามัดหมี่ผ้าทอกะเหรี่ยง สายทำจากริบบิ้นและลายประดับผ้าม้ง ปักลายต้นไม้

หมวกปักเก็ด เทคนิคการมัดหมี่ ตกแต่งด้วยสายผ้าปักม้ง

รายการอ้างอิง

- ¹ อนุสรณ์ บุญเรือง, การศึกษาสวดลายการต้องกระดาศโดยใช้ลวดดอกของกลุ่มไทยใหญ่ในเขตอำเภอขุนยวม จังหวัดแม่ฮ่องสอน, (เชียงใหม่: ภาควิชาศิลปะไทย คณะวิจิตรศิลป์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2545), หน้า 9 – 12.
- ² อารัง บุญพิทักษ์, ประเพณีท้องถิ่นอำเภอขุนยวม, (แม่ฮ่องสอน: สภาวัฒนธรรมขุนยวม, 2549), หน้า 253 -254.
- ³ สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดแม่ฮ่องสอน, เรื่องเดียวกัน, หน้า 454-455.
- ⁴ วิบูลย์ ลี้สุวรรณ, เครื่องจักสานในประเทศไทย, (กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์, 2532), หน้า 12.
- ⁵ สมปอง เพ็งจันทร์, เครื่องจักสานภาคเหนือ, (เชียงใหม่: ซิลค์เวอร์มบุ๊คส์, 2545), หน้า 4.
- ⁶ สำนักงานวัฒนธรรมแม่ฮ่องสอน, เรื่องเดียวกัน, หน้า 342-343.
- ⁷ กรมการศาสนา, สายตรงศาสนา, (กรุงเทพ: กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม, 2553), หน้า 4.

-
- ⁸ กรมการศาสนา, เรื่องเดียวกัน, หน้า 4-5.
- ⁹ สุทัศน์ กันทะมา, การคงอยู่ของวัฒนธรรมพื้นบ้านของชาวไทยใหญ่, (เชียงใหม่: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2542), หน้า 65.
- ¹⁰ จันทรนิภา ทองคำ, ครูภูมิปัญญานาฏศิลป์ไทใหญ่, บ้านเลขที่ 59 หมู่ 1 บ้านต่อแพ ตำบลขุนยวม อำเภอยวม จังหวัดแม่ฮ่องสอน, สัมภาษณ์ วันที่ 26 พฤศจิกายน 2562.
- ¹¹ สารภี มณีโชติ, การทอผ้าของชาวเขาเผ่ากะเหรี่ยง, (เชียงใหม่: ศูนย์วิจัยชาวเขา, 2526), หน้า 49.
- ¹² นันทวัน อินทร์จันทร์, การศึกษารูปแบบเครื่องแต่งกายกระเหรี่ยงโปและกระเหรี่ยงสะกอในเขตอำเภอแม่สะเรียง จังหวัดแม่ฮ่องสอน, (เชียงใหม่: คณะวิจิตรศิลป์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2545), หน้า 92- 98.
- ¹³ Design Thinking คืออะไร? การคิดเชิงออกแบบใน 5 ขั้นตอน. ที่มา <https://thaiwinner.com/design-thinking/>
- ¹⁴ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีพระจอมเกล้าธนบุรี, คู่มือการจัดการเรียนการสอน โครงการการพัฒนาแนวทางการจัดการเรียนการสอน และกิจกรรมเสริมหลักสูตรด้านความเป็นผู้ประกอบการรายวิชาการออกแบบและพัฒนาผลิตภัณฑ์, (กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีพระจอมเกล้าธนบุรี), หน้า 12-6.

ประวัติผู้เขียน

ชื่อ-สกุล : อาจารย์ ดร.สรารัฐ รุปิน

หน่วยงาน : ภาควิชาศิลปะไทย คณะวิจิตรศิลป์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
เลขที่ 239 ถนนห้วยแก้ว ตำบลสุเทพ อำเภอเมือง จังหวัด
เชียงใหม่ 50200

โทรศัพท์มือถือ : 082-8975495 โทรสาร : 053211724

E-mail : sarawut.roopin@gmail.com

ความชำนาญ/ความสนใจพิเศษ : หัตถกรรมและศิลปะพื้นบ้าน / พุทธศิลป์

โครงการ แนวทางการพัฒนาเพื่อบริหารจัดการพิพิธภัณฑ์มีชีวิตขุนยวมสู่ความยั่งยืน

ทุนสนับสนุนจาก สำนักงานการวิจัยแห่งชาติ (วช.)

ISBN (e-book) 978-616-620-128-4

ทรัพยากรเล่มนี้ ได้มอบให้ศูนย์บรรณสารและการเรียนรู้

สถาบันนวัตกรรมการเรียนรู้ มหาวิทยาลัยพะเยา

เพื่อเผยแพร่ผลงานทางวิชาการ

ห้ามผู้ใดทำซ้ำ คัดลอก ลอกเลียน ดัดแปลง ปลอมแปลง จัดเผยแพร่

จำหน่าย ให้เช่า เข้าครอบครอง เรียกถึงข้อมูล บันทึก ส่งผ่าน

หรือกระทำการใด ๆ เกี่ยวกับลิขสิทธิ์ของเล่ม โดยไม่ชอบด้วยกฎหมาย

หรือโดยไม่ได้รับอนุญาตอย่างเป็นทางการจากเจ้าของผลงาน